

Vergadering van 27 Maart 1914 te 's-Gravenhage.

Voorzitter de gepens. Luitenant Generaal J. DE WAAL.

De VOORZITTER: Mijne Heeren! Ik open deze vergadering, de laatste van dit werkjaar, met U een hartelijk welkom toe te roepen in deze zaal en den wensch uit te spreken, dat hetgeen wij hedenavond zullen hooren, tevens aanleiding moge geven tot het doen van vragen of verzoeken om inlichtingen, om daardoor het onderwerp zoo mogelijk nog belangrijker te maken dan het reeds is.

Het convocatiebiljet vermeldt, dat wij ons in de allereerste plaats dienen bezig te houden met de ballotage van candidaten. Mag ik de Heeren HOFFMANN en VAN VOORST tot VOORST uitnoodigen, den Secretaris-Penningmeester behulpzaam te zijn bij het opnemen van de stemmen?

Tot de stemming wordt overgaan.

De VOORZITTER: Mijne Heeren! Het is mij aangenaam U te kunnen mededeelen, dat de voorgestelde candidaten, de Heeren:

F. J. G. Janssens, Kapitein-Intendant Ned.-Ind. Leger;
C. Onvlée, 1e Luitenant der Infanterie Ned.-Ind. Leger, beiden te 's-Gravenhage;

J. P. Boltén, 1e Luitenant der Infanterie, te Amersfoort;

H. G. Rambonnet, Kapitein der Artillerie te Arnhem;

H. Koster, Kapitein der Infanterie; M. van Mens, Kapitein der Infanterie, beiden te Leiden;

A. A. Weenink, reserve 2e Luitenant der Infanterie te Utrecht;

A. de Wit, Kapitein-Intendant der Militaire Administratie;

A. de Dieu Stierling en C. Hillebron, 1e Luitenants der

Infanterie en G. J. F. Stadius Muller, 1e Luitenant der Genie, allen in Nederlandsch-Indië, met algemeene stemmen zijn aangenomen. Ik heet hen welkom als lid van onze vereeniging en hoop, dat zij niet alleen langen tijd lid daarvan zullen kunnen blijven, maar ook dat zij zullen medewerken tot den bloei van onze vereeniging.

Ik dank verder de heeren HOFFMANN en VAN VOORST TOT VOORST voor hunne gewaardeerde hulp aan den Secretaris-Penningmeester.

Thans geef ik het woord aan den Heer W. E. VAN DAM VAN ISSELT voor het houden van zijne voordracht, waarvan de titel luidt:

**BESCHOUWINGEN OMTRENT DEN VELDTOCHT VAN
1814 IN FRANKRIJK, ALS VOORBEELD VAN EENE
OFFENSIEVE LANDSVERDEDIGING. 1)**

De Heer VAN DAM VAN ISSELT: Mijnheer de Voorzitter! Mijne Heeren! Ruim twee jaar geleden had ik het voorrecht in onze Vereeniging te spreken over „nationale oorlogsvoorbereiding” en als mijn meening te doen kennen, dat men zich ten onzent steeds de bijzonder groote verdedigende kracht van het hart des lands, het polderland, indachtig moet blijven. Daarom dient voor ons te gelden: niet het offensief quand-même, doch, in navolging van de Prinsen MAURITS, WILLEM LODEWIJK, FREDERIK HENDRIK en WILLEM III, *die zich met voorbedachten rade zoo menigmaal strategisch verdedigend gedroegen, een offensief op zijn tijd.* 2)

Wie hiermede instemt, is voorstander van een *offensieve landsverdediging*. Deze betiteling verdient de voorkeur boven de meer gangbare uitdrukking „actieve landsverdediging”, omdat het zeer wel denkbaar is, dat zelfs de verdediger van een geheel land zich zeer actief gedraagt, uitermate bedrijvig is, zonder ooit *in het groot* tot den aanval over te gaan.

1) Een zeer goed algemeen overzicht van dezen veldtocht vindt men in het Militär Wochenblatt, 1913, Nos. 156, 163, 167 en 170. Daar worden tevens de nieuwste werken over dien veldtocht besproken.

2) Krijgswetenschap, 1911/12, 52/3

Het offensieve element mag echter in de landsverdediging niet worden gemist. „Der Defensive”, zegt VON DER GOLTZ, „fehlt das treibende Element;... sie gewährt nicht die Ableitung durch Aktivität.”¹⁾ Hij ontkende dan ook, dat de strategische verdediging een zelfstandige *vorm* van oorlogvoering is, doch noemde haar slechts eene „episode.”²⁾ Alleen de aanvaller *voert* inderdaad den oorlog en daarmee tevens zijn tegenstander; de verdediger wordt gevoerd, d.i. door den aanvaller geleid. „Reines abwarten,” zegt VON HORSETZKY „bedeutet zweifellosen Untergang.”³⁾

In de bedoelde voordracht noemde ik den oorlog van 1672/3 een nog steeds onovertroffen en in hooge mate leerrijk voorbeeld voor onze landsverdediging, omdat de 3 periodes eener offensieve verdediging er zoo duidelijk in te onderkennen zijn en zoo menige nuttige les ook voor de toekomst bevatten. Niet het minst geldt dit de laatste periode, die der krachtige, verrassende offensieve stooten van uit het hart des lands, de Vesting Holland.

Schetste ik U hedenavond dien oorlog, dan zou daarbij in sommige opzichten in herhaling getreden moeten worden van gezichtspunten, welke ik twee jaar geleden het voorrecht had hier te mogen ontwikkelen. Daarom was het beter een ander voorbeeld te kiezen; die keuze was gemakkelijk. Bij wien toch kan men beter in de leer gaan dan bij NAPOLEON BONAPARTE, wellicht den grootsten strateeg, dien de wereld ooit heeft aanschouwd? Door zijn genie en de groote kracht van Frankrijk daartoe in staat gesteld, voerde hij den oorlog steeds op vijandelijken bodem, met uitzondering van dien van het jaar 1814, toen hij Frankrijk tegen een concentrischen aanval moest verdedigen, en daarbij hoofdzakelijk beschikte over jonge, in den oorlog onervaren troepen. Reeds dit maakt dien veldtocht voor ons in hooge mate aantrekkelijk, waarbij nog komt, dat NAPOLEON's veldheerstalenten nimmer schooner hebben geschitterd, dat zijn onbegrensde energie en durf, zijn vindingrijkheid, zijn magische invloed

1) VON DER GOLTZ. Das Volk in Waffen, 236.

2) T. a. p., 238.

3) VON HORSETZKY. Vorträge über Strategie, 148.

op zijne troepen nooit schooner aan het licht zijn getreden dan in dit voor Frankrijk en zijn Keizer zoo kommervolle jaar.

Na in 1812 in Rusland een nederlaag zonder weerga geleden te hebben, was NAPOLEON er, dank zij zijn invloed, zijn organiseerend talent en zijn werkkraft, in geslaagd om in het voorjaar van 1813, tot verrassing van zijn verbonden vijanden, met 200.000 man Duitschland binnen te rukken. Het nieuwe leger des Keizers miste natuurlijk den samenhang, de tucht en de krijgservering van zijn vroegere legers. Niettemin sloeg hij den vijand tweemaal.

Gemis aan voldoende deugdelijke ruitery, in 1812 geheel te gronde gegaan, maakte, dat de Keizer zijn geslagen vijanden niet volkomen oplossen kon. De wapenstilstand tot 10 Aug., die volgde, was voor de verbondenen gunstiger dan voor NAPOLEON en schonk hun ook de gelegenheid om Oostenrijk en Zweden aan hunne zijde te brengen.

Na hervatting van de vijandelijkheden stond NAPOLEON met zijne reserve in een centrale stelling aan de boven-Elbe, die hij als basis in geduchten staat van tegenweer had laten brengen (Pirna, Dresden en Meissen dubbele bruggenhoofden). Hij opereerde derhalve op de binnenlijnen. De verbondenen gingen in 3 gescheiden legergroepen tot een concentrischen aanval over; zij opereerden derhalve op de buitenlijnen. In elk der 3 richtingen, waaruit de Keizer bedreigd werd, had hij een „avant-garde stratégique” vooruitgeschoven. Met zijn centrale reserve voerde hij 6 offensieve stooten uit: 3 tegen SCHWARZENBERG en 3 tegen BLÜCHER; een tegen BERNADOTTE beraamd offensief moest onuitgevoerd blijven, terwijl ten slotte nog een luchtstoot tegen BLÜCHER werd verricht.

De herfstveldtocht van 1813 vertoont in vorm en wezen een grootte overeenkomst met den veldtocht van 1814: de Keizer, zich met zijn reserve beurtelings bij een der defensieve groepen voegende of met haar samenwerkende, energiek, voortvarend, alles wagens en daarom veelal winnende; zijne Maarschalken op de nevenoperatietooneelen lauw en aarzelend, dikwijls mistastend, niet gewend aan zelfstandig optreden, den strijd

ontwijkend, soms verliezend, steeds terrein prijs gevende. Door hunne fouten kon de Keizer geen zijner offensieve stooten voldoende krachtig doorzetten; steeds moest hij keert maken om weer elders ter ondersteuning op te treden. Tenslotte ontbrak hem de noodige operatieruimte en werd hij door een concentrischen aanval schier doodgedrukt (Leipzig, 16 t/m 18 Oct.). Hij moest in allerijl de vlucht nemen en was den 2en November met al wat hem restte, ongeveer 65.000 man, te Mainz.

NAPOLEON legerde zijn strijdmacht langs den Rijn van Basel tot in Holland, in de hoop door een schijnverdediging van die rivier tijd te winnen. Zelf ijfde hij naar Parijs, ten einde aldaar de vorming van nieuwe strijdkrachten persoonlijk te leiden. Werkelijk staakten de verbondenen, die nog 240 à 250 duizend man telden, de vervolging medio Nov. aan den Rijn; zulks zeer tegen den raad van Blücher ¹⁾, wiens meening was: „Der Kerl musz herunter vom Throne”. Er bestond in het groote hoofdkwartier veel verschil van inzicht omtrent de verder te volgen gedragslijn, bij bondgenooten een gewoon verschijnsel. De staatkunde mengde zich in den loop der krijgsgebeurtenissen; vredesonderhandelingen werden aangeknoopt en de operatiën tijdelijk gestaakt.

De toestand van Frankrijk bij het einde van 1813 verschilde hemelsbreed met dien van het begin der revolutieoorlogen, toen geestdrift ruimschoots vergoedde, wat aan geordende militaire kracht ontbrak, ook met dien van den aanvang van het Keizerrijk, toen NAPOLEON, op het toppunt van zijn roem gekomen, steunen kon op een groot en krachtig leger. Thans was het Fransche volk uitgeput; de machtige Fransche legers waren in Spanje, Rusland en Duitschland totaal weggesmolten, de beproefde kaders bij tienduizenden gevallen op het veld van eer, de Generaals, oud en rijk geworden, waren den oorlog moede en verlangden naar rust ²⁾.

Veel ontbrak ook aan een goede samenwerking tusschen

¹⁾ Vergelijk R. FRIEDERICH, Der Feldzug 1814, Berlin, 1913, 42.

²⁾ Zie uitvoeriger blz. 651 e. v.

den Keizer en de wetgevende macht. Verscheidene stemmen deden zich daar krachtig tegen de staatkunde van den Keizer hooren. Toen men hem de oorzaak noemde, dat geheel Europa tegen Frankrijk te wapen liep, met kracht aandrang op het sluiten van een spoedigen vrede en waarborgen eischte tegen een willekeurige uitoefening van het gezag, haastte NAPOLEON zich om de vergadering den 1en Jan. 1814 met een zeer merkwaardige toespraak te sluiten. ¹⁾ Daarbij kwam nog, dat de royalisten in sommige deelen des lands (Vendée, Bordeaux) steeds driester het hoofd opstaken; de Bourbons zelve naderden Frankrijk, dat hun door den inval der verbondenen werd geopend.

Houdt men dit alles in het oog, dan is het duidelijk, dat met de vorming van een nieuw leger groote moeilijkheden werden ondervonden.

De Senaat had in Oct. en Nov. 1813 160.000 man uit de jaarklassen 1808 t/m '14 toegestaan en reeds 160.000 man van '15. Eerstgenoemde lichter schonk nog 184.000 man. Bij de tweede stuitte men nog niet op weerstand, doch er werd weinig haast mede gemaakt, omdat de Keizer, boven 19-jarigen, de voorkeur gaf aan oudere lichter. De lichter van '15 gaf slechts 48.000 man, waarvan er in Febr. en Maart 20.000 ingelijfd werden bij de Jonge Garde; de overigen droegen in 1814 niet tot de verdediging bij!

Meer tegenstand ondervond de lichter van 300.000 man uit de lichter van 1808 t/m '14, op 15 Nov. toegestaan. Sommige dezer jaarklassen lootten voor de 2e of 3e, die van 1809 t/m '12 voor de 4e maal! Van de lichter 1809 werden, vorige gelegenheden medegerekend, 237.000 man geëischt. Toen had men de ongehuwden en de weduwnaars zonder kinderen genomen, thans nam men ook de kostwinners en de gehuwden. Op 31 Jan. 1814 had deze lichter slechts 63.000 man geleverd.

Nog meer verzet ondervond de vorming van 457 cohorten nationale garden, op 17 Dec. 1813 bevolen en bestemd om in de garnizoenen van het binnenland het leger eerste linie

¹⁾ THIERS, 5e Deel, 353/5; zie ook FRIEDERICH, 36/8.

af te lossen en tot verdediging van de vestingen, dus als leger in tweede linie. Hun aantal werd op 176.500 man geschat. Ten slotte werd op 30 Dec. 1813 en 6 Jan. 1814 nog de vorming van legioenen actieve nationale garden bevolen (140.000 man), die naarmate van de behoefte gebezigd zouden worden. Men zag er een verkapte conscriptie in, omdat de afdeelingen, eenmaal georganiseerd, gemakkelijk bij de legers in eerste linie konden gevoegd worden. De actieve of mobiele nationale garden gaven wellicht 40 duizend georganiseerde manschappen, de andere hoogstens 20 duizend.

In totaal werden dus 936.500 nieuwe manschappen toegestaan, die echter niet allen tegelijkertijd opgeroepen en georganiseerd zijn. Wegens gebrek aan kaders, wapenen, kleeding, enz. geschiedde dit geleidelijk. 1) Mede in verband met het lijdelijk verzet van vele plaatselijke autoriteiten is slechts $\frac{1}{3}$ georganiseerd geworden en heeft $\frac{1}{8}$ in het open veld gestreden. 2)

Was Frankrijk derhalve nog niet uitgeput aan manschappen, wel deed zich groot gemis gevoelen aan aanvoerders om de geboden stof te oefenen, te encadreeren en snel tot samenhangende afdeelingen te vormen. Had NAPOLEON kunnen beschikken over deugdelijke reserve-aanvoerders, dan was dit een groot voordeel geweest, omdat jonge troepen, mits hecht geëncadreerd, dikwijls, ook in 1814, zeer bruikbaar bleken. De Keizer putte dan ook uit zijne kaders van de legers in Spanje, die, door een jarenlangen guerilla-oorlog, bij uitstek gehard en ervaren waren.

Door het in 't leven roepen van een volkswapening trachtte NAPOLEON nog aan den oorlog een nationaal karakter te schenken. Naar alle deelen des lands werden personen gezonden om de bevolking op de noodzakelijkheid daarvan voor te bereiden. In de Correspondance van 1 Jan. 1814 worden dienaangaande uitvoerige aanwijzingen gegeven (055). 3)

1) De magazijnen in de Duitse vestingen waren goed voorzien; die te Parijs en Metz waren leeg.

2) Houssaye, 1814, 2, noot 1.

3) Zie reeds het Decreet van 26 Dec. 1812, Corr. 21.041. De nummers van het 27e deel (1814) der Correspondance de Napoléon I behooren alle tot het 21e duizendtal. Daarom zullen voortaan alleen, tusschen twee haakjes, de laatste 3 cijfers van het doorlopend nummer worden vermeld.

Zie ook 058 en 060, alsmede 061, waarin voor 9 departementen de Generaals, commandanten van de levée en masse werden benoemd. Dat deze aangelegenheid NAPOLEON'S voortdurende aandacht trok, vooral tijdens de periode der voorbereiding van de verdediging van Frankrijk's grondgebied, bewijzen de Corr. 070, 076, 083 (vertraging van 's vijands opmarsch) en 097 (levée en masse in de 3 departementen van de Ardennen, de Marne en de Maas).

Toen de Keizer op 26 Jan. zijn offensieve handelingen begon, vroegen natuurlijk de militaire operatiën onder zijn rechtstreeksche leiding in de eerste plaats zijne aandacht. Toch vindt men ook in dit tijdperk verschillende nummers der Corr. aan de volkswapening gewijd. Zoo 232, 245, 262, 323, 328, 403 (la levée en masse une chose très-importante) 460, 487 (Parijs) en 511, die alle over hetzelfde onderwerp handelen. Toen de Keizer in het laatst van Maart zijn plan ten uitvoer bracht om zich in den rug der verbondenen op hunne verbindingen te werpen, dacht hij zich ook daar zijne bewegingen gesteund door een volkswapening, waartoe de noodige bevelen werden gegeven (531 en 545).

Op enkele uitzonderingen na ¹⁾ heeft deze volkswapening zeer weinig gegeven, en dit ondanks 's Keizers herhaalde aanwijzingen; zij heeft dan ook geen noemenswaardigen invloed gehad op den loop der krijgsgebeurtenissen. Gebrek aan geestdrift bij de bevolking en geringe medewerking van de plaatselijke besturen, wellicht ook lauwheid bij de Generaals, die deze wapening hadden te leiden en aan te voeren, ²⁾ waren daarvan de oorzaak. *Ook was zij niet methodisch voorbereid.*

De uitgeputte toestand van Frankrijk, ook het gemis aan geestdrift wierpen uit den aard der zaak hun schaduwen over de Fransche troepen. Gebrek aan geld strekte niet om de stemming te verhoogen en werkte zeer nadeelig op de

¹⁾ Zie voor deze: HOUSSAYE, 403/5. Zij beperken zich hoofdzakelijk tot het door den vijand bezet gebied en het laatst van Maart. Zie omtrent de gruwelen van de wilde horden der verbondenen en de représailles der Fransche bevolking: Houssaye, 46 t/m 58.

²⁾ Zie omtrent een en ander blz. 651 tot 658.

uitrusting van het leger, aan welke door de voorafgegane débâcles zeer veel ontbrak.¹⁾ Daarbij werkten de typhus en ook zenuwziekten vernielend, eerst op de troepen, die uit Duitschland terugkeerden, later ook op de conscrits. Het Korps MORAND b.v. ontving van Nov. tot half Dec. '13 18 duizend recruten en telde op 1 Jan. '14 toch slechts 16.460 man. Te Mainz stierven 14 à 16 duizend man, te Metz alleen 46 duizend man, afgezien van de grootte sterfte der bevolking.

Ondanks al deze nadeelige factoren was de geest der troepen over het algemeen zeer goed. NAPOLEON's jonge troepen, die somtijds nauwelijks 14 dagen geoefend waren,²⁾ „se battaient avec le plus rare dévouement.” „Les officiers et sous-officiers se prodiguaient pour suppléer au défaut d'instruction de leurs jeunes soldats, dans lesquels ils trouvaient du reste un dévouement sans bornes”.³⁾ In volkomen gelijken geest spreekt HOUSSAYE zich uit.⁴⁾ Ook FRIEDERICH (blz. 222) brengt den jongen, ongeschoolden recruten van Craonne warme hulde voor hun offensieven geest, aan den dag gelegd ondanks terreinhindernissen en het vernielende vuur der Russen.

De vele moeilijkheden, waarmede de Keizer te strijden had, weerspiegelden zich in de geringe sterktetoename van zijn troepenmacht tusschen 2 Nov. 1813, toen hij met ongeveer 65 duizend man aan den Rijn terugkeerde en 1 Jan. 1814, tijdstip waarop de verbondenen den Rijn overschreden. Op laatstgenoemden datum beschikte NAPOLEON voor de verdediging van den Rijn tusschen Bazel en Coblenz (hoofdoperatietooneel) over:

1) Gedurende den oorlog wapende en kleedde men de nationale garde met op den vijand buitgemaakte voorwerpen. (Zie Corr. 21.235 en 21.299). Zie ook Bogdanowitsch, I, 199.

2) THIERS, 439.

3) T. a. p. 444, 453.

4) HOUSSAYE, 1814, 29/31. Naast 1814 aan Fransche zijde kan vooral 1864 aan Deensche zijde ons leeren, welk een taaien weerstand kort geoefende soldaten kunnen leveren, indien zij met een goeden geest zijn beziel.

VICTOR tusschen Bazel en Straatsburg. .	18.000 man
MARMONT tusschen Landau en Andernach	20.600 "
MORAND te Mainz, met den last gelijktijdig tot Coblenz den Rijn waar te nemen .	16.500 "
Garden onder NEY en MORTIER in 2e linie	19.000 "
Totaal	74.100 man)

Hierin zijn niet begrepen de troepen van MACDONALD aan den Neder-Rijn en in Holland, hoogstens 22.000 man sterk.

Hiertegenover beschikten de verbondenen op 1 Jan. 1814 over ongeveer 250.000 man met 850 stukken geschut ²⁾, nl.:

1e. Het Boheemsche of hoofdleger onder SCHWARZENBERG, sterk 202.000 man met 670 stukken. Hierbij het groote hoofdkwartier met de Keizers van Rusland en Oostenrijk, den Koning van Pruisen en een talrijk gevolg van staatslieden, strategische raadgevers en hovelingen. Dit leger bestond uit Oostenrijkers, Russen, Zuid-Duitschers en een klein getal Pruisen, en baseerde zich op den boven-Rijn.

2e. Het leger van Silezië onder BLÜCHER, uit Pruisen en Russen bestaande, wegens verschillende detacheringen voorloopig slechts 48.000 man en 176 stukken sterk. Het lag met de hoofdmacht om Mainz en bewaakte den Rijn tot Keulen.

3e. Het Noorderleger, waarvan in de eerste helft van Februari de Korpsen van von BÜLOW en WINZINGERODE, onderscheidenlijk Pruisen en Russen, beschikbaar zijn gekomen. (Samen sterk 50.500 man en 160 stukken). Zij hadden hunne operatiën over de Nederlanden en den beneden-Rijn uitgestrekt.

Het vraagstuk van de opperste leiding was hoogst onvoldoende geregeld. Feitelijk berustte zij bij het groote hoofdkwartier, waarvan de samenstelling schadelijk was aan een krachtig optreden, te meer omdat de karakters en de politieke bedoelingen der 3 Monarchen zeer uiteenliepen. De Keizer van Oostenrijk wilde NAPOLEON, zijn schoonzoon, nog steeds

¹⁾ Het operatietooneel in Spanje en Z. Frankrijk wordt buiten beschouwing gelaten.

²⁾ De sterktecijfers zijn ontleend aan R. FRIEDERICH. Der Feldzug 1814. Berlin, 1913.

sparen, evenals Frankrijk en was zeer voor den vrede gestemd; het aarzelend optreden van den omzichtigen, methodischen SCHWARZENBERG vloeide voor een deel hieruit voort. Rusland en aanvankelijk ook Pruisen waren meer voor energiek optreden tot het uiterste. Hun inzichten kwamen uitnemend tot uiting in de karaktereigenschappen van BLÜCHER, die zich door voortvarendheid en groote wilskracht kenmerkte. Hij was meer een ruwe „houwdegen” dan een fijn berekenend of een kundig legeraanvoerder, doch wist zijn troepen op het slagveld met geestdrift te bezielen. Door vrijwillig de grootste gevaren op zich te nemen heeft hij in dezen veldtocht aan de zijde der verbondenen het leidende, drijvende element gevormd, iets waaraan groote behoefte bestond. Niet aan SCHWARZENBERG ondergeschikt gemaakt, leidde dit opnieuw tot moeilijkheden, vooral bij het zeer uiteenloopend karakter van beide bevelhebbers.

Wat hun *operatieplan* betreft, gingen de *verbondenen* uit van de grondgedachte, dat een beweging van den midden-Rijn (Mainz—Straatsburg) recht op Parijs te bezwarend was met het oog op de strategische verdedigingslijnen (Vogezes, Meurthe, Moezel, Maas), terreinhindernissen (Ardennen en Argonnerwoud) en vestingen, die men ontmoeten zou. Men gaf er daarom de voorkeur aan het Boheemsche leger den Rijn stroomopwaarts te doen volgen tot Bazel, om aldus de Vogezes, en de bronnen van Moezel en Maas te omtrekken, en tusschen Vogezes en Jura naar het plateau van Langres op te rukken! Oostenrijk had hiermede een drieledige nevenbedoeling: verovering van Italië; zich in Zwitserland vasten voet verzekeren, dit dus aan Frankrijk's invloed onttrekken; ten slotte ook tijdwinst ten aanzien van den inval in Frankrijk.

Het leger van BLÜCHER zou inmiddels van den midden-Rijn recht in de richting van Parijs opmarcheeren over Châlons s/M. en Vitry, de aandacht des Keizers tot zich trekken en zodoende de beweging van het hoofdleger gemakkelijken. In verband met den langeren weg zou het hoofdleger 10 dagen vóór BLÜCHER den Rijn verlaten. De afmarsch der Korpsen werd zóó geregeld, dat beide legers den 15den

Januari onderscheidenlijk op het plateau van Langres en te Metz zouden aankomen. Men hoopte ze dan einde Januari vereenigd te hebben tusschen Seine en Marne (Troyes en Vitry) en dacht niet eerder op den Keizer te zullen stuiten.

In verband met het groote verschil in krachten viel er voor NAPOLEON niet aan te denken om begin Januari partij te trekken van de fout des vijands, n.l. in gescheiden legergroepen Frankrijk binnen te rukken. Er moest voorloopig door eene schijnverdediging van strategische verdedigingslijnen tijd gewonnen worden voor de vorming en de concentratie van nieuwe legers. Dit diende te geschieden door het voeren van een „guerre de positions”, wier karakter NAPOLEON als volgt heeft omschreven:

„En imposer à l'ennemi par des offensives partielles et prudentes, prendre position, lui faire espérer la bataille, lui faire perdre du temps en préparatifs, se retirer avant de se laisser entamer, et, toutes précautions prises pour une facile retraite, gagner le temps nécessaire pour réunir toutes ses forces sur la ligne de défense préparée à l'avance et destinée à compenser l'infériorité numérique, défendre cette ligne avec acharnement, en organiser une seconde pour s'y retirer si la première est forcée.

Cette défense pied à pied, seule guerre qu'un général ordinaire ¹⁾ puisse faire sur un théâtre secondaire, où on ne lui a laissé que des moyens inférieurs à ceux de l'ennemi, empêche les progrès trop rapides de cet ennemi et l'occupe, tandis que le sort de la guerre se décide sur le théâtre principal.

Si l'ennemi se retire, le mordre pour le forcer à faire face et le retarder: c'est la seconde partie de ce genre de guerre”. ²⁾

Deze „guerre de positions”, wier karakter men in de Correspondance van 1814 nog telkenmale door den Keizer in zijn instructiën voor de Maarschalken aangeduid vindt, was terecht met een schijnverdediging van den Rijn begonnen.

¹⁾ Uitdrukking van NAPOLEON.

²⁾ Camon. La bataille Napoléonienne, 29. Zie ook Corr. 14.707. Nota van NAPOLEON uit Valladolid, d.d. 14 Jan. 1809, aan den Onder-Koning EUGÈNE over de verdediging van Italië.

Daarmede viel veel te winnen, niets te verliezen; de verkregen uitkomst, n.l. een tijdwinst van 2 maanden, heeft den Keizer in het gelijk gesteld.¹⁾

Zooals de Rijn verdedigd was, moest men ook alle volgende terreinhindernissen: Saar en Moezel, Vogezen, de Maas met hare begroeide en moeilijke terreinen, de Marne e. d. benutten. De Keizer gelastte zijn Maarschalken om daarbij den opmarsch des vijands door alle mogelijke middelen te vertragen. Zoo schreef hij 10 Jan. '14 aan MACDONALD: „Mais vous sentez combien il est important d'arrêter ou au moins de retarder la marche de l'ennemi et de lui présenter toutes les chicanes possibles. Employez les gardes forestiers, les gardes champêtres, les gardes nationales, pour faire le plus de mal possible à l'ennemi” (083). Wel kon de aanvallei de genoemde verdedigingslijnen vermijden via den beneden-Rijn en Frankrijk's Noordgrens, dan wel via de Trouée van Belfort, doch in beide gevallen maakte hij een grooten omweg en werd de voor den Keizer zoo belangrijke tijdwinst verkregen.

Het is duidelijk, dat NAPOLEON tijdens de verdediging van Frankrijk vrijheid van handelen miste en steeds het niet versterkte Parijs rechtstreeks moest blijven dekken.²⁾ Het streven daartoe heeft dan ook bij den Keizer bestaan tot aan zijn laatste wanhoopsdaad, toen hij zich in den rug der verbondenen wierp, deze echter doormarcheerden naar Parijs en de oorlog daarmede uit was. Den 11en Jan. 1814 schreef de Keizer zijn M. v. O.: „Mon intention est de faire de Paris une place forte. Si l'ennemi effectue le projet qu'il annonce d'y venir, je veux l'y attendre, et dans aucun cas ne quitter Paris” (084), en één dag later in een Nota over den toestand van Frankrijk: „Ne jamais faire

1) Deze schijnverdediging achterwege te laten „wäre der entscheidene Fehler gewesen” (VON CLAUSEWITZ, Hinterlassene Werke, VII, 384). YORCK VON WARTENBURG keurt ze ten onrechte zeer af, (II, 337).

2) Om die reden kunnen wij niet medegaan met VON CLAUSEWITZ, Hinterlassene Werke, VII, 385/8, die voor NAPOLEON een flankstelling bij Dyon met den rug naar het Z. en naar zijn Spaansche legers het verkieselijkst achtte.

aucun préparatif pour abandonner Paris, et s'ensevelir sous ses ruines, s'il le faut" (089). In het zeer duidelijke operatieplan van 13 Januari kreeg MACDONALD de opdracht om van Luik naar het hoofdoperatietooneel te marcheerden, hierbij BLÜCHER's rechterflank bedreigende „de manière à ne pas cesser de couvrir les débouchés de Paris". Voor de Maarschalken in het algemeen luidt het dan verder: „et si enfin l'ennemi pénètre en force dans l'intérieur, ces trois corps doivent lui barrer le chemin, couvrir toujours la route de la capitale en avant de laquelle l'Empereur réunit une armée de 100.000 hommes" (091). Het groot verzuim, dat Parijs, en in het Zuiden des lands Lyon, niet onmiddellijk na de nederlaag bij Leipzig versterkt zijn geworden, trekt hier reeds dadelijk de aandacht. 1)

's *Keizers operatieplan* toonde het groote nadeel, der strategische verdediging eigen: de onzekerheid, het zich moeten voegen naar de handelingen des aanvallers.

Aanvankelijk rekende de Keizer, als gevolg van de verovering van Holland, op een vijandelijken aanval door België, omdat aan den Rijn alles rustig bleef. Vandaar, dat hij een groot deel zijner Garde (Roguet) naar Brussel verplaatste en zelfs Oude Garde daarheen in beweging zette. Deze laatste werd nog tijdig teruggeroepen (te Namen), toen SCHWARZENBERG's leger zich in beweging stelde in de richting Bazel—Schaffhausen en derhalve een aanval door Zwitserland waarschijnlijker werd. Thans wilde de Keizer zijn troepen tegenover den boven-Rijn bijentrekken. Als vierde Korps, naast VICTOR, MARMONT en MORTIER, werd nu zelfs AUGEREAU in Z. Frankrijk (Lyon) genoemd (055 en 056).

In Jan. '14, toen BLÜCHER eveneens over den Rijn getrokken was en dus bleek, dat het gevaar ook meer N. dreigde, be- raamde NAPOLEON een ander plan. Thans werd in het Z. AUGEREAU niet meer medegerekend, doch in het N. wel MACDONALD met SEBASTIANI. Deze moesten samenwerken met MARMONT, steunende op Metz, om BLÜCHER aan de Saar tegen te houden. MORTIER moest op het plateau van Langres blijven,

1) Zie hieromtrent verder blz 637 e v.

VICTOR de débouchés van de Vogezen vasthouden, NEY bij Epinal en Nancy standhouden. Deze 3 Maarschalken moesten samenwerken tegenover SCHWARZENBERG. De Keizer rekende, dat de verbondenen zich vóór de vestingen zouden ophouden en niet vóór half Febr. in het rayon van Parijs zouden zijn. Dan dacht hij zich met zijn te en vóór Parijs gevormd reserve-leger bij de 5 Maarschalken te voegen en ten O. van Parijs een leger van 100 à 120 duizend man bijeen te hebben (083, 089 en 091 van 10 tot 13 Jan.).

Zóó zien wij NAPOLEON's operatieplan zich geleidelijk vormen en vervormen naarmate van de handelingen van den tegenstander. Reeds thans treedt duidelijk het beeld van de operatiën op de binnenlijnen aan het licht: de defensieve groep MARMONT—MACDONALD tegenover BLÜCHER, die van MORTIER—NEY—VICTOR tegenover SCHWARZENBERG, daarachter de centrale, mobiele reserve onder den Keizer, gereed om toe te slaan, waar de gelegenheid zich zou aanbieden.

Hoe tijdens de offensieve periode moest gehandeld worden, heeft NAPOLEON op schitterende wijze in 1814 getoond. Hij heeft het later ook omschreven, waarbij hem ongetwijfeld zijn optreden in dat jaar voor den geest heeft gestaan: „Lorsque, avec de moindres forces, j'étais en présence d'une grande armée, groupant avec rapidité la mienne, je tombais comme la foudre sur l'une de ses ailes et je la culbutais. Je profitais ainsi du désordre que cette manière ne manquait jamais de mettre dans l'armée ennemie pour l'attaquer dans une autre partie, toujours avec toutes mes forces. Je le battais ainsi en détail, et la victoire qui en était le résultat, était toujours, comme vous le voyez, le triomphe du grand nombre sur le petit”. 1) Gulden woorden, inzonderheid voor de krijgsmacht van ons kleine Vaderland, die echter slechts dán tot gulden *daden* kunnen leiden, indien voldaan wordt aan bepaalde, aan het slot van mijne voordracht te noemen eischen. 2)

1) Mémoires de GOHIER. Woorden van NAPOLEON. Men denke ook aan zijn schitterenden, eersten veldtocht van 1796 tegen de Sardiniërs en de Oostenrijkers in Boven-Italië.

2) Zie blz. 637 e. v.

De vraag dient nog besproken te worden, in hoeverre NAPOLÉON nevenoperatietooneelen geheel of ten deele had moeten ontruimen om de sterkte van zijn troepenmacht op het hoofdoperatietooneel zoo hoog mogelijk op te voeren.

Gedurende zijn geheele veldheersloopbaan is de Keizer naar een vast systeem te werk gegaan, dat hij — en hier komt de oude artillerist om den hoek kijken, die zijn schitterende loopbaan begon met de artilleristische leiding van het beleg van Toulon — als volgt aangegeven heeft:

„Il en est des systèmes des guerres comme des sièges des places; il faut réunir ses feux sur un même point. La brèche faite, l'équilibre est rompu, tout le reste devient inutile.”¹⁾

Steeds heeft NAPOLÉON dit hoofdbeginsel der oorlogvoering getrouw in acht genomen: in het groot door zijn goede, mobiele strijdkrachten zooveel mogelijk op het hoofdoperatietooneel bijeen te trekken, zich er niet om bekommerende, of zijn onderbevelhebbers op de neventooneelen, klagende over het getal en het gehalte hunner strijdkrachten, nederlagen leden; meer in het klein, op het slagveld, door tijdens een langen gevechtsdag te trachten met een minimum van troepen den vijand bezig te houden, hem murw te maken, hem tot het inzetten van zijn laatste krachten te nopen, om daarna met zijn achtergehouden reserves, de Garde, in den avond op één punt de beslissing te brengen. Ook hier bekommerde de Keizer zich er niet om, of er van alle kanten klachten zijner onderbevelhebbers inkwamen over een tekort aan troepen, over dreigende partieele nederlagen e. d. Met ijzeren vuist hield hij zijn beste troepen bijeen, de leiding in handen, om ten slotte persoonlijk op één punt de beslissing te brengen, welke menigmaal tot een tactische doorbreking leidde, doch steeds haar krachtige werking over het *geheele* slagveld deed gevoelen.

Alleen in 1814 is de Keizer, zeer tot zijn schade, in strategisch opzicht belangrijk van het geschetste beginsel afgeweken. In de vestingen aan den Rijn, Mainz uitgezonderd, lagen 15,000 man; deze hadden bij zijn mobiele macht aan-

¹⁾ Zie CAMON. La bataille Napoléonienne, 1899, 10.

getrokken moeten worden. In de vestingen van O.-Frankrijk lagen 60.000 man. Had men hiervan de meest bruikbare helft voor het Veldleger bestemd, men had weer 30.000 man gewonnen. MACDONALD en SEBASTIANI aan den beneden-Rijn tot Coblenz hadden 19.600 man kunnen schenken. Hiervan kwamen slechts ruim 9.000 man, en dat nog te laat, op het hoofdoperatietooneel aan. Het gemis der overige 10.000 man komt geheel voor rekening van den Keizer, want aan MACDONALD, die voorgesteld had *al* zijn troepen mede terug te voeren, werd bevolen in alle vestingen garnizoenen achter te laten (083). Door België van veldtroepen te ontblooten, kon men 15.500 man winnen, doch Generaal MAISON werd verboden om Antwerpen te verlaten, ja zelfs gelast terug te keeren (120). Nog gezwegen van de bezettingen der vestingen uit N. en N.O.-Frankrijk. Voorts had een deel der 100.000 man onder SOULT en SUCHET uit Spanje aangetrokken kunnen zijn, mede de beste Fransche troepen. NAPOLEON ontbood daarvan — doch te laat, hoewel zij ten deele op wagens vervoerd werden -- 15.000 man voor zich zelf, doch tevens 12.000 man voor Lyon. Ook deze laatsten hadden bij het hoofdleger aangetrokken en tijdig ontboden moeten worden. Uit Italië was niet veel te krijgen: sedert MURAT zich, om zijn troon te redden, bij de verbondenen had aangesloten, hield EUGÈNE DE BEAUHARNAIS zich daar met 40.000 man, meerendeels Italianen, met moeite staande.

Naar bovenstaanden maatstaf had NAPOLEON op 1 Jan. 1814 op het hoofdoperatietooneel 107.100 man meer of 181.000 man kunnen hebben, een groot verschil met de beschikbare 74.000 man, waarin nog begrepen het geheele Korps MORAND à 16.500 man, dat te Mainz gebleven en derhalve voor de verdediging van Frankrijk nagenoeg verloren is gegaan. Om niet te spreken van de strijdkrachten in tal van Duitsche vestingen aan Weichsel, Oder, Elbe en aan de Oostzee. Te Dresden waren 27 à 29.000 Franschen achtergebleven, die 11 Nov. 1813 capituleerden na een vergeefsche poging om zich door te slaan. DAVOUST had zijn terugtocht naar den Rijn moeten opgeven en was met 42.000 man naar Hamburg teruggekeerd. De sterkte van al deze bezettingen kan op

minstens 90.000 man worden gesteld. 1) Terecht heeft Generaal KNOOP opgemerkt, dat NAPOLEON in 1814, door alles te willen behouden, ook alles verloren heeft. 2) In gelijken zin oordeelde VON CLAUSEWITZ 3) en hekelt ook YORCK VON WARTENBURG den Keizer zeer. 4)

Niet minder scherp oordeelt KOCH: „Ainsi, malgré l'imminence du danger, NAPOLEON prétendit faire face partout; et dans un moment où mille considérations lui imposaient le devoir de couvrir sa capitale avant tout, il laissa ses meilleures troupes sur des points secondaires, où les plus grands succès n'auraient eu aucune influence dans les résultats de la campagne.” 5)

Zoowel VON CLAUSEWITZ (393), die van „Uebermuth, wahrhafter Leichtsin” en van „Geringschätzung des Feindes” spreekt, VON DAMITZ (79), die „NAPOLEONS stolzer und seine Gegner gering achtender Sinn” in rekening brengt en ook YORCK VON WARTENBURG (II, 338/41) wijzen erop, dat NAPOLEON de zaken niet steeds meer zóó zag, als zij waren, dat hij niet voldoende rekening meer hield met bestaande feiten en toestanden.

Wel opmerkelijk is deze versnippering van strijdkrachten, daar de Keizer thans nog nopens de verdediging van België schreef: „Dites au général MAISON que ce n'est pas en s'enfermant dans les places qu'on agit; qu'il peut réunir 15 à 18.000 hommes et avec cela rejeter l'ennemi en Hollande au lieu que des forces mortes dans les places fortes laissent l'ennemi maître de toute la Belgique” (310), en op 2 Maart 1814 den Minister van Oorlog: „Faites connaître au prince D'ECKMÜHL (DAVOUST) combien il est malheureux qu'avec une armée comme la sienne il se laisse bloquer par des forces inférieures et ne fasse rien pour la patrie. Qu'importe Hambourg quand la guerre est aux portes de Paris” (410).

1) JENSEN, NAPOLEONS Felttog 1814, 5 geeft zelfs 120.000 man op.

2) Veldtocht van 1814 in Frankrijk. *N. Mil. Spect.*, 1869, 68/9 en 110/3

3) *Hinterlassene Werke*, VII, 378/9.

4) NAPOLEON als Feldherr. II, 337/8. Psychologische, doch over de laatste regeeringsjaren des Keizers zeer partijdige militaire studie.

5) Koch. *Mémoires pour servir à l'histoire de la campagne de 1814*, I, 141.

Men kan echter wel begrijpen, dat de Keizer, die voor korten tijd nog het denkbeeld had gekoesterd om Moskou van uit Parijs te regeeren en geheel Europa aan zijn voeten te doen knielen, einde 1813 en begin 1814 niet ineens kon noch wilde inzien, dat het er nu op aankwam, om Frankrijk en zijn dynastie te redden, en dat in vergelijking daarvan het behoud van Duitschland, de Nederlanden en Spanje beslist nevenzaken waren.

Het tijdvak van 1 tot 26 Januari, toen 's Keizers Maarschalken geleidelijk voor de verbondenen terugweken en zich achterwaarts concentreerden, gaan wij stilzwijgend voorbij. Zelf bleef NAPOLEON tot den 25en Jan. te Parijs, waar hij al dien tijd met onvermoeide kracht aan de organisatie van zijn leger werkte. Een groot deel der nieuw gevormde troepen — zelfs, hoewel ongaarne, mobiele nationale garden — deelde hij in bij de bestaande Divisiën; voorts werden onder leiding van Generaal GÉRARD 2 reserve-Divisiën gevormd: de Divisie DUFOUR (13 bataillons) bleef voorloopig zelfstandig; de Divisie HAMELINAYE (18 bataillons), te Troyes met groote moeite met behulp van kaders uit de vestingen gevormd, werd aan MORTIER toegewezen (057, 068, 080). Voorts richtte Generaal PAJOL te Melun uit depots 2 cavaleriebrigades en Generaal BORDESOULLE te Meaux 4 dergelijke brigades op (094, 118).

NAPOLEON benoemde zijn broeder JOSEPH, den verdreven Koning van Spanje, tot opperbevelhebber der nationale garden te Parijs (356) en belastte voor zijn vertrek naar het leger de Keizerin met het regentschap; haar werd de Kanselier CAMBACÉRÈS ter zijde gesteld. Voor de verdediging van Parijs had de Keizer zelf alles geregeld (134).

NAPOLEON kwam 26 Januari 's morgens te Châlons s/M. Het te snel en te ver terugwijken der Maarschalken ¹⁾ scheelde hem 3 weken in het tijdstip, waarop hij de verbondenen tegemoet trekken moest, derhalve evenzoveel tijd

¹⁾ Vergl. blz. 653-4.

van voorbereiding. De Keizer werd min of meer door hen verrast. Hij koesterde al geruimen tijd het plan om zijn offensieve verdediging te Châlons te beginnen (081 en 106). 's Keizers zorg strekte zich o. a. uit om hier een sterke artillerie (166 vuurmonden) bijeen te brengen (081, 106, 127). Men had gebrek aan bedieningsmanschappen, zoodat marine- en vesting-artilleristen, ook een groot aantal recruten daarbij ingedeeld werden. ¹⁾ Voorts dirigeerde hij alle reserves op Châlons (127, 128, 129, 131).

De offensieve verdediging ving derhalve eerst aan bij de Marne, op 160 K.M. van Parijs, terwijl de verbondenen vanaf Mannheim reeds 300 K.M. Frankrijk binnengedrongen waren. De ruimte, welke de Keizer achter zich had en waarop het bij operatiën op de binnenlijnen in de eerste plaats aankomt (bewegingsvrijheid, initiatief) was dan ook niet groot; het oogenblik om handelend op te treden, was meer dan gekomen.

NAPOLEON beoogde een verrassenden aanval op 's vijands rechtervleugel. Teneinde zich het element der verrassing te verzekeren moesten 's Keizers Maarschalken diens aankomst bij het leger *zeer geheim* houden (129; zie ook 131 aan den Sous-Chef van den Generalen Staf; bevelen in cijferschrift; belangrijke bevelen aan de Korpsen mondeling door Staf-officieren).

Verschillende schrijvers hebben er op gewezen, dat het gunstiger ware geweest, indien NAPOLEON een 5 à 6-tal dagen eerder de offensieve verdediging begonnen ware. Achteraf beschouwd is dit volmaakt juist: NAPOLEON had dan gelegenheid gehad om BLÜCHER afzonderlijk te slaan. Doch tijdwinst pleitte ervoor om het offensief zoo laat mogelijk te beginnen, en voorts gingen VICTOR en NEY op het laatst veel sneller terug dan 's Keizers bedoeling was geweest.

Dat de Keizer de leiding van den terugtocht niet zelf op zich nemen wilde, doch dien tijd te Parijs bleef, is duidelijk. Eerstens kon hij daar moeilijk worden gemist, doch bovendien moest zijn aankomst bij het leger een keerpunt in de operatiën vormen: de terugtocht moest op dat oogenblik

¹⁾ Geen artillerie met 2-jarigen eerste-oefeningstijd!

eindigen, de voorwaartsche beweging *onmiddellijk* worden aanvaard. Zoo luidt het den dag van 's Keizers aankomst in een bevel voor het leger: „On annoncera à l'armée que l'intention de l'Empereur est d'attaquer demain l'ennemi” (136). Men kan denken, hoezeer het moreel van 's Keizers jonge troepen werd gesterkt, hun vertrouwen in hem toenam, waar, juist op het oogenblik van zijn aankomst bij het leger, dat maandenlang demoraliseerend terugwijken als door een tooverslag plaats maakte voor een krachtig offensief.

De opstelling der troepen op het hoofdoperatietooneel was thans de volgende (zie o.a. 116, 117, 127, 128, 135): 1)

Op den linkervleugel MACDONALD (11e Korps) met SEBASTIANI (5e Korps), EXCELMANS (2e Cav. K.) en ARRIGHI (3e Cav. K.), alle onder bevel van eerstgenoemde, sedert den 16en op marsch van Maastricht en den beneden-Rijn naar Châlons, thans met het hoofd bij Mézieres. Sterkte 9.150 man. Deze troepen zijn te laat op het hoofdoperatie-tooneel aangekomen om daar aan de eerste offensieve oorlogshandelingen onder den Keizer deel te nemen. 2) Zij zijn te laat door NAPOLEON ontboden, vermoedelijk omdat de Keizer aanvanke-lijk meende, de verbondenen niet vóór medio Februari in het rayon van Parijs te zullen zien. Ook marcheerde MACDONALD na den 19en Januari, toen hij te Namen de order ontving om te Châlons bij de hoofdmacht aan te sluiten, niet zeer snel. Hij kwam eerst 30 Januari te bestemder plaatse (185 K.M. in 11 dagen).

In het centrum: bij Vitry VICTOR (2e Korps), MARMONT (6e Korps; de Div. RICARD nog aux Islettes), NEY (Garde), DOUMERC (1e Cav. K.) en MILHAUD (5e Cav. K.);

bij Arcis sur Aube de Divisie DUFOUR, die te Vitry zou komen met de Divisie RICARD, zoodra deze laatste afgelost zou zijn door MACDONALD, om dan een nieuw Korps GÉRARD te vormen. Sterkte van het centrum 44.700 man met 120 stukken. In opmarsch daarheen de Garde-Divisiën LEFEBVRE-D. (Cav.) en ROTTEBOURG (Inf.).

1) Zie schets 1.

2) MACDONALD was 19 Januari te Namen; BLÜCHER had reeds 2 dagen te voren Nancy bereikt.

Op den rechtervleugel bij Troyes het Korps MORTIER (oude Garde) met de reserve-Divisie HAMELINAYE; totaal 17.150 man.

De dalen van Seine, Aube en Marne waren dus alle in de richting van Parijs afgesloten.

Bovendien werd te Auxerre nog een zwakke brigade ALLIX gevormd van slechts 2500 man. In totaal had NAPOLEON thans te velde: 73.500 man met 200 stukken, zijnde weinig meer dan de macht, waarmede hij 3 maanden te voren aan den Rijn was teruggekeerd.

NAPOLEON was voornemens om bij zijn eerste offensief met zijn rechtervleugel-MORTIER samen te werken (129, 131). De reserve-Divisie HAMELINAYE zou dan in het Seinedal te Troyes tegenover SCHWARZENBERG blijven (133, 134). Voorts bespoedigde de Keizer de vorming van de reservetroepen te Melun, Nogent s/S., Pont s/Y. en Montereau (118, 133 en 134).

Uit de Correspondance blijkt, dat de Keizer zeer onvolledige gegevens omtrent den vijand had. De drang „om zich onbekommerd met vereende krachten en met alle energie midden in het ongewisse te werpen en hier een razzia te houden” — een neiging, welke ik 2 jaar geleden noemde — was niettemin in hem en sprak uit zijn bevelen. „Dès le 26 je veux reprendre l'offensive et porter le désordre dans toutes les colonnes ennemies” (127); dienzelfden dag (den 23en): „je voudrais, le 26, tomber sur le lieu où il y a de l'infanterie ennemi, pour écraser quelque corps” (129). De hiervóór aangehaalde woorden des Keizers, aanduidende hoe hij, in de minderheid zijnde, tegenover zijn tegenstander handelde¹⁾, wilde hij in toepassing brengen, want den 23en Jan. schreef hij nopens zijn ophanden zijnd offensief: „Il s'agit de tomber bien réunis sur quelque corps ennemi et de le détruire” (129) en: „Je réunirai toutes mes forces (n.l. VICTOR, NEY, GÉRARD en MORTIER) et je tomberai sur le premier corps ennemi qui sera à portée” (131).

Naast onbegrensden offensieven zin spreekt uit deze woorden tevens volledige onbekendheid met den toestand aan 's vijands zijde. Toch dacht de Keizer er geen oogenblik

¹⁾ Zie blz. 583.

aan om zijn beraamd offensief te verschuiven. Men toetse hieraan de beteekenis van den ophelderingdienst en de waarde van de cavalerie voor operationele doeleinden.¹⁾

Bij de verbondenenen was de toestand op 26 Jan. als volgt²⁾:

Hoofd (Boheemsche) leger: 3e Korps 12.500 man, Bar s/A.

4e " 11.000 " Colombey les
2 Eglises.

5e " 27.500 " Clefmont.

Russische en Pruisische reserven: 30.000 " Langres.

In opmarsch naar het front waren het 1e Korps, met inbegrip van LICHTENSTEIN's Divisie, sterk 24.000 man, thans te Bagneux-les-Juifs, en de helft van het 6e Korps, 12.000 man, thans te Vaucouleurs.³⁾ Totale sterkte 117.000 man.

Silezische leger (BLÜCHER): In eerste linie, aansluitende bij SCHWARZENBERG's voorste Korpsen, de cavalerie van SACKEN onder LANSKOL, 2500 man te St. Dizier, om BLÜCHER's flankmarch tegen de Maarschalken te Vitry te dekken; het Korps OLSUFJEW (6000 man) met BLÜCHER's hoofdkwartier te Joinville; SACKEN met 18.000 man te Doulevant. Totaal 26.500 man. Meer achterwaarts YORK (17.500 man) bezig zich beoosten St. Mihiel te concentreeren, om daarna naar het front op te marcheeren. St. Priest, een deel van het Korps LANGERON, bleef na den Rijnovergang voorloopig te Coblenz en sloot eerst medio Febr. bij BLÜCHER aan. Voorts in opmarsch naar het leger, doch nog belangrijk achter: De rest van het Korps LANGERON en KLEIST.

Van het *Noorderleger* was WINZINGERODE (17.000 man) den Rijn bij Düsseldorf overgetrokken en von BÜLOW in België.

Het leger der verbondenenen was derhalve in breedte en diepte over een groote ruimte verdeeld, wat NAPOLEON's aanval begunstigde. Bijzonder gevaarvol was BLÜCHER's marsch met 26.500 man van de Marne naar de Aube (Lesmont) vóór langs het

¹ Zie, wat ik dienaangaande opmerkte in *Krijgawetenschap*, 1911/2, 28/30 en 66/7.

²⁾ Vergelijk schets 1.

³⁾ De andere helft van dit Korps stond vóór Straatsburg.

front der Maarschalken te Vitry (bijna 45.000 man), een zuivere flankmarsch. Dat NAPOLEON zich juist nu te Châlons s/M. bij de Maarschalken in zijn rechterflank voegen zou, kon BLÜCHER niet weten, doch ook zonder dezen liep hij gevaar om vóór of tijdens den overgang van de Aube door een in den rug optredend vijandelijk leger tegen deze rivier te worden samengedrukt. Veel veiliger ware het geweest, indien BLÜCHER zich van de Marne (Joinville) in Z. richting bij het hoofdleger aangesloten had. Hij zocht die vereeniging, geheel in overeenstemming met zijn offensieven geest, in vóórwaartsche richting op Troyes, hopen de daardoor SCHWARZENBERG mede te sleepen. 1)

Den 26en Jan. trok de Keizer zijn operatieve macht op den weg St. Dizier—Vitry l/F. samen; het hoofd zoo dicht mogelijk bij St. Dizier, waarin de vijand. MORTIER moest, naarmate van de omstandigheden òf over Arcis in de richting van Vitry òf over Bars s/A, bij NAPOLEON aansluiten (135/136).

De Keizer, in den morgen nog in onzekerheid (135), kende, des middags te Vitry aangekomen, ongeveer de sterkte van Blücher en vermoedde ook, dat deze in Z.W. richting op Troyes marcheerde om bij het hoofdleger aan te sluiten. „Si l'on pouvait demain engager ce corps et le bien rosser, cela aurait une grande influence sur toutes les affaires: car l'ennemi est très-disséminé.” (138).

Bij NAPOLEON's aanval op St. Dizier op den 27en viel de Keizer vrijwel in de rechterflank van het leger der verbondenen; op MORTIER werd niet meer gerekend (140). Deze, alleen tegenover het groote leger staande, was n.l. den 24en door een deel daarvan bij Bars s/A. aangevallen en op Troyes teruggeweken, waar hij den 26en aankwam.

Den 27en sloeg NAPOLEON's voorhoede de Russische cavalerie

1) Alle schrijvers, behalve von DAMITZ (405 e. v.), achten BLÜCHER's handelingen in deze dagen niet verantwoord.

Hoe slecht de samenwerking tussehen de bondgenooten was, kan wel hieruit blijken, dat METTERNICH aan SCHWARZENBERG schreef: „Ich bin etwas treurig, dasz es für BLÜCHER nicht eine kleine Niederlage gegeben hat” (FRIEDERICH, 80).

LANSKOI te St. Dizier uiteen. De Keizer vernam aldaar van de bevolking en van gevangenen, dat BLÜCHER met zijn hoofdmacht reeds voorbij gemarcheerd was, en besloot thans om hem in den rug aan te tasten (141).

Den 28en brak de Keizer in 3 colonnes op; de wegen, hoofdzakelijk boschwegen, voor houttransporten bestemd, verkeerden door den regen in zeer slechten toestand; men had alle moeite om de artillerie door den modder voort te bewegen. Eerst den 29en omstreeks 2 n.m. kwam de Keizer voor Brienne aan. *Onmiddellijk* werd met de voorste troepen overgegaan tot den aanval op BLÜCHER die, op het bericht, dat NAPOLEON in aantocht was, zijn voornemen om de Aube over te gaan, prijsgegeven en nu besloten had om zijne troepen bij Brienne te concentreren en daarna over Bar s/A. bij de voorste Korpsen van het hoofdleger aan te sluiten.

In de hoop SACKEN'S Korps den terugtocht af te snijden, deed NAPOLEON een verwoeden aanval op Brienne, dat in brand geschoten werd. Te middernacht brak BLÜCHER het gevecht af en nam nog des nachts achterwaarts van Brienne stelling, met het voornemen den 30en op Bar s/A. terug te gaan, indien de Keizer oprukte. Deze had echter den 30en noodig om zijne hoofdmacht tot Brienne te doen opsluiten. Hij was dankbaar, doch niet voldaan (150). Op 30 en 31 Jan. bleef hij met zijn troepen vrijwel onbewegelijk staan, hoewel niet werkeloos voor zijn persoon, daar de Correspondance alleen van 31 Jan. 16 stukken telt, waaronder vrij uitvoerige.

Veelal is dit standhouden als gevaarlijk veroordeeld.¹⁾ Leest men echter NAPOLEON'S Correspondance aandachtig na — het deel over 1814 verscheen in 1869, d. i. eerst nadat de meeste critici hunne beschouwingen gegeven hadden — dan blijkt, dat NAPOLEON zich zijn stelling op de binnenlijnen volkomen bewust was en afwachtte tot 's vijands plannen

¹⁾ B. v. VON CLAUSEWITZ, 404/5, 457/8. KNOOP, 1869, 221 en 263. v. DAMITZ, I, 474/5 en DE VAUDONCOURT, I, 263/8 zeggen beiden, dat de Keizer geen slag gewild heeft, doch te laat tot den terugtocht overgegaan is. BOGDANOWITSCH, I, 111, houdt zich meer neutraal. Zie ook YORCK VON WARTENBURG, II, 344/8.

zich meer teekenden, gereed om van elke splitsing des vijands partij te trekken (146, 150).

De Keizer trof die dagen tal van maatregelen om de troepen en de nationale garden aan de Seine in tweede linie te versterken en beter te organiseeren. Hij trachtte de sterkte van MORTIER te Troyes met reserveformatiën en nationale garden op te voeren tot 40.000 man (151 en 162). Door deze maatregelen was het Seinedal tegenover SCHWARZENBERG gedekt. Tot het blijvend vasthouden van het Marnedal, door 's Keizers offensief grootendeels ontbloot, was thans MACDONALD uit het Noorden te Châlons aangekomen (150, 154, 162). Tusschen deze twee defensieve groepen in stond NAPOLEON zelf met zijne hoofdmacht aan de Aube en te Piney (GÉRARD met 12 bataljons). Hij beschouwde Arcis s/A. als zijn pivot; zijn hoofdkwartier bleef „jusqu'à nouvelle circonstance” te Brienne (150).

In deze dagen is de Keizer werkelijk voornemens geweest om, in samenwerking met MORTIER, een offensieven stoot in de richting van Troyes te ondernemen (153); hij wilde daarvoor echter de aankomst der 2 Divisiën uit Spanje afwachten (151, 162).

Dit alles geeft een geheel anderen kijk op NAPOLEON's z.g. gevaarvol standhouden. ¹⁾ Teruggaan na de overwinning bij Brienne was allerminst geraden en ook niet mogelijk, zoolang de door de Kozakken vernielde brug bij Lesmont niet hersteld was; voorwaarts gaan evenmin, want daardoor werd BLÜCHER op SCHWARZENBERG geworpen. Duidelijk spreekt hier het beeld van de operatiën op de binnenlijnen: NAPOLEON met zijn reserve als in het middelpunt van het spinnenweb, gereed om een stoot toe te brengen naar Seine of Marne.

Voor offensief optreden werden goede wegen en snelle, veilige gelegenheid tot oeververwisseling over de rivieren vereischt. Aan beide zaken wijdde de Keizer thans bijzondere zorg. Ingenieurs kregen de opdracht om bepaalde wegen te verbeteren. Merkwaardig met het oog op NAPOLEON's lateren

¹⁾ Zie hieromtrent ook THIERS, 371/2. „La position de Brienne était, dans cette vue, parfaitement choisie.”

offensiefstoot tegen BLÜCHER aan de Marne is 's Keizers last van den 31en Jan.: „Je désire qu'il y ait une route qui d'Arcis aille à Sézanne et de là à la Ferté-sous-Jouarre, par Château-Thierry” (162). Aan bruggenhoofden werd groote waarde toegekend: „J'ai sur l'Aube le pont de Dienville, celui de Brienne-la-Vieille, celui de Lesmont et celui d'Arcis. Le duc de Tarente couvre Châlons et Vitry, dont la possession nous assure un bon pont sur la Marne et un point d'appui qu'il est de la plus haute importance d'avoir” (162). Een afzonderlijke order voor de genie en de pontonniers gelastte TROYES, Arcis s/A. en Châlons tegen een coup de main te beveiligen, waardoor op ieder der 3 rivieren een dubbel bruggenhoofd, tevens steunpunt werd verkregen; Vitry (aan de Marne) moest in uitstekenden staat van verdediging worden gebracht, terwijl tevens tal van bruggen, meer achterwaarts aan de Seine gelegen, in staat van tegenweer moesten worden gesteld (165). Het aanstaande tooneel der offensieve handelingen werd derhalve, zij het wat laat, methodisch ingericht, waarbij de steun der versterkingskunst geenszins werd versmaad.

Toen SCHWARZENBERG bericht ontving van het voorgevallene bij St. Dizier, staakte hij onmiddellijk de voorwaartsche beweging op Troyes en liet BLÜCHER vrijwel zonder eenigen steun! Den 29en schreef hij: „NAPOLÉON schijnt te denken, dat ik onbedachtzaam genoeg zou zijn om à la BLÜCHER met het geheele leger een stoot in voorwaartsche richting te doen... BLÜCHER en GNEISENAU treden alle regelen der strategie met voeten; zij ijlen als gekken naar Brienne zonder zich om hun flank of hun rug te bekommeren... Lang houdt de gekunstelde machine van het groote verbond het niet meer uit.”¹⁾

Eerst den 31en Jan. wisten de Vorsten, na hun aankomst, een concentratie te bewerken in de lijn Soulaines-Bar s/A. met de Russisch-Pruisische reserves kort daarachter Men besloot, dat BLÜCHER, gesteund door *eenige* (!) Korpsen van

¹⁾ JENSEN, 42.

SCHWARZENBERG, den Keizer 1 Febr. bij Brienne zou aantasten.¹⁾

NAPOLEON, die MARMONT bij zich aangetrokken had, beschikte thans over bijna 40.000 man; in zijn rug was de herstelde brug bij Lesmont door 800 man cavalerie bezet. BLÜCHER had thans 59.000 man onder de hand, doch zijn sterkte kon opgevoerd worden tot 106.000 man, waarvan er ten slotte 90.000 aan den slag van la Rothière deelnamen.

In den morgen van den 1en Febr. had de Keizer bevelen tot den terugtocht op Lesmont gegeven, welke reeds een begin van uitvoering gekregen hadden, toen de verbondenen hun aanval begonnen. NAPOLEON kon zich niet meer onttrekken: hij gaf tegenbevelen en nam den strijd aan. Deze leidde voor den Keizer tot een besliste nederlaag. Een poging, des avonds ingesteld om la Rothière door een offensiefstoot te hernemen om zich zodoende voor den terugtocht los te maken, mislukte. Het groote gevaar inziende van tezamen gedrukt te worden, gaf de Keizer bevel tot den terugtocht (166), die in den nacht werd uitgevoerd. De Keizer liet voorts la Rothière in brand steken. Zelf trök hij met de hoofdmacht op Lesmont terug, waar hij de Aube overging en de brug verbrandde; MARMONT ging met zijn Korps en het 1e Cavalerie Korps achter de Voire (drassige oevers) terug en nam te Rosnay stelling, waar hij de brug vernielde. Door dezen excentrischen terugtocht werden de verbondenen omtrent de ware terugtochtsrichting misleid.

Den 3en Febr. trök MARMONT op Arcis s/A. terug; NAPOLEON marcheerde naar Troyes, vermoedelijk om zich met MORTIER te kunnen vereenigen en met de versterkingen, die uit Spanje in opmarsch waren. De concentratie, door den Keizer bij het begin van zijn offensief vóórwaarts gezocht, werd nu achterwaarts verkregen. De toestand van zijn leger was allertreurigst. De terugtocht na la Rothière had veel van een vlucht; de verbanden hadden zeer geleden; de jonge troepen waren gedemoraliseerd. De magazijnen te Troyes waren leeg; er bestond gebrek aan levensmiddelen; de bevolking, een langdurige verdediging van de stad vrezend,

¹⁾ Zie de vernietigende kritiek van VON CLAUSEWITZ, 417.

verborg vele voorraden. De geest der bevolking was onverschillig; het bericht van den afval van MURAT deed de geestdrift nog meer dalen. Er deserteerden aldaar wel 6000 recruten. ¹⁾ Daarom liet de Keizer Troyes door oude soldaten en gendarmes aan alle uiteinden afzetten (171). Bedenkt men, dat NAPOLEON's geslagen troepen na la Rothière in den hier geschetsten toestand op één punt de Aube overgaan moesten, dan blijkt, welke enorme uitkomsten een energieke vervolging had kunnen afwerpen. VON CLAUSEWITZ zegt hieromtrent dan ook: „Allein offenbar war es die Schuld der Verbündeten, dasz der Sieg bei la Rothière sie nicht nach Paris führte.“ ²⁾

Onder deze treurige omstandigheden hield alleen NAPOLEON het hoofd boven water. Hij nam te Troyes maatregelen tot beveiliging van zijn troepen in de bedreigde richtingen, en legerde het gros aldaar (170, 171, 172). De Divisie RICARD, op 4000 man gebracht, werd naar Aubeterre gezonden, midden tusschen den Keizer en MARMONT, en bij het Korps van dezen laatste gevoegd; GÉRARD kreeg daarvoor de reserve-Divisie HAMELINAYE in de plaats. Ondanks zijn nederlaag op den 1en verliet den Keizer de gedachte aan den aanval geen oogenblik; kenschetsend voor 's Keizers geestkracht is het om te zien, hoe spoedig hij zich in gedachte weer losmaakte van den tegenstander. Want reeds den 2en schreef hij den Minister van Oorlog: „Il serait possible que l'armée de BLÜCHER se portât entre la Marne et l'Aube, du côté de Vitry et de Chalons. De Troyes, selon les circonstances, j'opérerai pour retarder le mouvement de la colonne qu'on m'assure se diriger par Sens sur Paris, ou pour revenir manoeuvrer sur BLÜCHER et retarder sa marche" (169) en den 3en luidde het aan MARMONT: „Si l'ennemi marche en force sur Arcis, vous appellerez à vous le général RICARD, afin de conserver le pont pour que je puisse déboucher sur lui" (174). Naast 's Keizers offensieven geest treft in deze aanhalingen zijnen helderen en vooruitzienden blik, die BLÜCHER's

1) Zie meer uitvoerig HOUSSAYE, 63/4.

2) Zie ook YORCK VON WARTENBURG, II, 348.

mogelijk afzonderlijk optreden door het Marnedal onmiddellijk bevroedde.

Verder voegde de Keizer allerlei troepen aan zijn leger toe: in opmarsch zijnde bataljons, troepen uit Spanje, bataljons van de reserve uit Parijs, Fontainebleau, Pont, Montargis en Montereau. Een gedeeltelijke reorganisatie werd daardoor noodig. Ook trof hij tal van maatregelen met het oog op de verdediging van zijn nevengebieden. ¹⁾

Den 4en en 5en Febr. vonden op last van NAPOLEON kleine offensieve stooten plaats in de richting van Bar s/S. (175, 177). Daar SCHWARZENBERG, hoewel langzaam, bleef opdringen, besloot NAPOLEON op Nogent s/S. terug te gaan, om nog dichter bij Parijs te zijn en te eerder zich met zijne versterkingen uit Spanje te kunnen vereenigen (180, 181, 182, 183, 184 slot, 189, 191). Daarna zou tot het offensief worden overgegaan. „Il deviendra nécessaire, après, d'avoir une affaire pour couvrir Paris” (179). De achterhoede onder MORTIER moest Troyes eerst den 7en verlaten en demonstreeren, opdat de vijand eerst zoo laat mogelijk NAPOLEON's afmarsch zou bemerken (192). Dat hij zijn gedwongen terugtocht betreurde, blijkt uit een schrijven van den 6en Febr. aan JOSEPH: „Je suis très contrarié de ces dispositions, car je voulais attaquer demain sur Bar-sur-Seine pour battre l'empereur Alexandre, qui me paraît avoir fait de fausses dispositions; mais je sacrifie tout à la nécessité de couvrir Paris” (190; zie ook reeds 175). Een voordeel van den terugtocht op Nogent was, dat de Keizer daar dichter bij de Marne was, zoodat hij BLÜCHER beter in de flank kon vallen, indien deze door het Marnedal verder op Parijs mocht rukken.

Den 7en te Nogent aankomende vond NAPOLEON daar reeds MARMONT en een deel der 2 Divisiën uit Spanje, welke laatsten tot een Korps onder OUDINOT vereenigd zouden worden (211). Uit tal van daar aangekomen afdeelingen vormde de Keizer voorts nog een Divisie Garde, zoodat zijn operatieve macht thans met ruim 20.000 man werd versterkt (184).

Na den slag bij la Rothière belegden de verbonden te

¹⁾ HOUSSAYE, 64/5 en de Corr., die hij aanhaalt.

Brienne een krijgsraad. Men telde NAPOLEON niet veel meer, hechtte daarom weinig aan vereenigd marcheeren en meende, dat het er slechts op aankwam om zoo spoedig mogelijk naar Parijs op te rukken. Omdat de bezwaren, verbonden aan de verpleging van een legermacht van 160 duizend man, zeer hoog aangeslagen werden, besloot men de legers van SCHWARZENBERG en BLÜCHER verschillende operatielijnen te doen volgen; ook het uiteenlopend karakter van beide legeraanvoorders heeft op dit besluit invloed geoeffend. SCHWARZENBERG zou met zijn leger, sterk 110.000 man, NAPOLEON rechtstreeks over Lesmont op Troyes, en daarna door het Seinedal volgen; BLÜCHER zou door het Marnedal naar Parijs oprukken, zich daarbij vereenigende met de in opmarsch zijnde Korpsen YORK, VON KLEIST en KAPZEWITSCH, waardoor zijn troepenmacht tot 55.000 man zou aangroeien. Tusschen beide gescheiden legers moest WITTGENSTEIN (6e Korps) den rechter Aube-oever volgen en met behulp van 12 Kozakkenregimenten de verbinding met BLÜCHER's leger vormen.

Nauwelijks strategisch vereenigd, scheidten de verbondenen zich opzettelijk opnieuw en maakten zij andermaal gebruik van een meervoudige operatielij, wat in hooge mate onvoorichtig was, vooral tegenover NAPOLEON, wien wederom de voordeelen van zijn opstelling op de binnenlijnen geschonken werden. Opnieuw kon hij zich, overeenkomstig zijn beginselen, „comme la foudre” op een deel van 's vijands macht werpen, de relatieve meerderheid verkrijgen en door een hoogst energiek gebruik van den tijd op ongekende wijze onder den vijand huishouden. Hoewel een aanval op SCHWARZENBERG het eenvoudigst was, omdat de Keizer dien tegenover zich vond, koos hij juist BLÜCHER tot doel, omdat hij dezen, gezien het bijna onbegaanbare terrein, verrassend in de flank kon vallen, wellicht doorbreken en bij gedeelten verslaan (199), en het offensief dus veel werkzamer zou zijn dan een terugdringen in front van SCHWARZENBERG, waarbij een beslissing uitgesloten scheen. BLÜCHER omging bovendien NAPOLEON, bedreigde Parijs, was doortastender dan SCHWARZENBERG, de ziel der coalitie. Ook was op BLÜCHER, als zijnde de zwakste groep, het best een relatieve meerderheid te verkrijgen. Het

moreele element zou bij een dergelijken aanval geheel op de hand van den Keizer zijn. ¹⁾ De nu volgende operatie vormt mede wel het schoonste uit de geheele veldheersloopbaan van NAPOLEON. ²⁾

SCHWARZENBERG was NAPOLEON na la Rothière slechts zeer langzaam gevolgd en had eerst den 5en 's avonds zijn Korpsen rondom Piney verzameld. Daardoor schonk hij den Keizer den tijd om zijn soldaten de hoog noodige rust te geven, nieuwe troepen aan te trekken en zijn leger te reorganiseeren. SCHWARZENBERG wilde met het 6e Korps (WITTGENSTEIN) NAPOLEON in front bezig houden en inmiddels met zijn hoofdmacht diens rechterflank omgaan, mede om hem van zijne uit Spanje in aantocht zijnde versterkingen af te snijden. Daar het 6e Korps te zwak werd geacht om alleen de verbinding te vormen tusschen SCHWARZENBERG's en BLÜCHER's op grooten afstand gescheiden hoofdmachten, werd den 9en overeengekomen, dat BLÜCHER met de Korpsen VON KLEIST, KAPZEWITSCH en OLSUFJEW uit het N. O. over Sézanne op Arcis s/A. of Nogent s/S. zou rukken, ten einde WITTGENSTEIN te steunen. Toen SCHWARZENBERG overtuigd was van 's Keizers afmarsch op den 6en Februari van Troyes op Nogent, stelde hij zijn voorwaartsche beweging één dag uit! Eerst den 9en had hij zijn troepen rondom Troyes bijeen; het 6e Korps tusschen Baudemont (a/d. Aube) en Méry, met de cavalerie onder Graaf PAHLEN vooruit in de richting van Nogent s/S. SCHWARZENBERG nam thans maatregelen tot bevoeligen zijner troepen in deze opstelling met verbod om op

¹⁾ SCHWARZENBERG heeft den afloop van de nu komende dagen voorzien, want den 11en Febr. schreef hij aan zijne vrouw: „Meinen alten BLÜCHER zieht es mit solcher Macht gegen das Palais Royale, das er schon wieder anfängt, wie unsinnig vorzurennen, ohne zu bedenken, das der Feind vor ihm zwar sehr schwach ist, in seiner Flanke jedoch die Armee steht; es wäre ein Wunder, wenn dieses Zerstückeln ihm nicht abermals einen Unfall bereiten sollte”.

²⁾ THIERS, 393/4, noot, noemt 10 t/m. 15 Febr. 1814 „cinq ou six des plus belles journées de la vie de NAPOLEON” en 's Keizers stoot: „une admirable opération”. Zoo ook VON CLAUSEWITZ (407): „Dieser Zug BONAPARTES an die Marne ist das Beste im ganzen Kriege”.

den rechter Seine-oever over te gaan. Dit stond gelijk met het staken der operatiën. In den boezem der verbondenen heerschte nog steeds de meest mogelijke verdeeldheid. Terecht zegt BOGDANOWITSCH: „daz der Oesterreichische Generalstab die Absicht hatte die Operationen der Hauptarmee zu paralysiren”.¹⁾

Hierdoor kreeg NAPOLEON vrijheid van handelen tegenover BLÜCHER. Den Keizer te binden door krachtig op te dringen, lag in de gedachten van het operatieplan en was door de omstandigheden geboden. Doch SCHWARZENBERG's leger moest uitrusten van de vermoeyenissen. Men had volgens Generaal KNOOP, van 1 tot 7 Febr. in 6 dagen 8 uur afstand afgelegd! ²⁾

Intusschen was YORK, komende van Metz, Thionville en Luxemburg, den 4en Febr. opgerukt tot Châlons s/M., door MACDONALD bezet met 10 à 12.000 man (defensieve groep aan de Marne). Deze liet den 5en 's morgens de steenen brug over de Marne springen en trok op Epernay terug, waar de bezetting van Vitry, 2000 man, zich den 6en 's avonds bij hem aansloot. Toen York den 5en Châlons binnentrok, was BLÜCHER reeds nabij. Deze was dadelijk na den krijgsraad van Brienne, nog 2 Febr., in de richting van de Marne gemarcheerd om YORK's onderneming tegen MACDONALD te steunen, en, ook vereenigd met von KLEIST en KAPZEWITSCH naar Parijs op te rukken. Den 5en en den 6den kwamen BLÜCHER's troepen in voeling met MACDONALD's achterhoede op beide van Châlons in ongeveer W. richting voerende wegen, n.l. dien over Château-Thierry, door MACDONALD's hoofdmacht gevolgd, en over Montmirail. Thans nam BLÜCHER een zeer noodlottig besluit: hij hoopte MACDONALD te la Ferté s/J. of te Trilport te voorkomen, waartoe SACKEN over Montmirail daarheen gezonden en tot grooten spoed aangevaard werd, terwijl YORK den vijand langs den grooten weg over Château-Thierry rechtstreeks volgde. Doch tegelijkertijd bleef BLÜCHER zelf met het Korps OLSUFJEW te Vertus om

¹⁾ Geschichte des Krieges 1814 in Frankreich, I, 149.

²⁾ *Nieuwe Militaire Spectator*, 1869, 358.

daar von KLEIST en KAPZEWITSCH, die twee dagmarschen achter waren, in te wachten en met hen over Sézanne tot ondersteuning van den rechtervleugel van het hoofdleger (WITTGENSTEIN) op te rukken. 1).

Den 9en 's avonds was de toestand bij BLÜCHER's leger als volgt 2): SACKEN, 19.000 man bivakkeerde tusschen Bussières en Vieux Maisons; zijn voorhoede vooruit tot la Ferté s/J. YORK, 17.000 man, te Dormans; zijn voorhoede te Chateau Thierry, waar MACDONALD's terugtrekkende troepen de brug over de Marne hadden doen springen, zoodat YORK's voorhoede den 9en naast deze brug een schipbrug sloeg. OLSUFJEW, als trait d'union tusschen de 2 hoofdgroepen, met 4700 man te Champaubert. BLÜCHER's hoofdkwartier, von KLEIST met 10.000 man en KAPZEWITSCH met 8000 man te en nabij Vertus; hunne voorhoede reeds te Fère Champenoise. Een poging om door het uitzenden van een Kozakkenkorps naar la Ferté Gaucher en Villenoix in verbinding te komen met WITTGENSTEIN mislukte. BLÜCHER was thans in zijn verdeelden toestand geëchelonneerd over een diepte van 80 K.M., bovendien in de linkerflank geheel ongedekt.

VON CLAUSEWITZ (420/1 en 427/8) voert verschillende gronden aan tot verontschuldiging van BLÜCHER: NAPOLEON was 1 Febr. beslissend geslagen; men wist, dat zijn leger in zeer gedemoraliseerden toestand was teruggegaan. Het operatieplan gaf aan, dat SCHWARZENBERG den Keizer voortdurend zou bezighouden; BLÜCHER meende dus weinig van dezen te vreezen te hebben. Ook achtte hij zich door het zeer slecht begaanbare terrein in zijn linkerflank gedekt. Doch hiermede is BLÜCHER's pad niet schoongewassen, want niettegenstaande hij tusschen den 8en 's avonds en den 9en 's morgens berichten ontving, dat de vijand eerstgenoemden dag Sézanne bezet had, dat het 't Korps van MARMONT was en dat dit Korps op la Ferté Gaucher in de richting van

1) Vergelijk blz. 600.

2) Zie schets No. 2.

3) Sterkten ontleend aan JENSEN, 79; zijn als een minimum te beschouwen. Als minimum-storkte van BLÜCHER vindt men 52.000 man opgegeven.

Parijs teruggegaan zou zijn, ¹⁾ bleef iedere maatregel achterwege om door een sterke verkenning zooveel mogelijk klaarheid te krijgen nopens hetgeen zich te Sézanne bevond. Den 9en schreef BLÜCHER dan ook aan SCHWARZENBERG aangaande bedoeld Korps: „Ik heb echter omtrent den marsch en den terugtocht van laatsigenoemd Korps nog geen officieele melding”. ²⁾ Evenmin werd eenige order of waarschuwing gezonden aan OLSUFJEW, die toch het meest bedreigd was. ³⁾

NAPOLEON's besluit om BLÜCHER tot doel te kiezen was weloverwogen en niet nieuw. ⁴⁾ Volkomen ten onrechte heeft MARMONT zich later in zijne Mémoires voor den geestelijken vader van dit meesterlijke plan uitgegeven; overtuigend is het onhoudbare daarvan door THIERS aangetoond. ⁵⁾

Men ziet nu in de Correspondance den offensiefstoot in BLÜCHER's flank zich geleidelijk ontwikkelen. Den 6en Febr. werd nog gedacht aan een marsch Nogent—Meaux (191): vereeniging met MACDONALD; rechtstreeksche dekking van Parijs; den vijand frontaal tegenhouden; weinig werkzaam. Doch den 7en staat bij NAPOLEON het besluit tot den flankstoot vast. Hij hecht geen geloof meer aan de berichten, blijkbaar wederom van JOSEPH ontvangen. nl. dat de vijand al tot la Ferté s/J. of tot Meaux zou zijn doorgedrongen en noemt deze „de vaines alarmes”. Door zijn offensieve ver-

¹⁾ Dit laatste was onjuist. Men waande NAPOLEON, door SCHWARZENBERG opgedrongen, in terugtocht van Troyes langs de Seine op Parijs en meende nu, dat MARMONT, die van Arcis kwam, den N vleugel van 's Keizers teruggaand leger vormde en dit dekte.

²⁾ JENSEN, 70/1.

³⁾ JENSEN, 84.

⁴⁾ Zie blz. 597.

⁵⁾ THIERS, ed. 1845/62, V, 393/4, noot. Hij wijst erop, dat NAPOLEON reeds 2 Febr. het plan tot den flankstoot koesterde en noemt daar een brief van 4 bladzijden van MARMONT aan NAPOLEON, den 9en uit Chaptan aan den Keizer geschreven, waaruit blijkt, dat MARMONT toen den Keizer afraadde om den flankstoot nog uit te voeren. Deze brief, welke, voor zoover mij bekend, nog nimmer in originali afgedrukt is, volgt als *bijlage* aan het slot van mijn voordracht (zie blz. 673 e.v.). Met het oog op hetgeen de Keizer reeds 31 Jan. schreef (zie blz. 594/5), mag worden aangenomen, dat hij *reeds toen* aan een offensief naar de Marne dacht.

kenningen van uit Troyes meende de Keizer het hoofdleger tot Bar s/A. teruggedrongen en daarop een voorsprong van minstens 3 dagmarschen te hebben (195 en 196).

VON CLAUSEWITZ prijst NAPOLEON's moedig besluit zeer en zegt een marsch van NAPOLEON over Provins op la Ferté sous Jouarre om zich in front tegenover BLÜCHER te stellen, vergelijkende met den in werkelijkheid uitgevoerden *flankstoot*: „Sie war also die entscheidendere. Unter zehn Generalen würden neun die erste gewählt haben; BONAPARTE wählte die letztere".¹⁾

Het terrein ten Westen van den weg Méry—Fère Champenoise—Epernay — het eenige, dat den Keizer, op Nogent teruggegaan, voor zijn stoot ten dienste stond — is, in tegenstelling met dat ten Oosten van dien weg, vruchtbaar, dicht bevolkt, doch bergachtig, boschrijk en vol terreinhindernissen. De Grand Morin en de Petit Morin, twee riviertjes, stroomden door moerassige dalen (vooral bij St. Prix aan de Petit Morin). De verbindingswegen in dit gedeelte, alle „zeer slecht" of „nauwelijks te begaan", waren:

- 1e. Plancy—Fère Champenoise—Vertus—Epernay;
- 2e. Nogent—Sézanne en van hier over Champaubert op Epernay of over Montmirail op Château-Thierry;
- 3e. Nogent—Provins—la Ferté Gaucher—Meaux.

NAPOLEON koos van dit operatietooneel den middelsten weg (Sézanne). Het terrein legde vele bezwaren in den weg, doch dit schonk het voordeel, dat men juist daarom wellicht BLÜCHER verrassen kon.

Tot inleiding van het offensief werd MARMONT den 7en Febr. met 20.000 man goede troepen van Nogent naar Sézanne gezonden (195, 200, 201, 202, 204). Zijne reserve, 10.000 man infanterie van de Oude Garde en 6000 man cavalerie van de Garde, concentreerde de Keizer te Nogent, om daarmede MARMONT te steunen, zoodra deze zekerder berichten zou hebben gezonden. Tusschen Sézanne en Nogent (36 K.M.) moest een relais worden ingesteld, opdat bevelen en berichten in 2 uur zouden overkomen. MARMONT moest sterke verkenningen

¹⁾ Hinterlassene Werke, VII, 406/7, 458/9.

doen in de richting van Vitry en van Montmirail (202). MACDONALD werd met NAPOLEON's nadering in kennis gesteld en hem opgedragen dikwijls berichten omtrent den vijand te zenden (201). Aanvankelijk wilde NAPOLEON in den nacht van 7 op 8 Febr. met zijne reserve volgen: „Je me porterai dans la nuit à Sézanne, avec ce qui sera nécessaire pour battre et culbuter ce qui serait sur cette communication. Je me porterai de là rapidement sur la communication de Meaux” (195; zie ook 206). Aan MARMONT luidde het echter: „Mais, comme je ne peux pas faire un faux mouvement, il me faut les renseignements précis que vous m'enverrez de Sézanne” (203).

Terwijl de Keizer aldus op de loer lag — 7 Febr. n.m. uit Nogent: „Je n'ai point encore de nouvelles du duc de Raguse; mais je vais tomber à bras raccourci sur l'ennemi dans la direction des communications de Meaux et de Châlons (205, zie ook 204) — sprak hij tegelijkertijd JOSEPH moed in; men was te Parijs het hoofd geheel kwijt, en waande den vijand aan en ten Z. van de Marne reeds tot la Ferté (204, 205, 207, 208 en 209).¹⁾ Voorts trof de Keizer nog maatregelen betreffende de buitenlandsche en de binnenlandsche staatkunde (207) en aangaande zijn eigen familie (210).

Ook moest aan de Seine tegenover SCHWARZENBERG een defensieve groep worden achtergelaten.²⁾ Daartoe werd Sens door eenige cavalerie bezet; VICTOR, die ook het Korps van GÉRARD onder zich had, was te Pont en te Nogent s/S., OUDINOT daarnaast en daarachter met de Divisie ROTTEBOURG en met het nieuw te vormen 7e Korps, samen te stellen uit 2 Divisiën uit Spanje.³⁾ Er restten den Keizer dan 4 Divisiën Garde om zich daarmede bij MARMONT te voegen. (201, 203, 206, 211). De mogelijkheid werd toen echter nog in het oog gehouden om ook OUDINOT bij de mobiele, centrale

¹⁾ De Minister van Politie had den strategischen veiligheidsdienst voor Parijs ten deele in handen. 9 Febr. NAPOLEON aan JOSEPH: „Le ministre de la police vous donne de faux renseignements. Je crois qu'il ne sait pas interroger... J'ai toujours reconnu que la police fait un mal affreux par son peu de jugement; elle alarme sans éclairer”, etc. (225).

²⁾ Zie hieromtrent meer uitvoerig blz. 619/20.

macht des Keizers aan te trekken (215, 221). Ten slotte heeft hiervan alleen de juist uit Spanje aangekomen Divisie LEVAL na 12 Febr. aan de offensieve handelingen onder 's Keizers leiding deelgenomen.

Met zorg omschreef de Keizer den steun, dien VICTOR en OUDINOT elkaar moesten bieden. Voor eerstgenoemde luidde het: „Il doit rester à Nogent *le plus possible*,¹⁾ puisque de retour de mon expédition, je reviendrais sur l'ennemi qui se serait mis en position devant lui... Je donne ordre au duc de Bellune de défendre Nogent et *de ne passer sur la rive droite qu'en cas de nécessité absolue*,¹⁾ vu que j'ai besoin du pont de Nogent pour me reporter sur l'ennemi et l'attaquer, si je réussis dans mon opération contre l'armée de Silésie.” Moest Victor terug, dan mocht hij de brug over de Seine laten springen, „*si cela était indispensable*,”¹⁾ doch de Keizer hield dit voor nadeelig, „*puisque cela mettrait l'ennemi en sûreté pour opérer sur Sens et nous empêcherais de prendre l'offensive.*” (Zie voorts nog Corr. 221, blz. 140/2; ook Corr. 227).

Omtrent zijn offensief in N. richting schreef de Keizer nog, doelende op een mogelijken marsch van SCHWARZENBERG op Sens: „Je ne serai jamais assez loin pour ne pas pouvoir accourir moi-même pour parer à ce mouvement avec Defrance, Mon intention, si je réussis contre l'armée de Silésie, est de me reporter sur Nogent, d'y centraliser mes troupes et de déboucher sur l'ennemi.” (Corr., blz. 142) en, mede dep 9en, nog uit Nogent aan JOSEPH: „Si je réussis en deux ou trois ours à écraser l'armée de Silésie, je déboucherai sur Nogent ou sur Montereau. Je pourrai, avec vos réserves, avoir 80.000 hommes et donner aux affaires une tournure inattendue” (227). Uit al deze brieven, geschreven voordat Napoleon zijn schitterend offensief tegen Bliicher begon, blijkt duidelijk, dat de Keizer, met zeldzaam vooruitzienden blik, reeds thans zijn beide offensieve stooten, eerst tegen Bliicher en daarna tegen Schwarzenberg, in groote trekken in het hoofd had.

Daar berichten van MARMONT te Sézanne nopens den

¹⁾ Wij cursiveeren.

vijand uitbleven (208), zien wij nu in de Correspondance, hoe NAPOLEON'S vertrek van Nogent geleidelijk verschoven wordt (215, 218). Den 9en, om 11 v.m. schreef de Keizer vandaar aan JOSEPH: „Mon Frère, j'ai eu ici tant d'affaires toute cette nuit que je n'ai pu partir pour Sézanne" (219). Werkelijk was NAPOLEON, zooals hiervóór reeds bleek, overstelpt met werk. De Correspondance van 8 Febr. telt 11 stukken, die van den 9en tot aan zijn vertrek om 2 n.m. nog 9 stukken. ¹⁾

Den 9en was een deel der Garde ter ondersteuning van MARMONT te Sézanne aangekomen; de overige troepen werden dien dag daarheen in beweging gesteld (218, 221). In den n.m. verliet de Keizer, zeer hoopvol gestemd, Nogent om BLÜCHER'S Korpsen aan te tasten (227; zie ook 195). Volmaakt was hij zich bewust, dat hij SACKEN en BLÜCHER ten deele in den rug zou vallen (221 en 227).

NAPOLEON had thans om en bij Sézanne ruim 30.000 man bijeen. ²⁾ De verpleging liet zeer veel te wenschen over. Den 8en luidde het aan den legerintendant: „L'armée meurt de faim; tous les rapports que vous faites qu'elle est nourrie sont controuvés. Douze hommes sont morts de faim, quoiqu'on ait mis tout à feu et à sang sur la route pour en tirer des subsistances. Cependant, si j'en crois vos rapports, l'armée est nourrie. Le duc de Bellune n'a rien; le Général GÉRARD n'a rien; la cavalerie de la Garde meurt de faim. C'est un double mal, mais qui devient sans remède, lorsqu'on se fait illusion et qu'on trompe l'autorité" (214; zie ook het slot van 208).

Terwijl de Keizer aldus met al zijn krachten gereed staat om verrassend den koenen sprong te wagen, beleeft men hier een der psychologisch meest merkwaardige en leer-

¹⁾ Teekenend voor 's Keizers aandacht voor allerlei is (145) aan den Minister van Ecrediensten, vlak na den slag bij Brienne: „J'ai promis à la commune d'Eclaron, près Saint Dizier, de faire reconstruire son clocher qui a été brûlé par le feu du ciel. Présentez moi un projet de décret pour faire cette dépense sur les fonds de réserve existant à la caisse d'amortissement". Zie ook (218) over twee niet kloppende opgaven in zake bataljonsnummers.

²⁾ Corr. 203, 227 Zie ook: JENSEN, 79. De aankomst van de Divisie LEVAL uit Spanje bracht deze macht op ongeveer 36 000 man.

zame oogenblikken van de geheele krijgsgeschiedenis: MARMONT had reeds 8 Febr. van uit Sézanne het défilé van St. Prix over den Petit Morin en door de moerassen van St. Gond doen bezetten. De wegen waren zóó slecht, dat men de helft der artillerie en den geheelen trein te Sézanne moest achterlaten. Vreezende op overmachtige krachten te zullen stuiten en geen kans ziende om zijne artillerie mede te voeren, trok hij zijn voorhoede den 9en op Sézanne terug. Dit, terwijl een offensief bruggenhoofd noodig was om NAPOLEON's deboucheeren te verzekeren, terwijl de Keizer hem opgedragen had allerlei gegevens omtrent den vijand in te winnen, den weg van Montmirail, ook la Ferté te bereiken (208) en terwijl NAPOLEON's reserve juist was aangekomen! ¹⁾ Daar volgens ingewonnen berichten de weg van Sézanne naar Montmirail nog slechter was, daar MARMONT tevens meende, dat door het langzaam oprukken van NAPOLEON's hoofdmacht het juiste oogenblik voor een offensief verstreken was en de vijand zich vereenigd had, raadde genoemde Maarschalk, ten deele reeds teruggegaan, den Keizer aan om af te zien van zijn offensieven flankstoot, die een luchtstoot dreigde te worden, en om nu over la Ferté Gaucher naar Meaux te marcheeren, zich met MACDONALD te vereenigen en den vijand daarna in front aan te tasten. ²⁾ Een veel veiliger handelwijze, die echter nimmer tot beslissende uitkomsten leiden kon, omdat men den vijand op zijn eigen verbindingen terugdringen zou en hij den slag ontwijken kon.

Wie onder deze hoogst bezwarende omstandigheden bij remmende invloeden van allerlei aard ook weifelen of van plan veranderen mocht, niet de Keizer. Met vasten wil, onbuigzaam, liet hij zich door niets van het eenmaal opgevatte voornemen afbrengen, zelfs niet door MARMONT, die, reeds ter plaatse aanwezig, het plan thans voor onuitvoerbaar hield. Hoe groot moet ook hier weer de geestkracht van den Keizer geweest zijn om alle bezwaren te overwinnen en

¹⁾ Zie omtrent de ondervonden bezwaren ook KNOOP, 414.

²⁾ YORCK VON WARTENBURG, II, 353/4. JENSEN, 77. Zie vooral ook MARMONT's brief van den 9en, als *bijlage* aan het slot van deze voordracht afgedrukt (blz. 673 e.v.).

den toestand te beheerschen! Ofschoon verder van den vijand verwijderd dan zijn strategische voorhoede (MARMONT), zag hij den toestand juister in; van bezwaren wilde de Keizer nu niet meer hooren. Hij was niet overtuigd, dat het beslist onmogelijk was Champaubert te bereiken; vandaar dat hij besloot in die richting ten aanval te gaan. *Zijn plan werd doorgevoerd*. Voorspannen werden gerequireerd om de artillerie door de moerassen te helpen sleepen; de bevolking werd aangezegd om tusschen Sézanne en St. Prix de behulpzame hand te bieden.

Den 10en Febr. bij het aanbreken van den dag rukten de troepen op naar St. Prix. Bij de moerassen van den Petit Morin verzonken de soldaten in de modder; schoenen en kousen bleven daarin steken; de paarden konden nauwelijks voorwaarts; de stukken zakten tot de assen weg. Nog uit Sézanne schreef NAPOLEON 10 v.m.: „Je suis un peu contrarié par les chemins; ils sont affreux, il y a six pieds de boue” (228) ¹⁾.

OLSUFJEW, met 4700 man infanterie en 24 stukken, doch zonder cavalerie te Champaubert gelegerd, had nabij de brug van St. Prix posten gehad, die hem de nadering van vijandelijke strijdkrachten berichtten. Daar MARMONT echter weldra teruggegaan was, schonk men aan die troepen weinig aandacht. Hij werd dan ook door NAPOLEON met 4850 man bij Champaubert beslissend geslagen en zelf gevangen genomen. ²⁾ De Russen verloren hier 2000 man en 9 stukken, de Franschen nog geen 600 man. Wat van de Russen overbleef, 1800 man met 15 stukken onder von UDOM, week op Binson terug. De Keizer was buiten zich zelf van vreugde; hij hoorde onmiddellijk de gevangen genomen Generaals, die hem de zekerheid gaven, dat hij BLÜCHER'S leger op het zwakste

¹⁾ Men lette wel: „un peu contrarié”.

²⁾ OLSUFJEW had ernstige terechtwijzingen ontvangen wegens zijn optreden bij Bricenne en bij Rothière. In eerstgenoemd gevecht had hij gemis aan initiatief betoond door het slot niet te bezetten; bij la Rothière was hij, in reserve ingedeeld, niet dicht genoeg bij de hand geweest. Ware BLÜCHER niet voor hem in de bres gesprongen, dan zou hij voor den krijgsraad zijn gebracht. Naar aanleiding van de ontvangen terechtwijzingen durfde hij thans niet teruggaan. „Tapfer, aber an den Buchstaben der Befehle klebend” (FRIEDERICH, 128).

punt doorbroken had met de groote kans om het nu bij gedeelten te kunnen verslaan. Wederom had het geluk den stoutmoedige gediend: tijdstip en richting van den aanval hadden niet juister gekozen kunnen zijn. En dit, terwijl MARMONT had gerapporteerd, dat BLÜCHER reeds voorbij, het gunstige oogenblik voor den aanval verstreken was!

Na afloop van het gevecht zond de Keizer hiervan bericht aan MACDONALD en gelastte dezen om offensief tegen de hem vervolgende troepen op te treden,¹⁾ aan OUDINOT, om de Divisiën LEVAL en ROTTEBOURG van Provins te doen marcheeren in de richting van het kanon tusschen Montmirail en Vieux Maisons. Dadelijk zag de Keizer in, dat het er thans in de eerste plaats op aankwam om SACKEN en YORK aan te grijpen. Viel NAPOLEON daarentegen eerst, door zich naar het Oosten te wenden, BLÜCHER aan, dan kon deze te Châlons achter de Marne uitwijken, en zouden SACKEN en YORK inmiddels eveneens ontkomen.²⁾ Den 10en schreef de Keizer nog om 10 n.m. uit Champaubert: „On marche sur Montmirail, où nous serons ce soir à dix heures. J'y serai de ma personne demain matin avant le jour pour marcher sur SACKEN avec 20.000 hommes... Je talonne l'ennemi de très-près” (229). Om zichzelf de noodige operatieruimte te verzekeren en zijn rug tegen BLÜCHER te dekken, schoof de Keizer MARMONT met 3000 man infanterie en 2000 man cavalerie vooruit tot Etoges, NANSOUTY met zijne cavalerie en eenige infanterie naar de andere zijde tot Montmirail. Met het gros bivakkeerde de Keizer op het slagveld.³⁾

Den 10en 's morgens ontving BLÜCHER te Vertus van OLSUFJEW bericht, dat NAPOLEON hoogstwaarschijnlijk op Sézanne gemarcheerd was. Daarop kreeg YORK last om naar Montmirail te marcheeren en zich daarna gezamenlijk met SACKEN naar Vertus tot BLÜCHER door te slaan. In het ergste geval moest YORK met SACKEN door een terugtocht de Marne nabij Château-Thierry overgaan, waartoe een schipbrug te slaan. Aan SACKEN werd korten tijd later een gelijkluidende

¹⁾ JENSEN, 81. Zie ook Corr. 228.

²⁾ Zie THIERS, 395.

³⁾ Zie schets 3.

order gezonden. Door dezen last, die alleen gewettigd was geweest, indien BLÜCHER met zijn doorbroken macht nog aan een concentrischen aanval op NAPOLEON had gedacht, draagt BLÜCHER de verantwoordelijkheid voor de nu volgende nederlagen, daar hij SACKEN en YORK in NAPOLEON's armen voerde. Bericht van OLSUFJEW's nederlaag ontvangen hebbende, ging BLÜCHER n.l., uit vrees van aangevallen te worden, met von KLEIST en KAPZEWITSCH in den nacht van 10/1 Febr. van Fère Champenoise terug op Bergères, om desnoods te Epernay achter de Marne uit te wijken. MARMONT bepaalde zich hier echter den 11en tot het bezet houden van Etoges. Wel hoorde BLÜCHER in de verte geschutvuur (Montmirail), doch daar hij te Bergères slechts 14.000 man had en, zonder veel cavalerie, geen voldoende inlichtingen kreeg, bleef hij werkeloos.

De bovenvermelde order van BLÜCHER werd door SACKEN en YORK zeer verschillend opgevat. Eerstgenoemde gaf nog des nachts 10/11 Febr. een begin van uitvoering aan het ontvangen bevel; om niet door MACDONALD, dien hij tot Trilport teruggedreven had, in den rug aangevallen te worden, werd de herstelde brug bij la Ferté s/J. opnieuw vernield. YORK daarentegen, die betrouwbare berichten omtrent NAPOLEON's marsch op Sézanne had en den toestand beter inzag, wilde met SACKEN te la Ferté s/J. achter de Marne uitwijken. Deze weigerde en toen YORK nu een tweede order van BLÜCHER ontving om op Montmirail te marcheeren, moest hij daaraan wel gevolg geven. Den 11en Febr. 10 v.m. te Viffort aankomende, vernam hij, dat Montmirail reeds in 's vijands handen en SACKEN daarheen in opmarsch was, nadat hij de brug bij la Ferté s/J. weer vernield had. Daardoor bleef als terugtochtsweg voor beide Korpsen alleen de slechte weg Viffort—Château-Thierry over. Andermaal deed YORK aan SACKEN het voorstel toekomen om, door zich achter de Marne te vereenigen, den gevaarvollen marsch op Montmirail te vermijden, doch andermaal weigerde SACKEN. Inziende, dat deze zijn ondergang tegemoet ging, besloot YORK om SACKEN met 2 brigades (7000 man) te hulp te komen, en, met het oog op den onvermijdelijken terugtocht, dadelijk een brigade met de zware artillerie, die toch niet volgen kon, terug te zenden

naar Château-Thierry. Zij moest deze plaats vasthouden, tevens front makende naar het Noorden, omdat ook MACDONALD en troepen uit Soissons konden ingrijpen.

Den 11en Febr. brak NAPOLEON om 5 v.m. met zijn hoofdmacht — het Korps NEY, de Divisiën FRIANT en RICARD, benevens de Garde-Cavalerie — van Champaubert op naar Montmirail, om zich met zijn voorhoede, NANSOUTY, te vereenigen. De Keizer had hier totaal 12.800 man; SACKEN, vroegtijdig te Vieux Maisons aangekomen en in de richting van Montmirail opgerukt, 15.700 man. Het streven van NAPOLEON om den linkervleugel van SACKEN's stelling te omgaan en hem zóó van YORK te scheiden, mislukte.

Door den bijna onbegaanbaren, doorweekten landweg Viffort—Fontenelle—Montmirail opgehouden, kwam YORK te laat om SACKEN voor een nederlaag te behoeden; hij kon slechts diens linkervleugel dekken, doch geen omkeer brengen in den verwoeden strijd. Met het invallen van de duisternis trokken de verbondenen terug, hetgeen in verband met den slechten toestand der wegen met buitengewone inspanning gepaard ging. Langs den weg werden vuren aangelegd; soms werden meer dan 50 paarden voor één stuk gespannen om het door de modder te halen. Zóó trok SACKEN terug op Château-Thierry, YORK, die zijn terugtocht dekde, ongeveer tot Viffort. De Pruisen verloren 900 man; de Russen 2000 dooden en gewonden, benevens 800 gevangenen; 13 stukken moesten achtergelaten worden. De Franschen hadden 2000 man dood en gewond. Des nachts keerde een den 10en naar BLÜCHER gezonden ordonnansofficier weder en bracht, doch te laat, het bevel: onverwijld achter de Marne teruggaan en vervolgens op Reims, waar het leger van BLÜCHER zich zou verzamelen.

Evenals na Champaubert (195) zag de Keizer ook thans den toestand veel te gunstig voor zichzelf in. Den 11en 's avonds schreef hij aan JOSEPH: „La journée d'aujourd'hui a été décisive. L'armée ennemie de Silésie n'existe plus; je l'ai mise dans une complète dérouté... Ces deux journées changent entièrement la situation des affaires... Je ne crois pas avoir perdu plus de 1.000 hommes” (231). Ook

aan MARMONT werd een sterk overdreven bericht gezonden en tevens de last om naar Vertus te marcheeren, en vandaar naar omstandigheden naar Epernay of naar Châlons. De Keizer waande den vijand derhalve ook op dit gedeelte van zijn operatietooneel in vollen aftocht, wat geenszins het geval was. „La cavalerie du duc de Raguse doit faire un ravage affreux sur leurs derrières” (232).

NAPOLEON liet de des nachts aangekomen 2400 man cavalerie St. Germain (depot-eskadrons van 3 Korpsen, hem door MACDONALD toegezonden) en een deel van de Garde te Vieux Maisons achter tot dekking van zijn rug tegen den van Sézanne voerenden weg, om de gevangenen te bewaken en om c.q. MARMONT te steunen. Met zijn overige troepen brak hij 12 Febr. 9 v.m. op in de richting van Château-Thierry tot vervolging van den vijand, dien hij onder hevige verliezen eerst uit een stelling bezuiden de Marne, daarna uit een opnamestelling in den Z. stadsrand terugwierp. De verbondenen staken ten slotte de Marnebrug in brand, waardoor 's Keizers vervolging tot staan werd gebracht, en gingen dien dag nog in N. richting terug tot nabij Oulchy. De Russen hadden 1000 man verloren, de Pruisen 1250 man; bovendien ging een 15-tal stukken verloren; de Fransche verliezen bedroegen 600 man. Opnieuw had de Keizer deze belangrijke uitkomst met slechts een klein deel zijner oude Garde verkregen. Aan den Miuister van Oorlog schreef hij: „J'ai donné le combat de Champaubert, la bataille de Montmirail et le combat de Château-Thierry en engageant quelques bataillons de ma Garde et la Cavalerie de ma Garde. Les dragons se sont couverts de gloire. La vieille Garde a de beaucoup surpassé tout ce que je pouvais attendre d'une troupe d'élite” (235; zie ook reeds 231).

NAPOLEON was zich bewust, dat Sacken en York niet volkomen vernietigd waren; hij schatte de hun overblijvende macht op 12.000 man (233 en 242). Terecht kreeg MACDONALD, de defensieve frontgroep, de schuld: „Si le duc de Tarente s'était porté de la Ferté-sous-Jouarre sur la rive droite de la Marne, comme il devait le faire, pas un homme n'aurait échappé” (235, zie eveneens 233). Doch inplaats van nu in

offensieven zin met den Keizer samen te werken, was MACDONALD den 10en op Meaux teruggegaan, de bruggen van Château-Thierry, la Ferté s/J. en Trilport achter zich afbrekende. Te Meaux vond hij een Divisie van 8000 goede nationale garden (218), die hij in zijn Korps opnam; hij hield zich verder slechts bezig met de reorganisatie dier versterkingen en zond, toen NAPOLEON's slag merkbaar werd, een zwakke cavalerie-afdeeling van Meaux over la Ferté in 's vijands richting; zij kon de verbondenen slechts weinig kwaad doen. Deze trokken dan ook over Fismes op Reims terug. Hun toestand liet veel te wenschen over; door de snelle terugtochten ging de verpleging met groote bezwaren gepaard; bovendien was de bevolking vijandig gezind, vluchtte in de bosschen en nam vooral het vee mede. Ook van de koude had men zeer te lijden, en toen eindelijk de dooi intrad, waren de wegen zóó doorweekt, dat het schoeisel in weinige dagen te gronde ging. Het aantal burgervoertuigen was zeer vermeerderd.¹⁾

Terwijl de Keizer vóór Château-Thierry wachtte, totdat de brug aldaar hersteld zou zijn, wist hij aanvankelijk niet zeker, of hij SACKEN en YORK verder zou vervolgen dan wel of de minder gunstige berichten, omtrent de operatiën in het Seinedal hem noodzaken zouden zich te Montereau bij VICTOR en OUDINOT te voegen. Het hernieuwd voorwaarts gaan van SCHWARZENBERG, o.a. blijkend uit de eerste aanvallen op Nogent, leidde 's Keizers aandacht weer in de richting van de Seine. Den 12en luidde het uit Château-Thierry: „Si je ne suis pas rappelé sur la Seine par les mouvements des Autrichiens, je prendrai les derrières” (233); den volgenden morgen helde de Keizer er meer toe over om zich *voor zijn persoon* naar Montereau te begeven (236, slot). Inmiddels trof hij maatregelen om Parijs beter tegen SCHWARZENBERG te dekken. MACDONALD, door toevoeging van een Divisie nationale garden thans 16.000 man sterk, werd over Guignes naar Montereau in het Seinedal gedirigeerd

¹⁾ Zie, wat YORK dienaangaande aan BLÜCHER rapporteerde, bij BOGDANOWITSCH, I, 199/200.

(236, 243 t/m 5). Daar door dien afmarsch het Marnedal zou ontbloot worden, kreeg KELLERMANN hier het commando over inmiddels nieuw gevormde troepen, die in een kamp bij Meaux lagen (251). Verder werd MORTIER den 13en aangewezen om met zijne Divisie MICHEL en de Cavalerie-Divisiën COLBERT en DEFRANCE SACKEN en YORK te vervolgen (244 en 245). RICARD was reeds aangewezen om MARMONT te steunen (238 en 244). De overige troepen bleven, als algemeene reserve tusschen MARMONT en MORTIER, den 13en 's nachts te Château-Thierry en te Montmirail (244, slot).

NAPOLEON was thans tot het besluit gekomen om den 14en zelf ter ondersteuning van de defensieve groep aan de Seine, tot dekking van Parijs in de richting van Guignes op te rukken (244), toen hij gedurende den nacht van MARMONT bericht ontving, dat deze door een vijandelijk Korps van 10 à 15.000 man op Fromentières was teruggedreven. 1) Nu besloot de Keizer *onmiddellijk* om een derde plan te volgen, n.l. eerst ter ondersteuning van MARMONT op te rukken en het bedoelde Korps te slaan. 2)

Om 3 v.m. kwam MARMONT's bericht in en op hetzelfde uur luidde het aan dezen: „Le prince de la Moskova (d.i. Ney) est parti sur-le-champ, et j'envoie l'ordre, à Vieux-Maisons, aux généraux Leval et Saint-Germain 3) d'en partir avant le jour pour Montmirail. J'envoie le même ordre aux généraux Friant (oude Garde) et Curial (jonge Garde) qui étaient restés du côté de Montmirail; ils ont l'ordre de marcher à votre rencontre. J'espère moi-même être à Montmirail avant sept heures du matin, et pouvoir avant midi attaquer l'ennemi et lui donner une bonne leçon.

Choisissez une bonne position qui couvre Montmirail. Il est convenable que l'ennemi ne se doute et ne s'aperçoive

1) Het was BLÜCHER, doch NAPOLEON hield 't aanvankelijk voor het Korps van WITTEGENSTEIN. (Zie 251/4.)

2) De Keizer maakte hier een zeer handig gebruik van een spion. Zie KNOOP. t. a. p. 1869, 429.

3) Deze laatste was juist aangewezen om zich te Nangis onder de bevelen te stellen van MACDONALD (244), aan wien hij nu blijkbaar weer onttrokken werd.

de rien" (247, zie ook 248 t/m 251 en 254, slot). De Keizer hoopte bij zijn aanval op „une belle journée" (254), doch verloor intusschen zijn definitief plan om zich naar de Seine tegen Schwarzenberg te wenden, geen oogenblik uit het oog, want aan KELLERMANN te Meaux, die de bruggen in 's Keizers rug moest doen herstellen, luidde het den 14en 's morgens: „Envoyez des officiers à Montereau et à Melun pour savoir ce qui se passe, et ordonnez que les relais de Meaux à Montereau soient bien garnis, afin que je puisse rapidement me porter par cette route sur Montereau aussitôt que l'affaire d'aujourd'hui sera terminée" (251) en elders op denzelfden 14en Febr.: „Si la journée d'aujourd'hui est heureuse, comme je l'espère, et si je parviens à me défaire de ce corps, que je suppose être celui de WITGENSTEIN qui venait du Rhin, ¹⁾ je pourrai aller sur-le-champ de ma personne à Montereau, à moins que l'ennemi n'ait cessé ses mouvements offensifs" (253).

Zoodra BLÜCHER den 11en door het kanongebulder van Montmirail tot de overtuiging was gekomen dat NAPOLEON zich tegen SACKEN gewend had, besloot hij zelf de door den Keizer bij Etoges achtergelaten troepen aan te tasten. Daar BLÜCHER geen cavalerie had, wachtte hij eerst 2 regimenten van von KLEIST in. Deze kwamen den 13en om 11 v.m., waarna men MARMONT dadelijk aanviel en tot Fromentières teruggedreef. Den 14en marcheerden von KLEIST en KAPZEWITSCH met 15.000 man verder in W. richting, terwijl von UDOM last ontving dien dag tot dekking van BLÜCHER's hoofdmacht tegen de richting van Sézanne naar Champaubert op te rukken.

MARMONT trok den 14en nog vóór het aanbreken van den dag verder in W. richting terug en nam op 's Keizers last een stelling in tot dekking van Montmirail, front naar Vauchamps. BLÜCHER, meenende slechts met zwakke krachten te doen te hebben, trad met zijn voorhoede, die ver vooruit was, eerst aanvallend op en deboucheerde een oogenblik zelfs uit Vauchamps. Doch NAPOLEON, wiens troepen gelei-

¹⁾ Ook hier wist de Keizer niet, wien hij trof; niettemin was de slag Vauchamps—Etoges raak

delijk opmarcheerden, had hier omstreeks 8 v.m. reeds 10.300 man bijeen en ging *onmiddellijk* tot den aanval over.

Terwijl hij den vijand, sterk 21.500 man, ¹⁾ voorloopig langzaam in front terugdrong, kreeg GROUCHY last, 's vijands N. vleugel met een deel der cavalerie te omgaan, om hem daarna in den rug aan te tasten. Voortdurend door de Fransche cavalerie in front, flank en rug aangevallen, weken BLÜCHER's carré's meer en meer in verwarring terug; zijn infanterie leed groote verliezen. In de duisternis trokken BLÜCHER's troepen op Bergères terug, waar men bivakkeerde; een achterhoede hield Etoges vast, doch door onvoldoende waakzaamheid der Russen slaagde MARMONT er in onbemerkt tot die plaats door te dringen; 600 man werden door hem gevangen gemaakt. De verliezen der verbondenen bedroegen den 14en 6000 man, waarvan 4000 man Pruisen, en bovendien 15 stukken. NAPOLEON verloor slechts hoogstens 600 man (zie ook 255); hij zelf keerde des avonds nog naar Montmirail terug.

Den 15en Febr. vóór het aanbreken van den dag trok BLÜCHER op Châlons terug, waar hij achter de Marne versterkingen inwachten kon. Den 16en en den 17en sloten SACKEN en YORK zich bij hem aan.

Zoodra BLÜCHER een voldoende overzicht had van de door zijn Korpsen geleden verliezen, meldde hij die aan het groote hoofdkwartier; hij nam zelf de volle verantwoordelijkheid op zich voor het gebeurde. De 4. slag op slag door NAPOLEON toegebrachte nederlagen hadden den verbondenen 15 à 16.000 man en ongeveer 60 stukken gekost; NAPOLEON had in deze dagen hoogstens 4000 man verloren.

De Keizer meende, dat BLÜCHER's leger in volkomen oplossing verkeerde. ²⁾ Zijn aanvankelijk voornemen was om

1) De wederzijdsche sterkten voor 10 t/m 14 Febr. zijn ontleend aan HOUSSAYE, 68, noot 1.

2) De Keizer zag 's vijands toestand telkens ernstiger in dan hij was en zond steeds overdreven berichten naar Parijs. Zie: Corr. 229 (na den 10en), 231 (na den 11en), 233, 234, 235 en 242 (na den 12en), 255 en 261 (na den 14en).

dezen nog verder te vervolgen; den 14en 's avonds om 9 uur aan JOSEPH den goeden uitslag van dien dag meldende, was er nog geen sprake van terugkeer naar de Seine (255).¹⁾ De ongunstige berichten uit het Seinedal, waar SCHWARZENBERG Parijs bedreigde, omdat 's Keizers defensieve groep aldaar te snel teruggeweken was, ontving NAPOLEON blijkbaar eerst na genoemd uur. *Onmiddellijk* besloot hij nu om thans, ingevolge zijn reeds te voren beraamd plan, met het grootste deel zijner troepen naar de Seine te marcheeren. Den 15en tusschen 3 en 4 v.m. werden alle bevelen voor de troepenverplaatsingen gegeven (256 t/m 260). Zeer zorgvuldig werd door den Keizer vooraf nog bepaald, hoe de verschillende onderbevelhebbers moesten optreden, hoe zij hunne verbindingen hadden te regelen, enz. (zie ook 261). Merkwaardig voor 's Keizers optreden op de binnenlijnen, wat een zekere operatieruimte vereischte, in hooge mate kenschetsend voor zijn zeldzaam offensieven geest en vooruitzienden blik, is, wat de Keizer op dit oogenblik aan zijn Chef van den Staf schreef: „Il est nécessaire que le duc de Raguse fasse mine de poursuivre l'ennemi, afin de l'obliger à faire une marche rétrograde; lorsqu'il (MARMONT) croira ne pouvoir plus tenir sa position, il pourra prendre la position de Montmirail et successivement celle de la Ferté, mais le plus lentement possible, afin qu'on ne me vienne pas bloquer sur Paris, et que j'aie le temps de me retourner” (261). MARMONT moest derhalve de „guerre de positions” voeren om NAPOLEON de noodige operatieruimte te verzekeren. Het genoemde schrijven vervolgt dan: „Faites-lui (= MARMONT) connaître que je vais entreprendre actuellement l'armée du prince de SCHWARZENBERG qui est de 120.000 hommes; que, si ce n'était qu'ils ont pris trop vivement l'offensive sur Paris, je me serais porté sur Châlons et Vitry; qu'aussitôt que je serai rassuré sur les dispositions de ceux-ci, et au moindre mouvement de retraite qu'ils feront, mon intention est de gagner sur-le-champ Vitry et l'Alsace; et comme il est possible qu'ils soient décidés à un mouvement rétrograde . . . ,

¹⁾ Zie HOUSSAYE, 69; JENSEN, Napoleons Felttog 1814, 103/4.

je désirerais retrouver encore le duc de Raguse à Etoges ou à Montmirail; que j'appuierais alors sur lui à pas précipités pour obliger l'ennemi à faire de grandes marches et à commencer sa déroute" (261).

Uit dit schrijven blijkt, dat de Keizer *gedwongen* was om naar de Seine terug te keeren. Noode en tijdelijk liet hij BLÜCHER los om zich tegen SCHWARZENBERG te wenden. Vastbesloten was hij echter om BLÜCHER andermaal aan te pakken, zoodra de omstandigheden het zouden veroorloven. Zoowel 's Keizers tweede offensief tegen Blücher aan de Marne (begin Maart) als zijn laatste daad, een optreden in den rug der verbondenen (einde Maart), zijn reeds in de hier aangehaalde woorden neergelegd.

Gedurende 's Keizers samenwerken met de defensieve groep aan de Seine moest in het Marnedal zulk een groep worden achtergelaten. Om SACKEN en YORK in het oog te houden en ook het Korps WINZINGERODE van het Noorderleger, dat naar Soissons in opmarsch was, bleef MORTIER met 6000 man bij Villers Cotterets; hij mocht zijn operatieve macht versterken met een deel der mobiele nationale garden, in bezetting te Soissons, dat op NAPOLEON's last versterkt was (251); MARMONT moest met 8000 man te Etoges BLÜCHER te Châlons waarnemen, terwijl GROUCHY met een deel van het tweede Cavaleriekorps en met de Divisie LEVAL, totaal 5000 man, nog eenige dagen te la Ferté s/J. bleef, ¹⁾ vanwaar hij, naar mate van de omstandigheden, MARMONT of MORTIER steunen kon. Eindelijk hield een afdeeling lichte troepen de brug bij Château-Thierry vast. Op deze wijze bleven voorloopig 19 à 20.000 man in het Marnedal. ²⁾

Op 8 en 9 Febr. met zijne reserve van Nogent naar de Marne afmarcheerende, had NAPOLEON VICTOR en OUDINOT aan de Seine tegenover SCHWARZENBERG achtergelaten om Parijs

¹⁾ Vergelijk blz. 623/4.

²⁾ HOUSSAYE, 82, noot 2, berekent de sterkte van MARMONT en MORTIER, met inbegrip van ontvangen versterkingen, doch na den afmarsch van GROUCHY, op ruim 16.500 man.

aldaar te dekken door het voeren van een „guerre de positions.” Zeer duidelijk was het beginsel „tijdwinnen, 's vijands opmarsch zooveel mogelijk vertragen” neergelegd in de aan beide Maarschalken gegeven instructiën”.¹⁾ Het terrein bevestigde een dergelijk optreden zeer, daar 's vijands opmarschwegen meermalen door rivieren, als de Seine, de Yonne, de Loing en de Yères, gesneden werden.

VICTOR had met zijn eigen Korps, met dat van GÉRARD en met de cavalerie van MILHAUD, tezamen 14 à 15.000 man, Nogent en Pont s/J. bezet. Hij moest de Seine bewaken tot een weinig beneden Nogent. Daarachter en daarnaast stond OUDINOT, hoofdkwartier te Provins, met de Divisie ROTTEMBOURG. Onder zijn bevelen zou ook treden het nieuw op te richten 7e Korps, samen te stellen uit 2 Divisiën uit Spanje (211 en 221), waarvan echter de Divisie LEVAL bij aankomst dadelijk door NAPOLEON aangetrokken is, en de Divisie BOYER op zich wachten liet (235 en 236).²⁾ OUDINOT's troepen moesten Provins en Nangis bezetten, terwijl de brug bij Bray werd vastgehouden. Onder zijne bevelen bewaakte PAJOL (te Melun) met een reserve-Cavalerie-Divisie de Seine van Bray tot Montereau; aldaar bevond zich PACTHOD met 6000 slecht uitgeruste nationale garden. Pont s/Y. was door 1600 man onder MONTBRUN bezet, Sens door 2400 man onder ALIX. Op den rechtervleugel werd Auxerre nog door een zwakke macht vastgehouden. In het geheel beschikten OUDINOT en VICTOR, zonder de 2 Infanterie-Divisiën uit Spanje, over 29.000 man.³⁾

Hoe belangrijk de operatiën aan de Seine ook zijn, mede beschouwd uit het oogpunt der riviervediging,⁴⁾ zoo kan

¹⁾ Zie blz. 606.

²⁾ Zie ook JENSEN, 93, noot 2.

³⁾ Bovendien werden tegen den 15en nog 6000 man Cavalerie uit Spanje verwacht (221). De sterkte van beide Maarschalken vindt men zeer verschillend aangegeven. Cardinal VON WIDDERN, II, 190 en 193, noemt ongeveer 30 000 man (hiervan $\frac{1}{3}$ Cavalerie), zonder de troepen aan de Yonne. JENSEN, 78, berekent slechts 25.000 man. YORCK VON WARTENBURG, II, 352, noemt 39.000 man (VICTOR 14.000; OUDINOT 25.000), waarin vermoedelijk, doch dan ten onrechte, de 2 Infanterie-Divisiën uit Spanje medegerekend zijn.

⁴⁾ Zie CARDINAL VON WIDDERN, II, 190 e. v. en *Revue d'Histoire* Oct. 1913 e. v.

daaromtrent slechts worden vermeld, dat SCHWARZENBERG, hoewel langzaam, in breed front opdrong. Pont sur Seine werd zonder strijd door de Franschen prijsgegeven, de brug slechts vluchtig vernield. Reeds in den nacht van 10 op 11 Febr. ontruimde VICTOR, die niet door OUDINOT werd gesteund, den linker Seine-oever en Nogent, waar hij slechts 1200 man onder Generaal BOURMONT achterliet. Gaat men nu de door den Keizer aan VICTOR gegeven instructiën na, bedenkt men, dat aan de Seine tijd gewonnen moest worden om NAPOLEON's hoofdooperatie tegen Blücher tot haar recht te doen komen, dat de terugtochtslijn op Parijs niet groot was en dus met de operatieruimte gewoekerd moest worden, dan blijkt, dat VICTOR veel te snel teruggegaan is, wat hij trouwens in Jan. tusschen Rijn en Marne ook meermalen had gedaan. Groote verliezen had hij den 10en niet geleden; hoe gunstig de gelegenheid was om zich nog op den Z. oever staande te houden, bewijst de verdediging van Nogent op 11 en 12 Febr. gedurende 40 uur door 1200 man onder Generaal BOURMONT, die zwaar gewond werd. Hij hield daar stand tegenover het 5e en 6e Korps der verbondenen en ging eerst terug wegens bedreiging van zijn terugtochtslijn, in den middag van den 12en, toen Bray, door de nationale garden zonder slag of stoot verlaten, door de Beieren genomen was; de brug aldaar werd niet eens afdoende vernield. BOURMONT had slechts 400 man verloren, zijn tegenstander 1000 man. 1)

NAPOLEON was terecht ook op OUDINOT zeer verstoord. Aan JOSEPH schreef hij: „Je ne conçois pas la bêtise du duc de Reggio de ne pas avoir défendu le passage de Bray” (256).

VICTOR week thans op Provins terug, den 13en zelfs op Nangis, waar hij zich den 14en met OUDINOT vereenigde, nadat deze nog een vergeefsche poging aangewend had om de brug bij Bray te heroveren. Daar SCHWARZENBERG bleef oprukken, trokken beiden, bevreesd om met het groote leger in aanraking te komen, in den nacht van 14 op 15 Febr. met toestemming van Koning JOSEPH achter de Yères terug. Ook

1) Zie CARDINAL VON WIDDERN, 197/8. KNOOP, t. a. p., 1869, 468.

dit teruggaan geschiedde eerder dan noodig was, omdat de vijand niet krachtig opdrong. ¹⁾

Den 15en Febr. vereenigde MACDONALD, thans 16.000 man sterk, zich krachtens NAPOLEON's bovenvermelden last met de Maarschalken in een tamelijk gunstige stelling achter de Yères, tusschen Solers en Chaumes, op 38 K.M. van Parijs! Toen SCHWARZENBERG de nederlagen van BLÜCHER's Korpsen vernam, gaf hij last de voorwaartsche beweging te staken; alle Korpsen moesten hunne tevoren ingenomen stellingen weer hernemen, „ten einde de ontwikkeling van NAPOLEON's bewegingen af te wachten“! ²⁾ Feitelijk werd tot een terugtocht besloten. De toestand van het hoofdleger was zeer bedenkelijk. Twee Korpsen (5 en 6) hadden te voren in last gekregen om, door op Sézanne aan te rukken, BLÜCHER te steunen. Ten N. van de Aube optredend (zij kwamen in werkelijkheid slechts de Seine over), niet rechtstreeks gesteund door het gros van het hoofdleger, stelde men hen aan groote gevaren bloot. VON CLAUSEWITZ, 431, merkt hieromtrent op: „Man sah diese zwitterhafte Bewegung als eine Offensive in dem Rücken BONAPARTES an. Offenbar wäre dies das beste Mittel gewesen dem Feinde einen neuen Sieg in die Hände zu spielen“ (n.l. ingeval van een terugkeer van NAPOLEON over Sézanne).

De andere Korpsen stonden den 15en aan of bezuiden de Seine, zoo dat het geheele hoofdleger toen verspreid was, noch tot den aanval noch tot verdediging gereed. ³⁾ Door den terugtocht op Troyes, die den 17en 's avonds bij SCHWARZENBERG vaststond, offerde men het resultaat van 2 weken op, demoraliseerde zijn leger en wakkerde NAPOLEON tot nieuwe daden aan.

Door SCHWARZENBERG's bovenvermeld besluit werd het gevaar voor Parijs voorloopig verminderd en den Keizer de

1) Zie CARDINAL VON WIDDERN, II, 200/1.

2) HOUSSAYE, 69.

3) Vergelijk BOGDANOWITSCH, 161. Ook CARDINAL VON WIDDERN, II, 189/90 critiseert SCHWARZENBERG's handelingen in deze dagen zeer. Zie voorts nog VON CLAUSEWITZ, 419/20.

tijd geschonken om van de Marne naar de Seine te ijlen. Er was thans spoed bij het werk, want ondanks de gunstige berichten, die men uit het Marnedal ontving, was Parijs bij de nadering van SCHWARZENBERG's strijdmacht door een paniek bevangen. Om 3 uur 's morgens van den 15en schreef de Keizer aan JOSEPH: „Je partirai à la petite pointe du jour et je serai avec ma Garde de bonne heure à la Ferté s/J. d'où je continuerai de ma personne la route sur Meaux” (256) en elders: „Donnez ordre à la division LEVAL et à la division de cavalerie Saint-Germain de partir à cinq heures du matin, avant le jour, pour faire une grande journée sur la route de la Ferté-sous-Jouarre.... Faites-leur sentir tout ce que cela a d'important, puisqu'il est question de couvrir Paris” (257). De Garde en de rest der cavalerie werden tusschen 5 en 7 v.m. in beweging gezet, alles richting op la Ferté s/J. (257, 258, 260) ¹⁾. Aan de 3 Maarschalken te Guignes werd van 's Keizers nadering bericht gezonden. De Keizer beraamde een slag aan de Yères tegen den 17en; daarom moest zijn reserve, die hem volgde, uiterlijk den 16en 's middags te Meaux zijn (262). Ook hier zien wij derhalve *onmiddellijk* na 's Keizers aankomst een ommekeer in de operatiën intreden, en wordt dadelijk tot het offensief overgegaan. De 3 Maarschalken achter de Yères zouden de frontgroep vormen, de Keizer, met zijn reserve van de zijde van Meaux komende, zou den vijand verrassend in de rechterflank vallen (263 en 264; zie ook 265 en 271). De Yères was op dat oogenblik buiten hare oevers getreden, niet doorwaadbaar en vormde derhalve een beteekenende fronthindernis.

NAPOLEON bereikte Guignes den 16en om 3 n.m.; zijne troepen kwamen in den loop van den avond aan. 94 K.M. waren in ruim 1½ etmaal afgelegd. De infanterie werd ten deele op wagens vervoerd. Deze geweldmarsch is alleen verricht door de Garde, terwijl GROUCHY, die aan het hoofd van de Divisie LEVAL uit Spanje en de Cavalerie-Divisie SAINT-GERMAIN zich van het Marnedal bij deze beweging

1) Voor de wederzijdsche opstellingen in den nacht van 15/6 Febr. zie men schets 4.

moest aansluiten (257, 258, 260, 262) ¹⁾, niettemin voorloopig nog te la Ferté s/J. gebleven is (298, 299, 318, 320).

De vraag mag worden gesteld, waarom NAPOLEON met zijne reserve ditmaal de teruggaande beweging van de Maarschalken aan de Seine heeft gevolgd door zelf van Montmirail op Meaux terug te gaan om daarna via de Yères gezamenlijk met hen SCHWARZENBERG *in front* aan te grijpen. Was de Keizer van Montmirail gemarcheerd, hetzij op Provins, hetzij langs den reeds gevoigden weg over Sézanne op Villenoix—Nogent s/S, dan had hij daarmede twee voordeelen bereikt: 1° werd de weg naar de Seine veel korter; 2°. had Napoleon — vooral indien tegelijkertijd de 3 Maarschalken uit de Yères-linie tot het offensief waren overgegaan — SCHWARZENBERG in de flank van diens verspreide Korpsen een ribbestoot kunnen toedienen, zooals hij er tusschen 10 en 15 Febr. aan BLÜCHER's Korpsen een gegeven had. ²⁾ Het offensief zou veel werkzamer kunnen zijn dan een terugdringen van SCHWARZENBERG op zijn verbindingen door een aanval in front, een zijde, waar hij reeds waakzaam was. Kolonel JENSEN zegt zelfs: „Het hoofdleger zou een veel grootere nederlaag geleden hebben dan die, welke BLÜCHER kort te voren was toegebracht het is waarschijnlijk, dat de veldtocht daarmede ten gunste van NAPOLEON ware afgelopen.” ³⁾

Verschillende, en daaronder gewichtige redenen, hebben den Keizer *ditmaal* van een dergelijken flankstoot teruggehouden: 1°. Was hij onder den indruk van de zeer alarmeerende berichten, die uit Parijs kwamen (257). 2°. Had de Keizer bij zijn stoot tegen BLÜCHER den verbazend slechten toestand der wegen in het tusschenterrein leeren kennen, die een verrassend, vereenigd optreden van een eenigszins aanzienlijke macht zeer bemoeijlikten en was het dus de vraag of een flankstoot tegen SCHWARZENBERG nog intijds zou komen

¹⁾ Verg. blz. 619.

²⁾ Duidelijk blijkt dit, indien men de genoemde aanvalsrichtingen trekt op schets 4, die de opstelling der verbondenen in den avond van 15 Febr. aangeeft.

³⁾ T. a p., 116.

om Parijs te redden. 3°. Was de Keizer thans veel belangrijker in de minderheid tegenover SCHWARZENBERG dan hij het tevoren tegenover BLÜCHER was geweest, zoodat het gevaarlijk was om de zwakke macht te splitsen. En al kon de Keizer op SCHWARZENBERG's rechtervleugel partiëele overwinningen behalen, dan bestond toch alle kans, dat centrum en linkervleugel, nu zóó dicht bij Parijs gekomen, b.v. langs den linker Seine-oever zouden doormarcheeren. 4°. Was de Keizer, na 5 dagen aan de Marne rondgetrokken te hebben, niet op de hoogte van den versnipperden toestand van SCHWARZENBERG's strijdkrachten en van de geïsoleerde opstelling van het 5e en 6e Korps ten N. van de Seine.

THIERS (403/4) en ook JENSEN (103/4 en 116) verdedigen 's Keizers besluit op eenige der bovenstaande gronden tegen de meening van KOCH, en wijzen er op, dat, indien NAPOLEON bekend ware geweest met de verspreide opstelling van SCHWARZENBERG's Korpsen, hij vermoedelijk een ander besluit zou hebben genomen. Zeker is het, dat de Keizer met zijn toen gedane keuze geen vrede gehad en later zichzelf verbeterd heeft. Om dit aan te toonen, is het noodig, hier even op de gebeurtenissen vooruit te loopen. Na BLÜCHER voor de tweede maal aangetast te hebben, medio Maart genoodzaakt om andermaal uit het Noorden tot dekking van Parijs naar de Seine terug te snellen, heeft de Keizer in een zeer merkwaardige Nota de 3 mogelijke aanvalsrichtingen behandeld:

„Il y a trois partis à prendre:

1e. Le premier est d'aller à Arcis-sur-Aube Ce projet est le plus hardi, les résultats en sont incalculables.

2e. Se rendre à Sézanne et de Sézanne à Provins. D'abord ce sont les plus mauvais chemins

3e. Enfin le troisième projet serait d'aller droit sur Meaux par le grand chemin

Le troisième est le plus sûr, parce qu'il mène à tire-d'aile sur Paris; mais c'est aussi celui qui, n'étant d'aucun effet moral, laisse tout entière la chance d'une grande bataille” (506).

Medio Maart koos de Keizer den len weg, den flankstoot, „le projet le plus hardi” en verwachtte daarvan groote uitkomsten,

want den 17en Maart schreef hij aan JOSEPH: „Je m'attends à de grands résultats de mon mouvement qui va jeter un grand désordre et une grande confusion sur les derrières de l'ennemi et sur son quartier général, s'il est encore à Troyes" (508).

En nu vraag ik, M. H., spreekt hier niet de Keizer, die door de ervaring heeft geleerd? De weg over Sézanne wordt verworpen wegens de zeer slechte dwarswegen, ervaring opgedaan bij den eersten flankstoot tegen BLÜCHER; maar evenzeer wordt *nu* afgezien van „le projet le plus sûr...”, een tocht als van medio Febr. over Meaux, „n'étant d'aucun effet moral”. Dit laatste is de ervaring van de dagen van 15 tot 24 Febr. Is het dus te veel gezegd, dat de Keizer zichzelf in het hier besproken opzicht heeft verbeterd en dat zijn eerste tocht naar de Seine een der minst Napoleontische momenten uit den oorlog van 1814 vormt: de Keizer was immers gewoon aan de gewaagdeste ondernemingen de voorkeur te schenken? ¹⁾

Den 16en Febr. 's avonds had de Keizer aan de Yères 47.000 man geconcentreerd (Garde, 3 Maarschalken, de te Parijs nieuw gevormde Divisie CHARPENTIER); bovendien rukte Generaal PAJOL met 11.000 man van Melun op Montereau en Generaal ALIX met 1700 man op Fontainebleau. ²⁾

Den 17en Febr. rukte NAPOLEON met zijne geheele strijdmacht voorwaarts in de richting van Nangis, waar hij zelf met zijne door de geforceerde marschen uitgeputte Garde halt hield. Vandaar werd VICTOR op Montereau gedirigeerd, MACDONALD op Donnemarie en OUDINOT op Provins. Overal werden SCHWARZENBERG's Korpsen teruggeworpen, soms in paniek. De Keizer was zeer verstoord op VICTOR, omdat deze dien dag wegens vermoeidheid van zijn troepen op 5,5 K.M. van de bruggen van Montereau een bivak betrok.

's Nachts om 1 uur van den 18en schreef de Keizer aan

1) Zie over deze quaestie ook HOUSSAYE, 279/80 en noot op 280.

2) CARDINAL VON WIDDERN, II, 293, geeft een totale sterkte op van ruim 50.000 man infanterie en ruim 15.000 man cavalerie. Evenzoo FRIEDERICH, 165.

zijn Chef van den Staf: „Témoignez au maréchal Victor mon mécontentement du peu de vigueur de l'attaque de Villeneuve et de ce qu'il n'a pas exécuté mes ordres qui lui prescrivaient de se rendre à Montereau . . . qu'il fasse donc connaître pourquoi il n'a pas exécuté mon ordre, ce qui compromet le succès de la campagne. Faites-lui une lettre fort sèche" (286). Enkele uren later volgde een tweede scherpe vermaning voor VICTOR, omdat deze de brug bij Montereau niet genomen had. Hij kreeg nu den last om vóór 6 uur 's morgens te Montereau te zijn (289).¹⁾ Deze order gaf aanleiding tot een scherp gevecht tusschen zijn Korps en dat van den Kroonprins van Wurtemberg, hetwelk zeer gunstig voor de Franschen afliep, vooral daar NAPOLEON zelf met een deel van de Oude Garde oprukte en hij er de brug vermeesterde.

Aan VICTOR, die andermaal 's Keizers ontevredenheid opwekte wegens zijn „excessive lenteur et négligence", werd het bevel over zijn Korps ontnomen, dat aan GÉRARD werd opgedragen.²⁾ Even verstoord was de Keizer op PAJOL, die insgelijks den last had om den 17en tot Montereau door te dringen, doch die staan bleef tegenover Wurtembergsche voorposten, sterk een regiment cavalerie en een bataljon.³⁾ Vier andere Generaals, allen met een schoon verleden, kregen wegens gemis aan energie of wegens betoonde zorgeloosheid eveneens strenge terechtwijzingen.⁴⁾

SCHWARZENBERG liet de Seine tusschen Pont en Montereau weldra los en besloot tot een achterwaartsche concentratie op Troyes, met een rechterflankkorps te Méry, welke terugtocht tusschen 18 en 20 Febr. uitgevoerd werd. Zoo zat de schrik voor den Keizer er nog in! Ook hield dit terugwijken verband met het streven om BLÜCHER te naderen, die, NAPOLEON's afmarsch ontwaard hebbende, besloten had om onmiddellijk na reorganisatie van zijn macht ter ondersteuning

1) 's Keizers ontevredenheid over VICTOR blijkt ook uit eerstgenoemde's brief aan den Onderkoning van Italië (Corr. blz. 192, noot). HOUSSAYE, 70, noot 1) neemt het in dezen voor VICTOR op.

2) HOUSSAYE, 72.

3) JENSEN, 120.

4) T. a. p., 134.

van SCHWARZENBERG naar het Scinedal op te rukken. Toen hij nu van dezen uit Troyes de mededeeling ontving, dat SCHWARZENBERG voornemens was een slag te aanvaarden, indien BLÜCHER den 22en of den 23en met 30.000 man ter plaatse kon zijn, antwoordde deze: „Den 21en zal ik met 53.000 man en 300 stukken bij Méry slagvaardig zijn.” Hij had n.l. juist verschillende versterkingen ontvangen. Werkelijk kwam BLÜCHER den 21en aldaar met zijn troepen aan, zoodat beide legers der verbondenen nu vereenigd waren.

Hoewel bij NAPOLEON ook thans weer de offensieve gedachte op den voorgrond stond — immers den 18en zeer vroeg schreef hij: „Il est important que nous puissions nous jeter sur-le-champ sur l'autre rive, afin de poursuivre l'ennemi qui a encore bien des colonnes en arrière” (289) — zoo werd er na het gevecht bij Montereau door de Maarschalken weinig krachtig vervolgd; mede was dit hiervan een gevolg, dat de Keizer over de Seine alleen de brug bij Montereau had, waarover zijn geheele leger trekken moest, zoodat men zich niet snel genoeg op den anderen Seine-oever werpen kon. ¹⁾ Daardoor slaagden de verbondenen er vrijwel in om naar Troyes te ontkomen zonder lastig gevallen te worden. ²⁾ Den 19en en den 20en gebruikte de Keizer tot het bijeentrekken en ordenen van zijn troepenmacht te Bray en te Nogent (294 t/m 308). Voor zijn persoon was hij even actief als altijd: de Correspondance telt voor zijn verblijf op het slot Surville van den 19en 3 v.m. tot den 20en 6 v.m. 27 brieven, die tezamen 16 gedrukte bladzijden beslaan!

Den 20en vestigde hij zijn hoofdkwartier te Nogent; een groot aantal onderscheidingen werd uitgereikt (304, 305). Tegelijkertijd nam NAPOLEON maatregelen om een eventueelen terugtocht te verzekeren door Montereau te doen versterken

¹⁾ Vandaar ook 's Keizers toorn op VICTOR, die de brug niet spoedig genoeg vermeersterde.

²⁾ NAPOLEON 20 Febr uit Nogent: „L'ennemi a joui d'un rare bonheur, qui est que la grande gelée lui a permis d'aller à travers champs; sans quoi, la moitié de ses bagages et de son artillerie aurait été prise. Il gèle si fort que nous en sommes incommodés” (327).

en over de Seine, de Yonne en de Loing R. bruggen te doen slaan (303, 318, 336).

Den 22en Febr. vond een scherp achterhoedegevecht bij Méry plaats. Doordien de brug en ook de stad in brand geraakten, konden de Franschen niet vervolgen en evenmin SCHWARZENBERG's van Troyes terugtrekkende Korpsen in de flank vallen.

Den 24en Febr. ontruimden de verbondenen zelfs Troyes, daar SCHWARZENBERG thans ook zijn Z.vleugel door AUGEREAU bedreigd achtte en trok de Keizer genoemde plaats binnen. ¹⁾

Aan MARMONT was den 20en gelast om de wegen van Châlons en Vitry op Parijs te blijven dekken en om goed op de hoogte te blijven van BLÜCHER's handelingen; mocht deze zich bij het hoofdleger aansluiten — wat de Keizer met zijn vooruitzienden blik dus weer vermoedde — dan moest MARMONT tegelijkertijd over de Aube en Troyes bij den Keizer aansluiten (320). Tusschen Seine en Aube had hij thans 74.000 man met 350 stukken geschut; daartegenover stonden het groote leger, thans tot 130.000 man teruggebracht en BLÜCHER met 48.000 man. ²⁾

Als naar gewoonte trachtte de Keizer, door de gevolgen van zijn overwinningen te vergrooten, Parijs omtrent den militairen toestand gerust te stellen. ³⁾ De gemaakte gevangenen werden in triomf door Parijs gevoerd, buitgemaakte vaandels plechtig aan de Keizerin overhandigd (325), bovendien de berichten van het leger, evenals in 1812, in den Moniteur geplaatst, waarbij de Keizer hoog opgaf van de door de verbondenen gepleegde gruwelen. De bevolking werd overal tot verzet aangespoord en tot vorming van afdeelingen nationale garden.

Het tweede gedeelte van den veldtocht schenkt ons vrijwel een overeenkomstig beeld als dat, hetwelk hiervóór is ontwikkeld: één stoot tegen BLÜCHER en één tegen SCHWARZENBERG.

1) Voor de wederzijdsche troepenopstellingen in den avond van den 24en Febr. zie men schets No. 5.

2) HOUSSAYE, 81/2.

3) Zie ook 's Keizers schromelijke overdrijvingen in Corr. 295 aan den Onderkoning van Italië.

BLÜCHER was nauwelijks met SCHWARZENBERG vereenigd, of verschil in strategisch en politiek inzicht, ook het uiteenlopend karakter van beide legeraanvoerders leidde opnieuw tot het volgen van meervoudige operatielijnen. SCHWARZENBERG's besluit om andermaal terug te gaan — juist nadat BLÜCHER zich te Méry tot een offensief te zijner beschikking had gesteld — maakte op BLÜCHER's leger en zijn opperbevelhebber een zeer pijnlijken indruk. Ondanks de harde les, door BLÜCHER aan de Marne ontvangen, werd besloten, dat zijn leger partij zou trekken van NAPOLEON's voorwaarts gaan op den linker Seine-oever, door te trachten andermaal langs het Marnedal naar Parijs op te rukken, na zich met de Korpsen van von BÜLOW en WINZINGERODE (te zamen 43.000 man) vereenigd te hebben.¹⁾ Reeds in den nacht van 23 op 24 Febr. stelde BLÜCHER zich snel naar het Noorden in beweging, om spoedig zoóver weg te komen, dat men hem niet meer kon terugroepen.²⁾ Mocht NAPOLEON het hoofdleger volgen, dat langzamerhand een tweede rol begon te spelen, dan zou dit zelfs tot Langres teruggaan!

BLÜCHER's besluit stelde den Keizer in staat om zich andermaal op hem te werpen. Hij liet thans 40.000 man onder OUDINOT, GÉRARD en MACDONALD als defensieve groep aan de Seine en volgde met zijn reserve (34.000 man) BLÜCHER ditmaal in den rug, om, in samenwerking met de defensieve groep aan de Marne, n.l. MARMONT en MORTIER (16.500 man), den „Maarschalk voorwaarts” aan te grijpen.³⁾

De Keizer duchtte een hernieuwde voorwaartsche beweging van SCHWARZENBERG door het Seinedal, zoodra deze laatste's Keizers afmarsch mocht vernemen (396). Ten einde dien geheim te houden, gelastte NAPOLEON aan MACDONALD en OUDINOT om door alle mogelijke middelen den vijand te

¹⁾ VON CLAUSEWITZ, 401: „Nichts verdient mehr Lob als der Entschlusz unter solchen Umständen sich wieder zu entfernen”. Volgens FRIEDERICH, 178, was het plan afkomstig van Kolonel VON GROLMAN, Chef van den Staf van het Korps VON KLEIST.

²⁾ JENSEN, 144/5.

³⁾ De sterkten tijdens het tweede gedeelte van den veldtocht zijn, wat de Franschen betreft, ontleend aan HOUSSAYE.

doen gelooven, dat de Keizer zich nog aan de Seine bevond. Met veel ophef moest achterwaarts van Bar s/A. een verblijf voor hem ingericht en het gerucht verspreid worden van zijn aankomst op den volgenden dag, terwijl de troepen bij den aanval „Leve de Keizer” moesten roepen. ¹⁾

Reeds den 25en stond zijn nieuw offensief tegen BLÜCHER den Keizer voor den geest, want hij schreef dien dag aan JOSEPH: „Aussitôt que je verrai ce que BLÜCHER veut faire, ie tâcherai de tomber sur ses derrières et de l'isoler” (367). Te zelfder tijd werd last gegeven om de brug bij Méry te herstellen, terwijl die bij Arcis krachtig moest worden vastgehouden (369). Anders kon de Keizer de Aube niet over.

Den 27en Febr. marcheerde de Keizer van Troyes af; zijne kansen stonden zeer gunstig, want in het Silezische hoofdkwartier was men even zorgeloos als tijdens NAPOLEON's vorig offensief: men meende, dat de afstand, waarop de Keizer verwijderd was, hem beletten zou om in te grijpen! ²⁾

Zoodra BLÜCHER, die MARMONT reeds tot Meaux teruggedrongen had, 's Keizer's aanmarsch vernam, bracht hij, de ervaringen van 10 tot 15 Febr. indachtig, zijn troepen zoo snel mogelijk achter de Marne in veiligheid en brak de pontonbrug te la Ferté s/J. af. Daar de Maarschalken hier de vaste brug vernield hadden en NAPOLEON niet over een pontonbrug beschikte, werd hij er in zijn vervolging bijna 2 maal 24 uur opgehouden. Met ongeduld wachtte de Keizer van uur tot uur de herstelling van de brug, vastbesloten om BLÜCHER dadelijk daarna met de grootste snelheid achterna te zetten (416, 417, 418). Eerst den 3en v.m. kon hij de Marne overschrijden. Den 4en vernam NAPOLEON, dat Soissons zich den dag te voren zonder eenige noodzaak overgegeven had. BLÜCHER kon zich nu achter de Aisne met von BÜLOW en WINZINGERODE

¹⁾ Deze trucs doen denken aan dien van den jeugdigen Generaal BONAPARTE van 1796, die BEAULIEU aan de Po omtrekken en hem intusschen in zijn stelling vasthouden wilde. Ditmaal hielpen zij echter niet, want reeds den 26en n.m. was het den verbondenenen bekend, dat een deel van het Fransche leger naar Arcis marcheerde. Zie FRIEDERICH, 186.

²⁾ JENSEN, 144/5.

vereenigen, waardoor zijn sterkte tot ruim 110.000 man klom. De laatste kans des Keizers om met een meerderheid een minderheid te slaan, was vervlogen. De Aisne, die BLÜCHER's ondergang had kunnen worden, werd nu zijn schild. ¹⁾ Andermaal werd den Keizer door een zijner ondergeschikten zeer belangrijk nadeel berokkend; uit de Correspondance blijkt duidelijk, welk een beteekenis hij reeds tijdens zijn eersten offensiefstoot tegen BLÜCHER aan Soissons hechtte (235 en 236). Zoo luidde het den 13den Febr. aan JOSEPH: „Expédiez un courier à Soissons pour avoir des nouvelles de l'ennemi, *et que le commandant de cette ville y tienne jusqu'à extinction;* ²⁾ car si l'ennemi ne peut pas entrer à Soissons, il va se trouver bien embarrassé" (236), en verder: „si le général BERRUYER fait son devoir à Soissons, ils ne sauront que devenir. A tout hasard, expédiez à BERRUYER un officier pour lui recommander de tenir" (242; zie ook 251 en 252). „Qu'on continue de fortifier ce poste important" (253). Door BLÜCHER's troepen bezet, werd het na 't gevecht bij Vauchamps ontruimd en toen door de Franschen op NAPOLEON's last dadelijk weer bezet (290). MORTIER moest er „un bon commandant" en een bezetting achterlaten (309 en 337).

De toorn en de teleurstelling des Keizers waren groot, en terecht. „L'armée ennemie de BLÜCHER était en retraite; sans la trahison du commandant de Soissons, qui a livré ses portes, elle était perdue" (438). ³⁾ BLÜCHER's vreugde daarentegen kende geen grenzen; de toestand, waarin zijn troepen zich door Soissons aan NAPOLEON's vervolging ont-

¹⁾ THIERS, 443.

²⁾ Wij cursiveeren. Vergelijk in dit verband blz. 653/7.

³⁾ Zie ook Corr. 451, alsmede HOUSSAYE, 136 e. v., die aan „la capitulation de Soissons" een afzonderlijk hoofdstuk wijdt. THIERS, 411, noemt haar „l'événement le plus funeste de notre histoire, après celui qui devait un au plus tard s'accomplir entre Wavre et Waterloo". Elders (442/3) zegt hij van die overgave: „Elle coûta à NAPOLEON l'empire, et à la France sa grandeur". FRIEDERICH, 208, acht dit overdreven. BLÜCHER's leger had uiterlijk veel geleden, doch er heerschte een uitnemende, krijgshaftige geest. Hij verwijst naar Heft 12 der *Kriegsgeschichtliche Einzelschriften* en naar JANSON, Feldzug 1814, II, 96.

trokken, maakt dit begrijpelijk: „zwart van de rook der bivakvuren, met lange, verwilderde baarden, uitgehongerd, in lompen gehuld, met bloote beenen of met uit elkaar vallende schoenen, smerig leerwerk, geroeste wapenen, met magere, onverzorgde paarden en manschappen, die de onmiskenbare teekenen van ontbering en uitputting toonden”, zegt een ooggetuige, „zoo trokken de troepenafdeelingen Soissons binnen.”¹⁾ Zij vormden een schrill contrast met BÜLOW's en WINZINGERODE's troepen, die voor de ontmoeting hun paradekleeding met model-decoratiën hadden aangedaan!

Ondanks deze groote teleurstelling zette de Keizer zijn offensieven stoot tegen BLÜCHER's Korpsen *onmiddellijk* voort. Met gelijke energie en voortvarendheid als een kleine maand te voren, doch niet steeds met hetzelfde geluk trad hij tusschen 7 en 13 Maart tegen BLÜCHER op. Tijdens het voornaamste gevecht van deze dagen, dat bij Laon, wachtte de Keizer tevergeefs op MARMONT, die geen enkel bericht zond, in strijd met de gegeven bevelen zich tot een vervolging in de richting van Athies liet verleiden en wiens Korps hier des nachts bijna geheel uiteengeslagen werd. Van 13 tot 16 Maart bleef de Keizer te Reims tot reorganisatie van zijn leger, na aldaar de ter versterking oprukkende Brigade van St. PRIEST geheel uiteengeslagen te hebben.

Inmiddels was men er met veel moeite in geslaagd, om SCHWARZENBERG te nopen den 27en Febr. de voorwaartsche beweging op Parijs weer aan te nemen. De Fransche Maarschalken aan de Seine (defensieve groep) traden hier even weinig energiek op als tijdens NAPOLEON's eersten tocht tegen BLÜCHER. Nog dien dag gaven zij de Aube als weer-

1) JENSEN, 167. FRIEDERICH, 208. Vergelijk VON DER GOLTZ, *Das Volk in Waffen*, 1894, 410, voor de wijze, waarop de Duitschers tijdens den winterveldtocht 1870/1 in Jan. 1871 Le Mans binnentrokken. Er was geen soldaat meer te vinden, die model gekleed was. In de geleerden zag men massa's burgerkleedingstukken. Al het buitgemaakte was benut, tot zelfs de gevaarlijke roode Fransche soldatenbroek, die een zündnadel-kogel lokken kon. Ieder had zorgvuldig nog één uitrustingsstuk bewaard om zich als soldaat kenbaar te maken; voor velen was dat de helm, aan welken meestal nog een deel van het beslag ontbrak.

standslijn op; na verschillende gevechten ging /den 15en Maart ook de Seine verloren; den 16en trok MACDONALD met zijn troepen op Nangis terug! Wat NAPOLEON in 10 dagen dagen op SCHWARZENBERG had gewonnen, ging onder de minder energieke leiding der Maarschalken in 20 dagen bijna geheel weer verloren. In de hoop SCHWARZENBERG's voorhoede in haar voorwaartsche beweging op Parijs te stuiten, ijde NAPOLEON nu andermaal uit het Noorden naar de Seine, hierbij MARMONT en MORTIER met ruim 21.000 man als defensieve groep aan de Aisne tegenover BLÜCHER achterlatende. 1) Ditmaal bracht de Keizer ook SCHWARZENBERG een stoot *in de flank* toe en koos hij dus „le projet le plus hardi” (506) 2). Den 19en Maart bereikte NAPOLEON te Plancy de Aube en bleken de verbondenen andermaal voor hem in terugtocht! Den 20en en 21en hield hij zich te Arcis s/A. staande, ten slotte tegen SCHWARZENBERG's aanzienlijke overmacht (30.000 tegenover 100.000 man), doch in den namiddag van den 21en moest hij den ongelijken strijd opgeven. Merkwaardig is 's Keizers optreden in dezen slag, 3) hetwelk aan dat op de brug bij Lodi en bij Arcola (1796) doet denken. Inziende, dat hij niet langer in staat was om zijne vijanden tegen te houden door een passieven weerstand van zijne Maarschalken in front, gepaard met krachtige offensieve stooten in de flank onder zijn persoonlijke leiding, kwam de Keizer tot een laatste wanhoopsdaad. 4) Thans de rechtstreeksche dekking van Parijs opgevend, besloot hij zich met zijn hoofdmacht in den rug der verbondenen te werpen en zich met troepen uit België, ook met die uit de vestingen van N.O. Frankrijk en Lotharingen, te vereenigen. De Keizer

1) Voor den opzet en de uitwerking van dit plan leze men Corr. 506 en 508.

2) Vergelijk blz. 624/6..

3) Zie HOUSSAYE, 307 en 309. Het was hier, dat Generaal CHASSÉ zich, evenals in Spanje, bijzonder onderscheidde, en wel bij het dekken van den terugtocht. Zie HOUSSAYE, 322.

4) YORCK VON WARTENBURG. II, 373, noemt het een „Verzweiflungsplan”. HOUSSAYE, 334/5, verdedigt het. VON CLAUSEWITZ, 411 daarentegen zegt: „Dieser Marsch ins Blaue hinein ist unstreitig das Schlechteste, was BONAPARTE in dem Kriege gethan hat”.

kon op die wijze op den duur 100 à 120.000 man bijeenkrijgen.¹⁾ Wakkerde men dan verder den volksoorlog aan in de Vogezen, die altijd op zijn hand waren geweest en in de door de verbondenen bezette departementen, waar men op ruime schaal kennis had gemaakt met alle nadeelen der occupatie, dan zouden de verbindingen der bondgenooten ernstig bedreigd worden en zouden deze zich wellicht genoopt zien om tot vrijmaking daarvan in de richting van den Rijn terug te keeren.²⁾ Aan MORTIER en MARMONT werd bevel gezonden om zich over Châlons s/M. of over Vitry bij 's Keizers hoofdmacht aan de boven-Marne te voegen.

Reeds medio Febr. had NAPOLEON op dit plan gezinspeeld³⁾; 2 Maart had het vastere vorm aangenomen (420) en den 4en dier maand schreef hij, in de verwachting eerst BLÜCHER te zullen slaan: „Mon intention est alors de porter la guerre du côté de mes places fortes, en manoeuvrant sur les derrières de SCHWARZENBERG, qui sera obligé de faire volte-face, quand il verra ses hôpitaux, ses magasins, ses parcs et sa ligne d'opération menacés par moi et par le duc de Castiglione” (= AUGEREAU te Lyon) (426, zie ook 427, 448, 449, 450, 457, 458). Het plan was toen echter tijdelijk losgelaten, omdat SCHWARZENBERG Parijs bedreigde. Thans echter hoopte de Keizer door een stoutmoedigen zet, die geheel in strijd was met zijn oorspronkelijke voornemens,⁴⁾ nog eenmaal zich het initiatief te verzekeren, den vijand ondergeschikt te maken aan zijn eigen wil en hem tot loslaten van Parijs te dwingen.

Hoewel bekend met 's Keizers voornemen,⁵⁾ besloten de bondgenooten om niettemin den marsch op Parijs voort te zetten, inziende, dat er thans door een politieken zet, de inname van Parijs, een einde aan den oorlog kon worden

1) Zie JENSEN, 260.

2) Zie omtrent dit plan ook THIERS, 439/40, 462/3, 471.

3) Zie blz. 618/9.

4) Zie blz. 581/2.

5) Den 23en werd een Fransche koerier gevangen genomen met een brief van NAPOLEON voor de Keizerin. Daaruit bleek zijn plan volkomen. Dit andere vermeersterde berichten leerde men de stemming te Parijs en de uitputting van 's Keizers hoofdmacht kennen.

gemaakt Zij zonderden echter WINZINGERODE met 10.000 ruiters, veel artillerie en een paar duizend man lichte infanterie tegen NAPOLEON af om hun rug te dekken en den Keizer te misleiden, wat aanvankelijk gelukte. Door de maatregelen der verbondenen viel het MARMONT en MORTIER onmogelijk om zich, tusschen BLÜCHER en SCHWARZENBERG door, bij de Fransche hoofdmacht in den rug der verbondenen te voegen. Beide Maarschalken vormden derhalve, in strijd met 's Keizers opzet, een defensieve groep, die de verbondenen bij hun opmarsch naar Parijs nog eenigszins tegenhield. Beide Maarschalken kwamen den 29en met nog geen 12.000 man uitgeputte troepen te Parijs terug, door de verbondenen op den voet gevolgd. Men nam onmiddellijk maatregelen om Parijs, vooral aan de N.O. zijde, zooveel mogelijk in staat van verdediging te brengen. De Fransche troepen werden versterkt door al, wat te Parijs nog eenigszins bruikbaar was: nationale garden, vele depots der korpsen van het leger, zee-artilleristen, leerlingen der polytechnische scholen, garnizoensbataljons, invaliden, enz. Zóó wisten MORTIER en MARMONT zich den 30en nog met 42.000 man, voor een groot deel troepen van minderwaardig gehalte, staande te houden tegen 110.000 man der verbondenen. 's Nachts om 2 uur van den 31en werd een capitulatie geteekend, tengevolge waarvan Parijs nog dien dag door de verbondenen bezet werd. Van 4 op 5 April leverde MARMONT, hierin bijgestaan door zijn oudsten Divisie-Generaal SOUHAM, door een verraderlijken zet des nachts zijn geheele legerkorps, zonder dat de troepen dit wisten, aan den vijand over! 1)

NAPOLEON zelf had na den 21en Maart (Arcis s/A.) in den rug der verbondenen rondgezworven, overal de magazijnen en de depots vernielende, soms oprukkende versterkingen des vijands uiteenslaande. Ook nog in deze dagen werden zeer groote afstanden door zijn troepen afgelegd. Toen de Keizer den 27en Maart te Doulevant de zekerheid verkreeg, dat de verbondenen hun marsch naar Parijs voortzetten, moest hij op aandrang van de Maarschalken zijn verder op-

1) Zie HOUSSAYE, 586 c. v. La défection de MARMONT.

treden in den rug der verbondenen prijsgeven. Het initiatief was geheel aan 's vijands zijde gekomen.

Den 28en 's morgens rukte hij met geweldmarschen, vergezeld van zijne Garde, over Bar s/A., Troyes, Sens en Fontainebleau op in de richting van Parijs. Den 29en 's avonds laat met de voorhoede te Troyes aangekomen, ijldde NAPOLEON van daar zijne troepen vooruit en bereikte den 30en 's avonds Fontainebleau. Nog in dien zelfden nacht ging hij met eenige officieren uit zijn naaste omgeving op weg naar Parijs om daar het commando op zich te nemen; te Fromenteau, niet ver van de hoofdstad, vernam hij den 31en 's morgens hare capitulatie. In den avond van dien dag kwamen zijne voorste troepen te Fontainebleau aan!

Mijnheer de Voorzitter! Mijne Heeren! Vóór de pauze heb ik de tragedie van Frankrijk en het heldendicht van NAPOLEON'S eenig optreden in 1814 in Uwe herinnering teruggeroepen.

Daar de krijgsgeschiedenis dient om daaruit leering te putten voor de toekomst, inzonderheid met betrekking tot de inrichting en het gebruik der eigen weermiddelen, moge het vergund zijn aan de U geleverde schets enkele beschouwingen toe te voegen ten aanzien van eenige, voor onze landsverdediging van bijzonder gewicht zijnde zaken.

Uit de gebeurtenissen van 1814 valt voor ons o. a. het volgende te leeren:

1e. Het nut van duurzame versterkingen, inzonderheid voor een klein land.

Parijs was in 1814 niet versterkt. Reeds na Austerlitz (1805) had NAPOLEON meermalen over die versterking gesproken en er plannen voor doen opmaken. „La crainte d'inquiéter les habitants, les événements qui se succédèrent avec une incroyable rapidité, l'empêchèrent se donner suite à ce projet”.¹⁾ Om gelijke reden is zelfs einde 1813 die versterking achterwege gebleven, hoewel de Keizer er nog toe

1) Corr. Deel 31, 148/52. Eigen woorden van NAPOLEON.

heeft willen overgaan (084). Daar hij den oorlog steeds offensief had gevoerd, in 1812 nog te Moskou was geweest en in 1813 *twee* veldtochten in het Oosten van Duitschland had gevoerd, was de sprong tot de inrichting van het *allerlaatste* toevluchtsoord al te groot.

Volkomen terecht komt de Deensche Kolonel JENSEN, die over den veldtocht van 1814 een zeer verdienstelijk boek heeft geschreven, tot de volgende slotsom:

„Gedurende den geheelen veldtocht beoogden derhalve alle operatiën van NAPOLEON slechts één doel: zijn hoofdstad te dekken. Daarom moest hij zich onophoudelijk nu eens tegen BLÜCHER, dan weer tegen SCHWARZENBERG wenden, zonder vrijheid te bezitten om partij te trekken van de voordeelen, die hij op ieder hunner behaalde. De oorzaak hiervan lag daarin, dat Parijs niet versterkt was, en dit werd de reden, waarom de inval gelukte”.¹⁾

De juistheid van deze woorden blijkt uit de volgende feiten:

A. Tijdens de *schijnverdediging* van den Rijn en de volgende terreinafscheidingen luidde 's Keizers last voor de Maarschalken om steeds de verbinding met Parijs open te houden.²⁾

B. NAPOLEON'S *operatieplan* ging mede van die gedachte uit; in het ergste geval wilde hij den vijand onder de muren van de hoofdstad afwachten.³⁾ Ook bij zijn terugtocht van Troyes op Nogent na la Rothière sprak de Keizer meermalen over „la nécessité de couvrir Paris”.⁴⁾

C. Tijdens 's Keizers *offensieve verdediging* leidde het niet versterkte Parijs tot gemis aan bewegingsvrijheid en tot verzwakking van de mobiele macht, waarvan sterke defensieve groepen, mede uit goede strijdkrachten bestaande, in het Seine- en het Marnedal afgezonderd moesten blijven voor de rechtstreeksche dekking van Parijs. *Omdat Parijs niet versterkt was*, moest de Keizer telkenmale in strijd handelen met zijn reeds hiervóór ontwikkeld beginsel, dat geen veld-

1) JENSEN, NAPOLEONS Felttog 1814. KJÓBENHAVN, 1891, 331.

2) Zie blz. 582.

3) Zie blz. 581/2.

4) Zie blz. 598.

eer in dié mate in toepassing had *durven* brengen als hij zelf, n.l. om op het beslissend punt met *alle* goede troepen op te treden, daarbij nevenbelangen tijdelijk geheel buiten beschouwing latende of hare verdediging uitsluitend aan strategische reserves opdragende. ¹⁾

a. Van 10 tot 15 Febr. beschikte de Keizer voor zijn offensief tegen BLÜCHER slechts over 30.000 man. ²⁾ 29.000 man onder VICTOR en OUDINOT, alsmede 18.000 man onder MACDONALD, totaal 47.000 man, voor een belangrijk deel goede troepen, waren, tot dekking van Parijs, onderscheidenlijk aan het Seine- en het Marnedal gebonden. Had de Keizer de betere helft dezer troepen bij zijn centrale reserve kunnen voegen, de slagen, BLÜCHER's Korpsen toegebracht, waren wellicht vernietigend geweest.

b. Daar OUDINOT en VICTOR door SCHWARZENBERG weldra tot aan de Yères, 38 K.M. van Parijs, teruggedrongen werden, zag de Keizer zich gedwongen om gehoor te geven aan den drang, vanuit de hoofdstad op hem geoeffend en, na een afwezigheid van 5 à 6 dagen, naar de Seine terug te keeren. Des Keizers woorden in een der bevelen nopens den geweldmarsch van de Marne naar de Seine: „qu'il est question de couvrir Paris” (257) zeggen in dezen reeds genoeg. Deze tocht was geheel in strijd met 's Keizers voornemen om nog enkele dagen te midden van BLÜCHER's Korpsen huis te houden, ³⁾ een plan waarvoor VON CLAUSEWITZ (407/9) zich later zeer uitgesproken heeft.

c. Bij dezen terugkeer naar de Seine kon aan de meest werkzame aanvalsrichting, een stoot in Z. richting in SCHWARZENBERG's rechterflank niet worden gedacht, uit vrees, dat Parijs inmiddels verloren zou gaan. ⁴⁾

d. Bij dien terugkeer moest de Keizer de Maarschalken MORTIER en MARMONT met 16.500 man, en aanvankelijk ook GROUCHY met 5.000 man, aan de Marne achterlaten.

¹⁾ Zie blz. 584.

²⁾ Vanaf den 12en 's avonds door de aankomst van de Divisie LEVAL uit Spanje omstreeks 36.000 man.

³⁾ Zie blz. 614 en 618.

⁴⁾ Zie blz. 624.

e. Bij zijn tweeden tocht tegen BLÜCHER rukte de Keizer met 34.000 man in N. richting en telde met inbegrip van MORTIER en MARMONT op het belissend punt 50.500 man hij miste daar 40.000 man, die aan de Seine tegenover SCHWARZENBERG moesten achterblijven. De te velde best bruikbare helft dier macht zou den Keizer, die thans te Laon slechts 37.000 man bijeen had, zeer te stade zijn gekomen tegenover BLÜCHER met zijn 84.000 man.

f. Omdat de Maarschalcken aan de Seine andermaal weinig energiek optraden en SCHWARZENBERG's voorhoede Parijs opnieuw ernstig bedreigde, moest de Keizer medio Maart wederom in Z. richting te hulp snellen.

g. Opnieuw moest hij hierbij zijn strijdkrachten splitsen. Ruim 21.000 man onder MORTIER en MARMONT werden aan de Aisne tegenover BLÜCHER achtergelaten. Te Arcis s/A. stond de Keizer ten slotte met 30.000 tegenover 100.000 man.

h. 's Keizers laatste handeling om zich met zijn hoofd macht in den rug der verbondenen te werpen, was een wanhoopsdaad, omdat *Parijs niet was versterkt*. Hoogst stoutmoedig opgezet, had dit plan alleen kans van slagen kunnen hebben, doch dan ook een zeer groote, indien hij inderdaad 's vijands wil en handelingen nog ondergeschikt had kunnen maken aan de zijne. In werkelijkheid bezat de Keizer de voorhand niet meer. Na eenige dagen trad dit aan het licht, want NAPOLEON ijfde ten slotte naar Parijs terug om nog te trachten zijn hoofdstad te redden.¹⁾

Omdat Parijs niet versterkt was, moest de beslissing, welke de verbondenen aldaar zochten, vallen, voordat NAPOLEON's optreden in hun rug zijn werkzaamheid kon doen gevoelen. Doch welk besluit zouden de verbondenen genomen hebben, en welke zou de afloop van den veldtocht van 1814 zijn geweest, indien Parijs in dat jaar eens zóó versterkt ware geweest, dat het, hoofdzakelijk door strategische reserves en depottroepen verdedigd, slechts een 14-tal dagen weerstand

¹⁾ THIERS (498) is van oordeel, dat het voor den Keizer onder de gegeven omstandigheden beter ware geweest, indien hij toen volhard had bij het in uitvoering zijnde plan, het optreden in den rug der verbondenen.

had kunnen bieden? Hadden de verbondenen het dan al dien tijd zonder verbindingen vóór Parijs kunnen uithouden, in front beziggehouden door die vesting en hare bezetting, in den rug ieder oogenblik bedreigd door NAPOLEON's hoofdmacht, die snel tot 100.000 man had kunnen aangroeien, voortdurend blootgesteld aan het gevaar van tusschen 2 vuren genomen te worden? THIERS (463) noemt dan ook NAPOLEON's laatste handeling „le plan, si profondément conçu sous le rapport militaire, lequel pour réussir exigeait seulement que Paris tint cinq ou six jours”.

In 1870/1 hield een versterkt Parijs, hoofdzakelijk door strategische reserves verdedigd, de Duitschers 4½ maand op. Hoe zou toen de uitkomst van den oorlog zijn geweest, indien een NAPOLEON de overgebleven, nog onmetelijke krachten van Frankrijk had kunnen organiseeren en benutten?

Hoezeer de Keizer tijdens den veldtocht van 1814 het gemis van een versterkt Parijs heeft gevoeld, blijkt uit zijn besluit in 1815, dadelijk na zijn terugkeer van Elba te Parijs genomen, om de hoofdstad tot een groote verschanste legerplaats te doen inrichten. Doch om dezelfde reden als in 1814 bleef het thans half werk. Ofschoon de Keizer 20 Maart 1815 te Parijs terug was, werden de bevelen tot versterking eerst 30 April gegeven. Het verloop der veldtochten van 1814 en 1815 kennende, is het begrijpelijk, dat NAPOLEON te St. Helena in een overzicht van den veldtocht van 1815 mistroostig uitriep: „Si Paris eût été encore une place forte en 1814 et en 1815, capable de résister seulement huit jours, quelle influence cela n'aurait-il pas eue sur les événements du monde!” 1)

In deze schets van het nut, dat een versterkt Parijs in 1814 ongetwijfeld had afgeworpen, zie ik — het moge op 't eerste gezicht een weinig paradoxaal klinken — voor ons een betoog voor het nut van de Nieuwe Hollandsche Waterlinie en de noodzakelijkheid van haar behoud. Die schets toont het innig verband tusschen de levende strijd-

1) Corr. Deel 31, 148 tot 152. VI. Nécessité de fortifier les capitales. VII. Paris.

krachten en de doode weermiddelen; zij bevestigt de waarheid van de woorden van STRIELTJES, toen hij de hoofdbestemming der Nieuwe Hollandsche Waterlinie als volgt omschreef:

„1e. de achterliggende landen *met weinig troepen* tegen vijandelijken inval beschermen;

2e. daardoor het veldleger ter beschikking stellen om elders den vijand te bestrijden”, waaruit hij de gevolgtrekking maakte, dat „het bestaan der linie van Utrecht, *het veldleger elders beschikbaar stellende*, zeer tot de verdediging der andere provinciën medewerkt”.¹⁾

Voor al in ons kleine land is een versterkt centrum, een waar noodig van duurzame versterkingen voorzien „hart des lands”, d. i. de Vesting Holland, onmisbaar,²⁾ zal er in werkelijkheid ooit sprake kunnen zijn van een veldleger, dat vrijheid van handelen bezit, sprake derhalve van een *offensieve* landsverdediging. Twee jaar geleden gaf ik daaraan uiting, toen ik zeide: „Zelfs NAPOLEON I ging in een bewegingsoorlog te gronde, in 1814 den eigen bodem, het *grootte* Frankrijk, verdedigende. Hoeveel eerder nog zou op die wijze het *kleine* Nederland vallen!”³⁾ Hoogst leerzaam in dit opzicht is de bestudeering van de rol, in 1672/3 door de Vesting Holland en hare O. afsluiting, de Waterlinie gespeeld, ter begunstiging van de *offensieve* verdediging. Maar bijna even leerzaam voor ons is Frankrijk in 1814.

Daar er voorloopig om finantieele redenen niet aan te denken valt, om de forten der Waterlinie te moderniseeren, zou het zeker aanbeveling verdienen om hare inundatiemiddelen weer eens flink onderhanden te nemen. Terwijl forten op gezette tijden aanzienlijke bedragen voor vernieuwingen vragen, behoudt verdieping van een sluis, b.v. met 1 M., wat den waterdoorvoer aanzienlijk begunstigt, nog over 100 jaar *volkomen* hare waarde.⁴⁾

¹⁾ Is Nederland nog te verdedigen? enz., 1849, 152/3.

²⁾ Vergelijk, wat de tegenwoordige Luitenant-Generaal C. J. SNIJDERS nopens de Nieuwe Hollandsche Waterlinie opmerkte in Krijgswetenschap, 1893/4, 97/8.

³⁾ Krijgswetenschap, 1911/2, 63.

⁴⁾ En de opruimingen! Wet op de verboden kringen!

2e. De groote beteekenis, welke bestudeering en beoefening van de rivierverdediging ook voor ons heeft, indien wij in oorlogstijd tot een offensieve verdediging in staat willen zijn. Ook wij zullen dan verschillende tijdelijke bruggenhoofden op onze rivieren noodig kunnen hebben, derhalve alsdan moeten inrichten.

Naast den veldtocht van 1794/5 op onzen bodem, die bijna uitsluitend passief werd gevoerd, doch waarin toch hoogst belangwekkende oogenblikken voorkomen, en waarvoor het bekende werk van Generaal SABRON ten dienste staat, is zeker geen veldtocht voor ons uit het oogpunt van rivierverdediging zóó leerzaam als die van 1814 in Frankrijk. Geen wonder, dat CARDINAL VON WIDDERN in zijn werk: „Das Gefecht an Fluszübergängen und der Kampf an Fluszlinien” meermalen naar dezen veldtocht verwijst en daaruit vele voorbeelden put.

In dit verband moge nog de aandacht gevraagd worden voor de beteekenis van uitgebreide pontontreinen. Wil men snel en verrassend onze rivieren kunnen overgaan en c. q. daarover kunnen terugtrekken, dan zijn *verschillende* bruggen op eene rivier onmisbaar. Nu door de uitbreiding van het Veldleger en de oprichting van de landweer de gedachte aan een *offensieve* landsverdediging veel meer op den voorgrond getreden is, nu ons Veldleger behoorlijk van allerlei zaken, als mitrailleurs, munitien, keukenwagens en groote treinen voorzien is, wordt het zeker noodig om ook het pontonmaterieel uit te breiden, dat bij de oprichting der 4e Divisie bijna niet vermeerderd is. 1) De kosten daarvan zullen klein blijken in vergelijking van de vele millioenen, de laatste jaren voor de uitrusting van het Veldleger bestemd. Een leger kan **uitblinken door offensieven geest en marschvaardigheid, zonder pontontreinen komt het onze rivieren niet over, en den vijand niet aan het lijf.** De veldtocht van 1814 bevat ook in dit opzicht voor ons zeer behartigenswaardige wenken. Men

1) Het aantal pontons No. 2 voor de rijdende treinen is toen van 36 op 40 gebracht. De bruglengte van den varenden trein is destijds opgevoerd, niet door aankoop van nieuwe pontons, doch door de spanning van 6,2 op 8,1 M. te brengen. Maximum bruglengte thans 470 M.

lette op 's Keizers voortdurende zorg voor bruggenhoofden en vaste bruggen op de rivieren (Corr. 135, 136, 140, 162, 165, 221, 269, 303, 318, 336). Meermalen heeft hij te midden van zijn offensieve operatiën zich over het gemis aan pontontreinen beklaagd of dat gemis ter dege gevoeld. „Faute de cet instrument de guerre, le passage des rivières françaises était devenu presque aussi difficile pour nous que celui des rivières étrangères, *et un obstacle continuel à toutes nos combinaisons.*” ¹⁾

Na Montereau (18 Febr.) bleef een krachtige vervolging achterwege, omdat 's Keizers leger op één punt de Seine over moest. ²⁾ Daardoor ging de 19e Febr. feitelijk verloren.

Na SCHWARZENBERG vervolgens tot voorbij Troyes teruggedrongen te hebben, schreef de Keizer den 26en Febr. aan den Minister van Oorlog: „Si j'avais eu un équipage de pont de dix pontons, la guerre serait finie et l'armée du prince SCHWARZENBERG n'existerait plus; je lui aurais enlevé 8 à 10.000 voitures et pris son armée en détail. Mais, faute de bateaux, je n'ai pas pu passer la Seine où il aurait fallu que je la passasse et à volonté. Il est ridicule de me dire que Paris n'offrirait pas les bateaux nécessaires pour faire un pont.... Tout cela est de l'ineptie” (379). Zie ook reeds den 17en Febr. des n.m., toen de Keizer nog aan een onmiddellijke vervolging van SCHWARZENBERG dacht: „Mais je perdrai un temps bien important, celui qu'il faudra pour faire rétablir le pont de Montereau” (284) en ook (289) uit Troyes, 18 Febr. 3.30 v.m.: Alle sapeurs en de geheele genie dadelijk naar Montereau doen marcheeren „parce qu'il est de la plus grande urgence de raccomoder sur-le-champs le pont”.

Den 2en Maart bij zijn vervolging van BLÜCHER 2 maal 24 uur voor de afgebroken brug van la Ferté over de Marne opgehouden, schreef de Keizer: „Si j'avais eu un équipage de pont à Méry, l'armée de SCHWARZENBERG eût été détruite. ³⁾ Si j'en avais eu un ce matin, l'armée de BLÜCHER eût été perdue” (421. Zie in gelijken zin ook 413: „Que de choses

¹⁾ Wij cursiveeren. De woorden zijn ontleend aan THIERS, 411.

²⁾ Zie blz. 628.

³⁾ Zie blz. 629.

j'aurais faites si j'avais eu cet équipage"). Ook na den afval van Soissons heeft Napoleon natuurlijk zeer het gemis aan een pontontrein gevoeld; hij kon nu BLÜCHER niet dadelijk over de Aisne vervolgen.

Den 19en Maart tijdens het gevecht bij Plancy vermeersterde Napoleon een bruggentrein van het Boheemsche leger. THIERS (467) zegt hieromtrent: „Si un mois auparavant NAPOLÉON avait eu cet instrument de guerre, il se serait peut-être débarrassé de tous ses ennemis. On venait de lui en envoyer un de Paris, mais si lourd qu'il était impossible de s'en servir. Il fut donc enchanté d'en acquérir un bien construit, léger et facile à transporter”.

3e. De hoogste bewondering wekt de wijze, waarop NAPOLEON, ondanks alle fouten, gebrek aan steun, lauwhheid e. d., die overal rondom hem vallen waar te nemen, het hoofd boven water houdt, den moed nooit zinken laat, steeds uitkomst verschaft en een hoogst energiek gebruik van den tijd maakt. In dit opzicht is de veldtocht van 1814 onovertroffen. De Keizer snelt telkens van het eene operatietooneel naar het andere, en weet dan zijn gescheiden tegenstanders bij gedeelten, meermalen te midden van de grootste zorgeloosheid te verslaan, doordien zijn troepen het schier onmogelijke verrichtten. 1)

Op 26 en 27 Jan. legt men 66 K.M. af met één gevecht; op 28 en 29 Jan. 42 K.M. in 1½ etmaal, alles bij zeer slechten toestand der wegen. Daarop volgde een hevige strijd tot middernacht.

Bij la Rothière beslissend geslagen, trekt de Keizer met een in staat van ontbinding verkeerend leger op Troyes terug, waar hij ijskoud ontvangen wordt door de bevolking, die de levensmiddelen voor hem verbergt. Tezelfder tijd valt MURAT — 's Keizers zwager, zijn wakkere medestrijder van zoo vele jaren, door NAPOLEON op den troon gebracht — van hem af. Toch denkt hij *onmiddellijk* aan een nieuw offensief. 2) „In

1) Voor 's Keizers bewegingen tusschen 25 Jan. en 24 Febr. zie men het bij deze voordracht behoorende kaartje.

2) Zie blz. 597.

der dumpfen Betäubung, der ganz Frankreich verfallen schien, stand er allein ungebeugt und trotziges Mutes. Vom frühen Morgen bis spät in die Nacht hinein tätig, anspornend und antreibend, fand sein erfindungsreicher Geist immer noch Hilfsquellen, wo sie kein anderer ahnte." 1)

Meesterlijk is voorts de wijze, waarop de Keizer zijn eersten flankstoot tegen BLÜCHER voorbereidde. Hoe rustig wacht hij af, ondanks MARMONT's advies, tot hij BLÜCHER verrassend in de flank kan vallen. Hoe geweldig hield de Keizer thans, ondanks den slechten staat der wegen; huis te midden van zijne vijanden, hun geen tijd latende, noch om zich aan zijn wapenwerking te onttrekken, noch om door concentrisch oprukken den Keizer in het midden te nemen. Hij tast aan, wat hij vindt, menigmaal niet wetend, wien hij treft en hoe sterk de vijand is. Hoogst elastisch is zijn geest; steeds weet hij zijn plannen aan te passen aan de eischen van het oogeblik en geeft dan *onmiddellijk* alle noodige bevelen. Vóór Château-Thierry wachtend, heeft hij tusschen 12 Februari 's middags en den 13en 's avonds achtereenvolgens 3 plannen: eerst om na herstel van de brug BLÜCHER verder te vervolgen; daarna om naar de Seine terug te keeren om Parijs tegen SCHWARZENBERG te dekken, maar wanneer in den nacht 13/4 Febr. MARMONT's bericht inkomt, vormt de Keizer *onmiddellijk* een derde plan. 2) Op het uur van ontvangst van het bericht 's nachts gaan alle bevelen uit . . . en de slag van den 14en (Vauchamps—Etoges) was raak!

Ten einde duidelijk te doen spreken, wat NAPOLEON met zijne troepen tusschen 6 en 24 Febr. 1814 heeft verricht, werd getracht om zijne operatiën van die dagen op een Nederlandsch terrein uit te zetten. Daartoe had ik aanvankelijk willen nemen een offensiefstoot van Hoogeveen door de venen van de Ommerschans op Ommen tegen 2 Duitsche colonnes, die van O. naar W. in opmarsch naar den IJssel zijn; doch in die richting heeft ons land geen diepte genoeg om NAPOLEON's rondtocht tusschen Troyes en

1) FRIEDERICH, 122.

2) Zie blz. 615.

Meaux uit te zetten. Daarop dacht ik aan 2 vijandelijke colonnes, die van Z. naar N. door Overijsel beoosten den IJsel rukken, richting op Friesland en Groningen (De Bisschop van Munster in 1672), om NAPOLEON van de zijde van Deventer die colonnes verrassend in de flank te doen vallen; doch wederom stuitte ik op onvoldoende diepte in de richting W. O. om den Keizer van Nogent (= Deventer) tot aan de Marne te laten oprukken.

Eerst een derde poging slaagde. Daarbij werden 2 vijandelijke colonnes aangenomen, die van O. naar W. ons land binnendringen; SCHWARZENBERG van uit den Achterhoek over Doesburg—Arnhem en van hier langs den Z. oever van Rijn en Lek op Rotterdam, BLÜCHER over Boxmeer-Gemert-Best en verder in algemeenen zin langs de zuidgrens van ons land in W. à W. Z. W. richting.¹⁾

Den 6en Febr. marcheerde de Keizer onder dekking van een achterhoede van Troyes (= Velp) terug op Nogent s/S. (= Culenborg), zijnde 58 K.M.; hij had toen zijn flankstoot op de Z. colonne reeds in den zin.

Van 7 tot en met 9 Febr. concentreerde hij voor dien stoot zijne hoofdmacht te Sézanne (= 's-Hertogenbosch) op 34 K.M. van Nogent; een deel der troepen ging eerst den 9en op marsch; de toestand der wegen was „afschuwelijk.” Thans volgde de flankstoot op BLÜCHER, die doorbroken werd. Den 10en sloeg de Keizer OLSUFJEW bij Champaubert (= Best); 20 K.M. met een gevecht. Dien avond nog werd MARMONT in O. richting tot Etoges (= St. Oedenrode) vooruitgeschoven tegen BLÜCHER en naar de andere zijde NANSOUTY tot Montmirail (= Hilvarenbeek); opnieuw 21 K.M. Den 11en sloeg de Keizer SACKEN en YORK; Champaubert tot Vieux Maisons (= Best tot Poppel) maakt 30 K.M. met één gevecht.

Den 12en dringt hij beiden terug tot Château-Thierry, d.i. al vechtende 25 K.M. (of van Poppel over Hooge Mierde naar Turnhout), waar zij achter de Marne uitwijken. Den 13en wachtte de Keizer aldaar, totdat de brug hersteld was. Den

1) Vergelijk onze kaart op 1:200.000. Bij deze voorstelling van NAPOLEON's flankstooten is het N. in het Z. gedacht en omgekeerd.

14en marcheerde hij vandaar over Montmirail op Vauchamps (van Turnhout rechtstreeks op Hilvarenbeek en van hier naar Middelbeers) en dreef den vijand van hier terug tot Etoges (= St. Oedenrode). In totaal voor dien dag 51 K.M., ten deele al vechtende; de troepen, die tusschen Vieux Maisons (= Poppel) en Montmirail (= Hilvarenbeek) waren achtergebleven, legden dien dag minder af. De Keizer keerde naar Montmirail (= Hilvarenbeek) terug; opnieuw 25 K.M. SCHWARZENBERG was inmiddels van Troyes (= Velp) opgedrongen over Nogent (= Culenborg) tot aan de Yères (= Elshout tegenover Krimpen aan de Lek). Onmiddellijk hierop volgde daarom den 15en en in den voormiddag van den 16en 's Keizers geweldmarsch van Montmirail over la Ferté s/J. en Meaux naar Guignes (94 K.M. in ruim 36 uur), d.i. van Hilvarenbeek over Baarle-Nassau, Meerle, Rijsbergen, Etten naar Standdaarbuiten (= Meaux) en van hier in N. richting (de rivieren als land gedacht) over Willemstad, Klaaswaal en Goidschalxoord op IJsselmonde (= Yères). Nu worden tusschen 17 en 20 Febr. SCHWARZENBERG'S voorste troepen weer teruggedrongen van Guignes tot Nogent s/S. (of van Elshout tot Culenborg), waarbij VICTOR een omweg maakte van Nangis over Montereau tot Nogent (= IJsselmonde, Schoonhoven, Gouda naar Bodegraven en van hier over Oude-water tot Culenborg). Den 24en Febr. deed de Keizer een zegenvierenden intocht te Troyes (= Velp).

Een dergelijk optreden is zeker eenig en moet onze onverdeelde bewondering wekken. Begrijpelijk is het, dat iemand, die zóó handelen durfde en zóó het uiterste uit den soldaat wist te halen, tijdens dezen veldtocht van zich zelf zeide: „J'ai cinquante mille hommes et moi, cela fait cent cinquante mille.” ¹⁾

Al bleef na den 18en Febr. een krachtige vervolging over Montereau achterwege, toch heeft de Keizer ook hier in enkele dagen door zijn persoonlijk optreden wonderen verricht: 1e. Parijs door zijn geweldmarsch van het dreigend

¹⁾ Dat dit ook in letterlijken zin ten deele juist was, blijkt hieruit, dat òn SCHWARZENBERG òn BLÜCHER steeds den Keizer, indien deze in aantocht was, voor veel sterker hielden dan hij inderdaad was.

gevaar bevrijd. 2e. Den N. Seine-oever van vijanden gezuiverd en SCHWARZENBERG, ofschoon ruim dubbel zoo sterk, in 3 à 4 dagen over ruim 100 K.M. teruggedrongen en in terugtocht op Troyes. 1) VICTOR's troepen legden den 17en en 18en van de Yères tot Montereau 45 K.M. af en namen daarbij deel aan 3 belangrijke gevechten.

Thans snelt NAPOLEON naar Marne en Aisne om zich te midden van BLÜCHER's Korpsen te werpen, ijlt daarna weer terug naar de Aube, tast SCHWARZENBERG ten tweeden male aan, werpt zich vervolgens in den rug der verbondenen, houdt huis op hunne verbindingen en snelt dan terug tot nabij Parijs, waarbij zijn voorste troepen in 4 dagen bij slecht weer en doorweekte wegen 210 K.M. afleggen! Dit alles in even twee maanden!

Omtrent dit hoogst energiek gebruik maken van den tijd zegt Kolonel JENSEN 2):

„Zondert men den terugtocht van Moskou in 1812 uit, dan heeft geen veldtocht hogere eischen gesteld, zoowel aan de leiding als aan de troepen, dan 1814. In de 64 dagen tusschen den 26en Jan., toen de Keizer te Châlons kwam en den 30en Maart, toen hij Fontainebleau naderde, verwisselde hij 47 maal van hoofdkwartier. De troepen waren bijna onafgebroken in touw, en wil men weten, wat zij gepresteerd hebben, dan kunnen daartoe het best tot voorbeeld strekken de Divisie FRIANT van de Oude Garde en het grootste deel van de Garde-Cavalerie, die den Keizer vanaf Troyes steeds vergezelden. Deze troepen verlieten Troyes den 5en Febr. en naderden den 2en April Fontainebleau. In dit tijdperk van 57 dagen marcheerden zij 1273 K.M. Trekt men hiervan 8 rustdagen af, dan maakt dat gemiddeld 26 K.M. per dag; bovendien namen zij deel aan 9 slagen en gevechten. Bedenkt men nu nog, dat het een winterveldtocht was, dat een groot deel van het leger uit recruten bestond, dat de kleeding slechts spaarzaam tegen de koude be-

1) VON CLAUSEWITZ, 462: „Man musz diese Thatigkeit und Schnelligkeit in hohem Grade bewundern; es giebt kaum etwas ähnliches in der Geschichte.“

2) T. a. p. 332.

schermde en dat de verpleging in den regel gebrekkig was, omdat de operatiën zóó snel plaats vonden, dat zij niet kon worden voorbereid, dan krijgt men eerst een juisten indruk nopens hetgeen in 1814 door NAPOLEON en zijn leger werd gepresteerd." 1)

Wil men Nederland in oorlogstijd op soortgelijke wijze offensief verdedigen — en hiervoor in vreedestijd de grondslagen te leggen moet toch het streven zijn — dan dient men alleen energieke mannen aan het hoofd te brengen, dan moeten *uitsluitend de grootste meesters* van den oorlog worden bestudeerd, doch dan dient in vreedestijd ook met gestadige en groote zorg de zedelijke kracht van het leger, evenals die van ons volk, te worden aangekweekt.

Niet de grootte van het Veldleger, doch wel de energie, welke er in schuilt, de geest, die er in leeft, zal bij onze offensieve landsverdediging den doorslag geven. Aan een Veldleger van 4 Divisiën hebben wij, *mits het goed is*, reeds ruimschoots genoeg. Voorts dient met alle zorg te worden gewerkt aan de marschvaardigheid van het hoofdwapen. Alleen met troepen, die, niet belemmerd door omvangrijke treinen, bij gebrekkige legering en verpleging, dagen achtereen marcheeren kunnen, valt aan offensieve operatiën als die van 1814 te denken. Reeds MAURITS VAN SAKSEN zeide in zijn werk over den oorlog 2): „Bij de oefeningen moet de versterking van de beenen en niet van de armen de hoofdzaak zijn. In de beenen ligt het geheim van alle voorbereiding tot den krijg. Wie er anders over denkt, is een domoor, die van den oorlog geen flauw begrip heeft." 3)

In ons land met zijn vele goede, harde wegen zijn, ook

1) Een zeer goed overzicht nopens de groote snelheid van NAPOLEON's operatiën in 1814 geeft ook PLANTENGA, *Strategie en Krijgsgeschiedenis*, 1901, 133/7.

2) Ontleend aan een brochure van Generaal J. VAN DAM VAN ISSELT over de waarde van de beteekenis der openluchtspelen tegenover de toestellen-oefeningen der gymnastiek. 1913.

3) Het *jaarlijks* door *alle* comp.-commandanten der infanterie met hunne miliciens doen bespreken van prestatieën als de bovonvermelde — een bijdrage tot de zedelijke opvoeding van den soldaat — kan er toe bijdragen om tot opwekking en navolging aan te sporen.

voor dergelijke offensieve handelingen, wielrijder-afdeelingen van onberekenbaar nut. Zij zijn de aangewezenen om het Napoleontische beginsel: „activité, activité, vitesse” tot uiting te brengen en onze krachten te verdubbelen. Twee jaar geleden heb ik te dezer plaatse ook daarop de aandacht gevestigd.

4e. Merkwaardig en leerrijk in hooge mate zijn voorts voor ons de redenen, waarom in 1814 de verdediging van Frankrijk faalde. YORCK VON WARTENBURG geeft voor een zeer groot deel NAPOLEON de schuld. Hij geeft toe, dat men voor den 44-jarigen Keizer in de dagen van 9 tot 14 Febr. 1814 dezelfde bewondering moet hebben als voor den 26 jarigen Generaal in de dagen van 12 tot 15 April 1796. „Aber freilich jetzt war es der letzte Ausbruch des ausgebrannten Kraters, damals seine erste Kraftäuszerung”. 1) Dit laatste kunnen wij niet toegeven. Wellicht heeft 's Keizers genie nimmer schooner geschitterd, is zijn geestkracht nooit zoo groot geweest, doch ook nimmer op zulk een harde proef gesteld als juist in 1814. Ongerept is 's Keizers weerstandsvermogen, zoowel geestelijk als lichamelijk en ook zijn werkkraft, die tusschen de militaire bedrijven door aan alles denkt, in alles voorziet; onovertroffen is zijn offensieve verdediging met zijn stooten, steeds snel en beslist, beurtelings tegen BLÜCHER en SCHWARZENBERG; eenig zijn energiek gebruik maken van den tijd gedurende de militaire operatiën en zijn zeldzaam vooruitzienden blik, die hem als het ware de plannen van SCHWARZENBERG en BLÜCHER doet voorzien en doorzien. Terecht noemde dan ook THIERS (399) den Keizer „indefatigable comme aux plus beaux jours de sa jeunesse” en spreekt hij elders van „sa prodigieuse activité qui n'avait de limites que dans les forces physiques de ses soldats” (403). Niet de Keizer was de uitgebrande krater, doch wel Frankrijk. De toestand van het land bij het einde van 1813 was hoogst ongunstig: 25 jaren van bijna onafgebroken beroering — eerst de geweldige uitbarsting der omwenteling, toen de revolutie-oorlogen en daarna

1) NAPOLEON als Feldherr. II, 357.

die van NAPOLEON — hadden de krachten uitgeput. 1) Een reactie moest intreden, en dit werd duidelijk, zoodra de voorspoed der wapenen voor tegenspoed moest wijken. Drie groote legers waren in 1812 en 1813 te gronde gegaan; de oorlog van 1813 had NAPOLEON van bijna al zijne bondgenooten beroofd; nagenoeg geheel Europa keerde zich tegen den Keizer.

Het Fransche volk was den oorlog moede en haakte naar rust en vrede tot elken prijs 2). Van de oude geestkracht en geestdrift was geen sprake meer. In vele deelen des lands werd de Keizer door de plaatselijke besturen slechts lauw gesteund, soms tegengewerkt; de bosschen waren vol vluchtelingen, die niet wilden opkomen; desertie dunde de gelederen. De welvaart had, mede onder den druk van het continentale stelsel, zeer geleden; de geldmiddelen waren uitgeput; er bestonden groote tekorten op vorige begrootingen, de belastingen moesten aanzienlijk worden verhoogd. 3) Er ontstond een lijdelijk verzet tegen de voortdurende lichteningen, terwijl zich een nijpend gebrek aan kaders deed gevoelen. Op 11 Jan. 1813 waren NAPOLEON nog 100.000 man van de niet volledig verbruikte lichteningen 1809 tot en met '12 toegestaan en

1) Zie NAPOLEON's eigen bekentenis, in Jan. 1814 aan Senatoren gedaan en door THIERS, 355, aangehaald: „Je ne crains pas de l'avouer, j'ai trop fait la guerre; j'avais formé d'immenses projets, je voulais assurer à la France l'empire du monde! Je me trompais, ces projets n'étaient pas proportionnés à la force numérique de notre population.”

2) THIERS, 474: „La France ne voulait plus de la guerre, de la conscription, des préfets impériaux; dès qu'on lui fournirait l'occasion de faire éclater ses véritables sentiments, elle se prononcerait contre un gouvernement qui, après avoir porté la guerre jusqu'à Moscou, l'avait ramenée aujourd'hui jusqu'aux portes de Paris.... Le pouvoir politique de NAPOLEON est détruit. Les temps sont changés. Le despotisme militaire, accueilli comme un bienfait au lendemain de la révolution, mais condamné depuis par le résultat, est perdu dans les esprits”.

Zie ook HOUSSAYE, hoofdstuk I, La France au commencement de 1814, waarin Frankrijk's toestand zeer uitvoerig wordt geschetst, en FRIEDERICH, 22/4.

3) De Keizer, die zeer zuinig was, had in den loop der jaren 135 miljoen francs van zijn civiele lijst overgehouden. Hiervan waren 72 millioen uitgeleend; het overige werd in 1814 voor het grootste gedeelte ter beschikking van het Ministerie van Oorlog gesteld.

reeds 150.000 man van de lichter van 1814. Tevoren waren 140.000 recruten van de lichter 1813 opgeroepen. Dit alles was in de veldtochten van 1813 meest te gronde gegaan. Tusschen Oct. 1813 en Jan. 1814 werden weer 936.000 man geëischt en toegestaan, waarvan echter slechts $\frac{1}{3}$ georganiseerd is.

Begin Maart 1814 gaf de conscriptie in het geheel niets meer. „On profitaît en effet du profond ébranlement imprimé à l'autorité impériale pour ne point obéir à une loi universellement détestée”.¹⁾ Ook 's Keizers Maarschalken, rijk geworden, waren na 20 jaren van bijna onafgebroken rondzwerven en oorlogvoeren thans het leven te velde moede; zij haakten naar een welverdiende rust. Vooral nu NAPOLEON's gelukzon begon te tanen, en zij alles te verliezen, niets te winnen hadden, traden de meesten hunner slechts lauw op verlieten het zinkende schip en keerden zich van den Keizer af, niettegenstaande deze hen met gunsten en eerbewijzen overladen had. Overal, waar de Keizer niet was, werden misslagen begaan, die hem noopten om telkens van het eene naar het andere operatietooneel te hulp te snellen. Daardoor werden de schitterendste, door hem behaalde overwinningen teniet gedaan; de vruchten daarvan kon hij niet plukken.

Reeds de schijnverdediging van den Rijn en de achtergelegen weerstandslijnen was een aaneenschakeling van lauwheid en misslagen geweest. Den 6en Jan. betuigde de Keizer zijn ontevredenheid over VICTOR, die zich in strijd met de gegeven bevelen met MARMONT vereenigd had, hierdoor de Vogezen en Epinal geheel ontblootende (066). Van 11 tot 16 Jan., derhalve in 5 dagen, legde VICTOR den afstand van Rambervillers tot aan de Maas, d. i. 100 K. M. af, een marschsnelheid, die veel te groot is voor een terugtocht, waarbij men 's vijands opmarsch vertragen moet. Door VICTOR's eigenaardige terugtochtsrichting kwam hij — geheel in strijd met 's Keizers bedoeling (091) — tegenover BLÜCHER's leger in plaats van met MORTIER SCHWARZENBERG tegen te houden.

¹⁾ THIERS, 437.

Noch aan de Meurthe voorwaarts van Nancy, noch gesteund op de Moezel met Toul, noch achter de Maas tusschen Vaucouleurs en Commercy werd door de Maarschalken eigenlijk eenige weerstand geboden; de terugtocht geschiedde zelfs overhaast. De verdediging van de Moezel had bij behoorlijke samenwerking aan die rivier tusschen VICTOR, NEY en MARMONT betere uitkomsten kunnen opleveren; men verzuimde daar om tal van overgangen te vernielen.¹⁾ Aan tijdelijk offensief optreden tegenover 's vijands gescheiden legerkorpsen werd niet gedacht. Door den overhaasten terugtocht van VICTOR en NEY moest ook MARMONT terug, zou hij niet afgesneden worden. Eveneens had aan de Maas, als verdedigingslijn van waarde door haar hoogen stand, langer weerstand geboden kunnen worden; hier verzuimde VICTOR om de brug bij Vaucouleurs te vernielen, die dan ook weldra door den vijand genomen werd. Eindelijk werd ook de terugtocht van St. Dizier op Vitry te snel aangevangen. Vooral VICTOR ontving wegens zijn slap optreden meermalen verwijten des Keizers (105, 135). Door een en ander was de Keizer gedwongen de *offensieve* verdediging te beginnen ten deele onvoorbereid en drie weken eerder dan hij aanvankelijk geraamd had.

Ook gedurende de nu komende periode ziet men dezelfde lauwheid en soortgelijke misslagen daár, waar de Keizer niet is. MACDONALD marcheerde in Jan. te langzaam uit België en kwam daardoor te laat om met NAPOLEON bij diens eerste offensief samen te werken.²⁾ Bij Sézanne talmde MARMONT en zond eerst geen, daarna onjuiste gegevens omtrent den vijand, die den Keizer hadden kunnen doen afzien van zijn schitterenden offensiefstoot tegen BLÜCHER.³⁾ Toen NAPOLEON weinige dagen later SACKEN en YORK over de Marne teruggeworpen had, liet MACDONALD hem andermaal in den steek, waardoor beide eerstgenoemden nog wisten te ont-

¹⁾ VON DAMITZ, 298/9.

²⁾ Zie blz. 589.

³⁾ Zie blz. 605 tot 609.

komen. 1) Het lauwe optreden der Maarschalken aan de Seine tusschen 10 en 15 Febr., waardoor Parijs gevaar liep, noopte den Keizer, om, midden in zijn operatiën tegen BLÜCHER, dezen los te laten en weder naar de Seine terug te keeren. VICTOR, die alleen „en cas de nécessité absolue” op den rechter Seineoever mocht overgaan, gaf Nogent zonder eenigen strijd prijs. 2)

Na de operatiën aan de Seine op 17 en 18 Febr. moest VICTOR het ontgelden en klaagde de Keizer over diens „excessive lenteur”; ook PAJOL en 4 andere Generaals ontvingen scherpe terechtwijzingen van den Keizer. Mede door de lautheid van zijne Maarschalken bleef na Montereau (18 Febr.) een energieke vervolging van SCHWARZENBERG's Korpsen achterwege. 3) Wat voorts te denken van de overgave van Soissons, bijna zonder slag of stoot, welke een streep haalde door NAPOLEON's tweede offensief tegen BLÜCHER, terwijl toch den commandant dier vesting was aangeschreven „d'y tenir jusqu'à extinction”? 4) Over het onoordeelkundig optreden van zijne Ministers te Parijs, ook van het hoofd van de algemeene politie, klaagde de Keizer meermalen. In zeer krasse termen moest hij dezen laatste telkens op zijn nalatigheid wijzen. Den 19en schreef de Keizer aan Generaal SAVARY, Minister van de algemeene politie: „Les journaux sont rédigés sans esprit. Est-il convenable, dans le moment actuel, d'aller dire que j'avais peu de monde, que je n'ai vaincu que parce que j'ai surpris l'ennemi, et que nous étions un contre trois? Il faut, en vérité, que vous ayez perdu la tête à Paris pour dire de pareilles choses, lorsque moi je dis partout que j'ai 300.000 hommes, lorsque l'ennemi le croit, et qu'il faut le dire jusqu'à satiété. J'avais formé un bureau pour diriger les journaux; ce bureau ne voit donc pas ces articles?”

1) Zie blz. 613/4. Zie ook THIERS, 398: „Ce maréchal qui était habitué à la guerre régulière dans laquelle il excellait, en voulait à NAPOLEON, à ses généraux, à ses soldats, de ce qu'il avait été ramené des bords du Rhin jusqu'aux portes de Paris, avec 6 mille hommes en désordre”.

2) Zie blz. 606 en 619/21.

3) Zie blz. 626/8.

4) Zie blz. 632.

Voilà comme, à coups de plume, vous détruisez tout le bien qui résulte de la victoire! Vous pourriez bien savoir qu'un des premiers principes de la guerre est d'exagérer ses forces et non pas de les diminuer. Mais comment faire comprendre cela à des poètes qui cherchent à me flatter et à flatter l'amour-propre national, au lieu de chercher à bien faire?" (316).¹⁾ Bij Laon liet MARMONT tevergeefs op zich wachten, terwijl hij zich daarna des nachts bij Athies volkomen liet overrompelen,²⁾ wat den Keizer in wanhoop deed neerschrijven: „Le duc de Raguse s'est comporté comme un sous-lieutenant" (461). Intusschen traden de Maarschalken aan de Aube en de Seine al even weinig energiek op als tijdens NAPOLÉON'S eerste offensief tegen BLÜCHER en zag de Keizer zich andermaal genoopt om naar de Seine terug te keeren. ³⁾ Doelende op hun optreden schreef hij: „On ne peut pas être plus mal secondé que je le suis; j'ai laissé à Troyes une belle armée, une belle cavalerie, mais il y manque l'âme" (449). Ook over het optreden van SUCHET in het Zuiden van Frankrijk was de Keizer niet tevreden (354) en omtrent België luidde het: „Je suis mal servi dans le Nord. Le général MAISON est un homme qui a l'esprit étroit et peu d'énergie" (356). „Je suis mécontent du général MAISON qui fait des bêtises" (427). Zie ook reeds (310) en (350).

Welk een geestkracht moet de Keizer gehad hebben om te midden van zóóveel wrijvingen, lauwhheid en tegenspoeden nog steeds het hoofd boven water te houden en dingen tot stand te brengen als zijn offensieve handelingen tegen BLÜCHER en SCHWARZENBERG!

Zelf heeft hij den vinger op de wonde plek gelegd, toen hij den 21en Febr. 1814 in een *hoogst merkwaardigen* brief aan AUGEREAU te Lyon schreef: „Quoi! Six heures après avoir reçu les premières troupes venant d'Espagne, vous n'étiez pas déjà en campagne! Six heures de repos leur suffisaient.

¹⁾ Zie ook eenige dagen later aan JOSEPH: „Je vois avec peine que vous vous faites toujours des tableaux . . . Les ministres ont en général peu de tête" (356). Voorts nog Corr. 363, 374 en 376.

²⁾ Zie blz. 633.

³⁾ Zie blz. 633/4.

J'ai remporté le combat de Nangis avec la brigade de dragons, venant d'Espagne, qui de Bayonne n'avait pas encore débridé. Les six bataillons de la division de Nîmes manquent, dites vous, d'habillement et d'équipement, et sont sans instruction : quelle pauvre raison me donnez-vous là, AUGEREAU ! J'ai détruit 80.000 ennemis avec des bataillons composés de conscrits, n'ayant pas de gibernes et étant mal habillés!... Vous manquez d'attelages : prenez en partout. Vous n'avez pas de magasins : ceci est trop ridicule... Si vous êtes toujours l'AUGEREAU de Castiglione, gardez le commandement ; si vos soixante ans pèsent sur vous, quitter-le et remettez-le au plus ancien de vos officiers généraux. La patrie est menacée et en danger ; elle ne peut être sauvée que par l'audace et la bonne volonté, et non par de vaines temporisations... Il n'est plus question d'agir comme dans les derniers temps, mais il faut reprendre ses bottes et sa résolution de '93!" (343; zie ook reeds 314). Doch dit laatste ging niet zoo gemakkelijk. Terecht merkt YORCK VON WARTENBURG (II, 359) daaromtrent op: „Aber im Kriege selbst kommen Klagen und strenge Strafen zu spät; der vorausgehende Friede musz in der Armee die Einsichtigen und Thatenlustigen in die Führerstellen bringen und die entfernen, welke solche Eigenschaften verloren haben”.

Niet de Keizer was in 20 jaar veranderd, want zijn energie en werkkraft hebben in 1814 nog het schier bovenmenschelijke geschonken, en alleen zijn genie was in staat om Frankrijk nog tijdelijk op de been te houden; er was echter geen sprake van, dat het Frankrijk van 1814, wat energie en geestdrift betreft, te vergelijken was met dat van den aanvang der revolutie-oorlogen. ¹⁾ Juist die spontane geestdrift van 1793 was hoogst noodzakelijk voor het voortzetten van den strijd, omdat een behoorlijk georganiseerd en geoefend leger ontbrak. Een goede afloop van den oorlog was nog slechts denkbaar geweest bij een volkomen over-

¹⁾ Dit kwam duidelijk aan het licht, toen vele vestingen, waaronder belangrijke, zich zonder eenigen strijd overgaven, somtijds aan een peloton cavalerie of minder. Zie HOUSSAYE, 15.

gave des volks aan de nationale zaak, bij de hoogste inspanning en door-eendrachtig samenwerken tusschen Regeering en volk. ¹⁾

5e. Blijkt uit de bovenstaande schets, dat wij, naast bestudeering van de eigen krijgsgeschiedenis, ons in de eerste plaats hebben te richten tot de Napoleontische strategie, omdat zij *het beste en het hoogste* schenkt, wat er in dit opzicht op internationaal gebied bestaat. ²⁾ Noch de Frederikaansche oorlogen, ³⁾ noch de plumpe en methodische strategie der Duitschers van 1870/1, noch de immobiele Russisch-Japansche oorlog, noch de Balkanoorlog met zijn toestanden en zijn psychologisch element, zoo hemelsbreed verschillend van de onze kunnen in de schaduw staan van de Napoleontische oorlogvoering, waarbij èn 1796 èn 1814 een eereplaats innemen. ⁴⁾

In de inleiding van zijn psychologische studie nopens NAPOLEON als veldheer wijst YORCK VON WARTENBURG erop, dat wij den oorlog niet kunnen bestudeeren, los van de feiten; men moet hem bestudeeren aan de hand van de oorlogvoering zelve, die, wel verre van een wetenschap te zijn, een verschrikkelijk en hartstochtelijk drama is. ⁵⁾ Wat is bij die studie leerrijk, wat sterkend voor den militair? Noch de vormen, noch de geschiedkundige feiten, want nooit zal een gebeurtenis zich op volkomen dezelfde wijze

¹⁾ In dezen geest sprak reeds Generaal KNOOP a° 1869 zich uit in zijn studie over den veldtocht van 1814. *Nieuwe Militaire Spectator*. 1869, 51/2 en 60.

²⁾ Op kleinere schaal kunnen als zoodanig gelden de daden van een modernen Napoleon, den held CHRISTIAAN R. DE WET. „De strijd tusschen Boer en Brit”, Amsterdam, 1902, zal altijd een prachtboek blijven ter bestudeering voor onze jonge infanterie-officieren.

³⁾ Zie C. v. B. K., Geist und Stoff im Kriege, 437, 486, 515/6.

⁴⁾ Conform de meening van Generaal KNOOP, ontwikkeld in *Nieuwe Militaire Spectator*. 1869, 2/3, 56, 59. Zie ook FRIEDERICH, 346: „Der Feldzug von 1814 ist vielleicht unter allen seinen Kriegen der glänzendste, auch wenn er mit einer Niederlage geendet hat. Was ein Mann im Kriege bedeuten kann, hat NAPOLEON in seinem Niedergange noch deutlicher bewiesen als in den Tagen des Glücks”.

⁵⁾ Overste MONTAIGNE gaat zóóver, dat hij zegt: „Er bestaat geen krijgswetenschap, doch slechts een zedeleer van den oorlog”.

herhalen. Belangwekkend en van waarde is het, om na te gaan, hoe de dingen ontstonden en daaruit dan de gronden af te leiden, waarom zij zoo werden. Studie van de krijgsgeschiedenis is derhalve in de eerste plaats bestudeering van den veldheer. Men moet doordringen tot het brein van den strateeg, om daar het ontstaan der besluiten af te luisteren. De geestdrift, welke de studie der krijgsgeschiedenis bij ons voor bepaalde personen opwekt, moet ons aanvuren tot een even hoog streven. En dan zegt hij terecht: „Waar echter vinden wij een rijkere bron voor grootsche gedachten dan in de geweldige daden van den man, op wiens schouders de geheele moderne strategie rust? Den Veldheer NAPOLEON te bestudeeren is het dankbaarste en het leerrijkste, wat er voor den soldaat is.”¹⁾

M. H. Ik hoop, dat mijne schets van heden avond U andermaal de treffende waarheid van dit laatste duidelijk voor oogen heeft geroepen. En wanneer dan de Keizer, aan het einde van zijn loopbaan, vleugellam geslagen, op St. Helena in zijne mémoires schrijft: „Faites la guerre offensive comme ALEXANDRE, ANNIBAL, CAESAR, GUSTAVE-ADOLPHE, TURENNE, le Prince EUGÈNE et FRÉDÉRIC; lisez, relisez l'histoire de leurs quatre-vingt-trois campagnes, modelez-vous sur eux; c'est le seul moyen de devenir grand capitaine, et de surprendre le secret de l'art”²⁾ dan mogen wij daaraan thans toevoegen: Doch leest en herleest, ja bestudeert bovenal den Veldheer NAPOLEON BONAPARTE!

De VOORZITTER. Mijnheer VAN DAM VAN ISSELT! De vergadering en nog meer het Bestuur van „Krijgswetenschap” is U dankbaar, dat U den veldtocht van 1814 in Frankrijk hedenavond hebt willen bespreken en de lessen, welke daaruit te trekken zijn, aan ons hebt willen mededeelen.

Dat U voornamelijk dien veldtocht genomen hebt met het oog op een offensief optreden bij de landsverdediging, het wordt speciaal door mij zeer gewaardeerd, omdat ook in ons land eene zoodanige wijze van verdediging noodig zal

1) T. a. p. 1/2.

2) Corr. Deel 31, 418 (Mémoires de St. Hélène).

zijn en daarvoor de handelingen van eene autoriteit als NAPOLEON zeker ons het beste kunnen leeren.

Te recht is daarbij door U gewezen op de waarde van versterkingen en pontontreinen bij de verdediging van ons eigen waterrijk land, gepaard aan het bezit van energieke aanvoerders en marschvaardige troepen.

Ik vermeen daarom U, ook uit naam van de vergadering, te kunnen verzekeren, dat Uw arbeid aan ons leger tot nut zal strekken, vooral nadat wij de nadere gegevens in het gedrukte verslag zullen hebben gelezen.

Is er wellicht iemand, die den spreker nog een en ander zoude willen vragen of aan zijne woorden iets heeft toe te voegen, dat voor ons van belang kan zijn?

De Heer KERN heeft het woord.

De Heer P. J. C. C. KERN: Mijnheer de Voorzitter, Mijne Heeren! De belangrijke voordracht van den Heer VAN DAM VAN ISSELT geeft mij aanleiding enkele opmerkingen onder uwe aandacht te brengen.

Bij de beoordeeling van NAPOLEON's handelingen als legerhoofd en niet het minst van die in den veldtocht van 1814 mag men nimmer uit het oog verliezen, dat de Keizer steeds het buitengewoon gewicht van zijn groot genie, waarvan hij zich ten volle bewust was, in de schaal heeft geworpen.

In Januari 1814 dus vóór het begin der militaire operatiën ons zoo even op welsprekende wijze door den geachten spreker van heden avond voorgedragen, zeide NAPOLEON aan zijn Aartskanselier CAMBACÈRES:

J'ai cinquante mille hommes et moi, cela fait cent cinquante mille hommes.

De Keizer stelde dus de kracht die uit zijn beleid voortvloeide gelijk aan de krachtsontwikkeling waartoe een leger van 100.000 man in staat zou zijn!

U begrijpt dat de overtuiging van zijn ontzettend overwicht op al zijne tegenstanders zich ook natuurlijk heeft moeten doen gevoelen in de wijze waarop hij tegenover die tegenstanders optrad, waaruit van zelf volgen moet, dat

zonder dat overwicht eene navolging van zijne wijze van optreden eene absolute onmogelijkheid moet zijn.

Hij sprak dan ook van: „*un-général de ma trempe*” in tegenstelling van hetgeen hij „*des généraux ordinaires*” genoemd heeft.

Hij was zelf te groot menschenkenner om niet te begrijpen, dat „*des généraux ordinaires*” niet in staat waren datgene te doen, wat hij zelf gedaan heeft, en wat hij zou hebben kunnen doen.

Daarom heeft hij dan ook verklaard:

La guerre de positions ou la défense pied à pied est la défense des généraux ordinaires.

In de vergadering van deze Vereeniging van 27 Februari j.l. heb ik de namen genoemd van een reeks van landen en de jaren waarin de Keizer zijne gedachten heeft laten gaan over de verdediging van die landen.

Aan zijne Maarschalken en zijne Generaals door hem als „*des généraux ordinaires*” beschouwd, gaf hij toen instructiën over de wijze waarop „*la guerre de positions*” in die landen in toepassing gebracht zou moeten worden.

Ik zal mij thans tot één voorbeeld bepalen.

In December 1808 kreeg de Maarschalk NEY de opdracht om de ten Noorden van Portugal gelegen Spaansche provincie Galicië tegen de Engelschen te verdedigen.

De Maarschalk onderwierp zijne defensie-inzichten aan de goedkeuring van NAPOLEON, en daarom schreef de Keizer op 18 Februari 1809 aan den Maarschalk:

Je n'approuve pas vos projets. Voici comment je conçois votre position.

La première chose à faire est de vous éloigner des bords de la mer, de choisir à l'intérieur votre point central de défense et d'y réunir toute l'armée.

De Keizer plaatste zich in dit schrijven op het standpunt van en daalde dus af tot het niveau van den Maarschalk, en schreef voor hoe Galicië volgens „*la guerre de positions*” verdedigd zou moeten worden,

Om ons land te kunnen verdedigen op de wijze waarop NAPOLEON in 1814 Frankrijk verdedigd heeft, zou volgens

NAPOLEON ons leger gecommandeerd moeten worden door een legerhoofd van het gehalte van den grooten Keizer zelf. ¹⁾

Wordt ons leger daarentegen aangevoerd door een legerhoofd behoorende tot de categorie „des généraux ordinaires” dan zou volgens NAPOLEON ons land ook alleen door toepassing van „la guerre de positions” verdedigd kunnen en mogen worden.

Uit de instructiën door NAPOLEON aan zijne Maarschalken en Generaals gegeven over de wijze waarop „la guerre de positions” in verschillende landen gevoerd zou moeten worden, citeer ik het volgende:

In December 1803 zeide de Keizer aan den Generaal lateren Maarschalk SUCHET:

Pour se défendre il faut réunir toute son armée sur un seul point dans le coeur du pays, pouvant se porter rapidement partout.

In Juni 1805 zeide de Keizer aan den Maarschalk MASSÉNA:

C'est sur un seul point que doit se centraliser tout le système de défense d'un pays. C'est sur ce point qu'il faut réunir toute l'armée de défense.

In Mei 1810 zeide de Keizer aan zijn Aartskanselier CAMBACÈRES:

Dans la défensive l'art consiste à bien choisir le véritable point de défense du pays. C'est sur ce point qu'il faut avant tout concentrer toutes ses forces.

Onder de vele instructiën door den Keizer voor het voeren van „la guerre de positions” aan zijne onderbevelhebbers

¹⁾ In eene in 1907 verschenen studie getiteld: *Napoleons Strategie im Lichte der modernen kriegswissenschaftlichen Kritik*, heeft de schrijver, die zich noemt VON R . . . , General in Oostenrijkschen Heere, wijzende op het bovenmenscheijk genie en op de daarmede in verband staande energie en karaktereigenschappen van den grooten Keizer ook verklaard:

Ich verweile dabei besonders, weil sehr viele sich einbilden, durch eine treue Kopierung der Napoleonischen Methoden könne man selbst ein zweiter NAPOLEON werden. Auch ich musz die Wichtigkeit des Studiums der Methoden des Meisters mit allem Nachdruck betonen, aber ich glaube, bevor sich jemand bemüht, sie anzuwenden, sollte er sich überzeugen, ob er die erforderliche Entschlossenheit des Charakters besitzt, sie gegen alle Opposition durchzuführen, da ohne eine solche Gabe klägliches Fehlschlagen das sichere Resultat sein würde.

gegeven, vestig ik in het bijzonder uwe aandacht op den brief door hem op 3 September 1806 over de verdediging van Dalmatië aan den Generaal DEJEAN geschreven. Vooral in dit in menig opzicht merkwaardig schrijven heeft hij uitvoerig en duidelijk de beteekenis van het hierbedoelde verdedigingspunt van een land aangetoond.

Voor ons is het natuurlijk niet van belang ontbloom om te weten waar dit punt in ons land gezocht zou moeten worden.

Wij behoeven hieromtrent niet in het onzekere te blijven, want NAPOLEON heeft zelf in zijne gesprekken op St. Helena verklaard: „*Pour s'emparer de la Hollande, il faut s'emparer d'Amsterdam*”.

Volgens den Keizer moet dus Amsterdam als „le véritable point de défense” van ons land beschouwd worden.

In deze gesprekken heeft de Keizer bovendien ook nog eene voor ons beteekenisvolle meening verkondigd, luidende:

Lo système de guerre de positions est le mieux adapté à la nature des pays de montagnes et des pays de marais tels que la Vendée, la Hollande, la Pologne.

Met de „marais” in ons land kon hij natuurlijk niets anders bedoeld hebben dan het polderland.

Ons geheele leger zou tot aan de grenzen den aanvaller tegemoet moeten gaan, om dan, al strijdende van stelling tot stelling terug te trekken in de richting van „le point central de défense”, dus van Amsterdam.

De kracht der verdediging moet geheel gezocht worden in de buitengewoon groote moeilijkheden die den aanvaller in den weg gelegd kunnen worden door de gesteldheid der „marais”, waaromtrent de Keizer in zijne critische beschouwingen over den veldtocht van 1799 in Noord-Holland de voor ons zoo hoogst merkwaardige verklaring heeft afgelegd:

Les Anglais et les Russes sont de très bons soldats; les Hollandais sont médiocres, beaucoup désertent; mais dans un pays comme la Hollande, où, à tous pas, on trouve des positions avantageuses ou inexpugnables, parce que partout on est couvert par des canaux non guéables, des marais ou des inondations, la défensive peut se soutenir avantageusement avec des troupes inférieures en force.

Ziedaar de wijze waarop volgens NAPOLEON ons land door „des généraux ordinaires” verdedigd zou moeten worden.

Bij de behandeling van de verdediging van Frankrijk in 1814 mag men mijns inziens niet over het hoofd zien dat tal van politieke en andere quaesties een meer dan beslissenden invloed hebben moeten uitoefenen op de militaire handelingen van NAPOLEON. Het zou mij thans natuurlijk te ver voeren om die quaesties hier verder te vermelden. Ik stip slechts terloops het feit aan, dat er toen zelfs eene samenzwering tegen het leven van den Keizer gesmeed werd.¹⁾

Bij eene bespreking van een door NAPOLEON gevoerden verdedigingsoorlog acht ik zeer wenschelijk te wijzen op het oordeel des Keizers over den toestand waarin aanvaller en verdediger tegenover elkaar staan, en vermeld in de be-
woordingen :

La guerre est plus le combat des passions que celui de la force; l'enthousiasme et l'audace des attaquants, le découragement et la surprise de ceux qui ne font que se défendre, mettent toujours entre eux une grande différence. Tout homme qui, se méfiant de ses moyens, cherche un asile derrière des remparts, avoue sa faiblesse; ce sentiment l'intimide et diminue encore de ses forces; c'est pour cela que tous les jours on prend des redoutes hérissées de canons et que des hommes audacieux entrent tous les jours dans des villes imprenables.

Zijn er nog toelichtingen noodig op deze meer dan boekdeelen sprekende woorden van dien oorlogsgod? Niet minder beteekenisvol was en is zijne vraag :

Or, y a-t-il quelque chose de plus contraire aux bons principes de la guerre que de détruire, tout d'un coup l'âme d'une armée, c'est à-dire le mouvement en l'immobilisant, la claquemurant dans une place-forte?

Het logische gevolg van deze opvattingen kon dan ook geen andere zijn dan hetgeen hij zelf verklaard heeft:

¹⁾ In deze samenzwering waren betrokken de Ministers TALLEYRAND en FOUCHÉ te Parijs en tal van Maarschalken en Generaals in het leger. Men leze hierover wat vermeld is in het in 1904 te Parijs verschenen werk: *Les complots militaires sous le Consulat et l'Empire* par E. GUILLON, blz. 264 en volgende.

Une petite armée doit suppléer au nombre par la rapidité des marches, au manque d'artillerie par la nature des manoeuvres, à l'infériorité de sa cavalerie par le choix des positions.

NAPOLÉON beschouwde een vesting, een fort, volstrekt niet als een versterkt slag- of gevechtsveld, maar als een versterkt magazijn, een arsenaal, een hospitaal, onmisbaar voor een leger dat buiten het eigen land moet optreden dus voor een invasieoorlog. 1)

Bij herhaling heeft hij zich dan ook verzet tegen het denkbeeld om aan vestingen en forten waarde toe te kennen voor den verdedigingsoorlog.

Zoo zeide hij b.v. Januari 1805 aan een van zijne Ministers :

La défensive active en rase campagne est la défensive des grands capitaines.

In Mei 1810 zeide hij aan zijn Aartskanselier CAMBACÉRÈS:

Paris ne doit jamais être fortifié, parce qu'on ne fortifie pas une capitale d'un demi-million d'habitants, et cela pour la raison, qu'en cas de siège, lorsque toutes les classes aisées abandonnent une capitale, il n'y reste plus que la partie souffrante et remuante de la population; et un siège, dans de pareilles conditions, c'est la sédition en permanence.

In Januari 1812 zeide hij aan zijn gunsteling den Generaal Graaf DE NARBONNE :

Si vous me décrirez une opération pour laquelle il faudrait que Paris fût fortifié, je vous en opposerai dix autres qui exigeraient qu'il ne le fût pas.

In zijne gesprekken op St. Helena heeft hij ook verklaard :

L'on a dit que j'avais conseillé de fortifier Paris; je n'ai jamais eu cette pensée, et si on me l'eût proposé, j'aurais refusé. Je considère une place-forte comme une cause d'immense faiblesse pour la défense d'un pays.

Vermoedelijk als gevolg van zijne opvatting omtrent de bestemming van vestingen en forten, heeft hij zich bij her-

1) In 1838 heeft de Fransche Kolonel der Genie VAUVILLIERS verklaard:

Si l'on fait un retour sur tout ce qu'a dit NAPOLÉON des places, l'on sera convaincu qu'il pensait que les places étaient des arsenaux, des hôpitaux et des magasins, et non des champs de bataille et des places militarisées.

haling verzet tegen het denkbeeld om Parijs duurzaam te versterken. 1)

De Heer VAN DAM VAN ISSELT heeft hedenavond gewezen op de beteekenis van NAPOLEON voor de verdediging van Nederland.

In de vergaderingen van deze Vereeniging van 10 Januari 1913 en van 27 Februari j.l. heb ik gewezen op de beteekenis van NAPOLEON voor de verdediging van onzen O. I. Archipel.

Voor de volledigheid acht ik het zeer wenschelijk uwe aandacht ook te vestigen op de beteekenis aan NAPOLEON toegekend door een officier van de zeemacht en vermeld op bl. 1216 van het *Marineblad* van 20 Maart j.l. in de be-
woordingen:

De leger-enthousiasten. Deze vinden het beginsel, dat een eiland-rijk als Ned.-Indië door een vloot verdedigd moet worden, uit den hooze en zijn van oordeel, dat deze taak aan het Leger behoort. Een paar uitspraken van NAPOLEON vormen de plank, waaraan deze allen zich vastklampen om niet te verdrinken in den stroom van argumenten, die hen geen vasten grond meer onder de voeten laat.

We zullen hier niet trachten dezen weelderig bruischenden breeden stroom nog met ons bescheiden waterremmertje te versterken. Alleen constateeren dat 't verdrietig is, nu we pas 't honderd-jarig verlost zijn van 't vreemde juk gevierd hebben, nog zoo'n last van den grooten Keizer te moeten ondervinden.

In eene defensiequaestie welke volgens het onafhankelijk van elkaar uitgesproken oordeel van FREDERIK DEN GROOTE en van NAPOLEON alleen binnen het bereik ligt van militaire genieën en van krijgskundigen van den eersten rang, zooals ik in de vergadering van deze Vereeniging van 27 Februari j.l. aangetoond heb, heeft deze officier van de zeemacht dus het zwijgen opgelegd aan alle toen door mij genoemde militaire deskundigen van Frankrijk, Duitschland, Engeland en Rusland

1) In 1838 zeide de Fransche Kolonel VAUVILLIERS:

L'on faussera, l'on torturera à plaisir les phrases du grand homme; mais jamais l'on ne montrera dans son illustre carrière qu'il ait dit nettement: *Paris doit être une place-forte permanente.* Jamais il ne s'est arrêté à une pareille idée si en désaccord avec son système de guerre de manoeuvres et avec les progrès de l'artillerie: s'il l'eût exécutée, il n'eût pas été NAPOLEON.

die van af het jaar 1881 tot op onze dagen 1913 ons eenstemmig en met nadruk naar NAPOLEON verwezen hebben!!

Ja, het is volkomen waar, *le plus grand génie humain depuis que le monde est monde*, zooals de Fransche Generaal Hertog VAN AUMALE in eene in 1892 in de Fransche Academie gehouden toespraak den grooten Keizer genoemd heeft, was meer dan buitengewoon lastig voor hen die in zake defensie eenige tientallen van millioenen in pantserschepen wenschen om te zetten.

Wij hebben in deze Vereeniging twee belangrijke vergaderingen gehad waarin dit onderwerp behandeld werd.

Het is thans niet aan de orde, en het kan dus ook niet in mijne bedoeling liggen om nu daarover in beschouwingen te treden.

Vergun mij alleen met U mede te deelen dat het lezen van deze lyrische ontboezeming van dien vloot-fanaticus mij terstond heeft doen denken aan de woorden eenmaal door denzelfden lastigen grooten Keizer uitgesproken en luidende:

Le style d'un soldat doit être pauvre d'adjectifs et de phrases ronflantes.

Ik heb gezegd.

De VOORZITTER: Verlangt nog iemand het woord? Mijnheer VAN DAM VAN ISSELT, hebt U nog iets te zeggen?

De Heer VAN DAM VAN ISSELT: Gaarne, Mijnheer de Voorzitter.

De VOORZITTER: Wilt U het dan zoo kort mogelijk doen, met het oog op den tijd?

De Heer VAN DAM VAN ISSELT: Mijne Heeren! De Voorzitter vraagt, of ik het kort wil maken. Ik zal trachten aan zijn wensch te voldoen, doch gaarne antwoord ik toch nog even op hetgeen de Heer KERN in 't midden heeft gebracht. Hij is zoo vriendelijk geweest te zeggen, een aanvulling op mijn voordracht te willen geven; ik zou het liever een critiek noemen, want ik heb niet veel gehoord, waarin hij

het met mij eens is. En waar hij dit wel was, citeerde hij datgene, wat ik ook reeds heb vermeld. Ook ik heb medegedeeld, hoe hoog NAPOLEON zichzelf taxeerde: „J'ai cinquante mille hommes et moi, cela fait cent cinquante mille”. Ik heb dat niet alleen aangehaald, doch er ook uitdrukkelijk bijgevoegd, hoe BLÜCHER en SCHWARZENBERG hem steeds in getalsterkte hooger aansloegen dan hij in werkelijkheid telde.

Met het oog op den tijd heb ik de door den Heer KERN genoemde „guerre de positions” en de beschrijving, die NAPOLEON daarvan geeft, niet vermeld, hoewel die wijze van oorlogvoeren bij een *offensieve* verdediging een noodzakelijk complement vormt van de *offensieve* stooten. De Heeren zullen dat in het verslag vinden. NAPOLEON heeft zelf zeer duidelijk het karakter van de „guerre de positions” omschreven en gezegd, dat dit de eenige oorlog is, die een „bon général ordinaire” kan voeren¹⁾.

Nu zegt de Heer KERN, dat wij allen gewone menschen zijn, ons dus niet te veel naar de Napoleontische strategie moeten richten en ons moeten rangschikken onder de „bons généraux ordinaires”. Dit laatste ben ik volstrekt niet met hem eens. Ik haalde hedenavond YORCK VON WARTENBURG aan, die de studie van de krijgsgeschiedenis in de eerste plaats bestudeering van den veldheer noemt. Daarom geloof ik, dat 1814 voor ons wel degelijk van groote waarde is. Zeker weten wij, dat wij NAPOLEON nooit zullen evenaren, doch hoe meer wij ons naar hem richten, des te meer zullen wij in oorlogstijd kunnen schenken. Ons in tijd van vrede opzettelijk te rangschikken onder de „bons généraux ordinaires” is m. i. het innemen van een te laag standpunt.

De Heer KERN heeft een gezegde van NAPOLEON uit 1810 aangehaald, waaruit blijken zou, dat hij niet veel waarde hechte aan de versterking van Parijs, haar zelfs „une immense faiblesse” noemde. Ik wil allermintst beweren, dat ik de geheele „Correspondance” heb doorgelezen en acht het mogelijk, dat NAPOLEON in 1810 die woorden heeft gebezigd. Ik zou alleen willen vragen: waar en in welk verband?

¹⁾ Zie blz. 580.

Doch in mijn voordracht heb ik erop gewezen, dat NAPOLEON reeds in 1805, toen hij op het toppunt van zijn macht stond, Parijs heeft willen versterken.¹⁾ En in zijn „Oeuvres de St. Hélène, campagne de 1815, chapitre II. VI. Nécessité de fortifier les capitales” zegt de Keizer juist het omgekeerde van hetgeen de Heer KERN aanhaalt: „Si en 1805 Vienne eût été fortifiée... Si Berlin avait été fortifiée en 1806. — Si en 1808 Madrid était une place forte... 1812 Moscou.... Paris a dû dix ou douze fois son salut à ses murailles”, enz.

Ik heb ook 's Keizers eigen woorden van St. Helena aangehaald: „Si, en 1814 et 1815, Paris eût été encore une place forte... quelle influence cela n'aurait-il pas eue sur les événements du monde”²⁾. Men lette wel: op het lot *van de wereld*.

Ik heb uitvoerig uiteengezet, hoe NAPOLEON in 1814 het gemis aan een versterkt Parijs aan den lijve heeft gevoeld, en ik kan mij daarom zeer goed voorstellen, hoe de Keizer na zijne ervaringen van 1814 en 1815 de door mij aangehaalde woorden zelf heeft neergeschreven.

Ten slotte heeft de Heer KERN gesproken over de verdediging van Indië, doch er zelf bijgevoegd, dat hij daarbij buiten de orde ging. Ik wil hem dan ook op dat terrein niet volgen, doch binnen de orde blijven. Tusschen de offensieve verdediging van de Vesting Holland en de verdediging van onze koloniën zie ik geen verband.

Wanneer ik nu nog in het kort mag samenvatten, wat ik met mijn voordracht beoogde, dan was dit:

1o. Een schets te geven van NAPOLEON's strategie. Mijne Heeren! Wij zullen het er allen wel over eens zijn, dat die schitterend was en dat zij door alle tijden heen een voorbeeld zal blijven.

2o. Wilde ik aantoonen, dat niet de *vorm* beslist, doch de *zedelijke energie van de leiding*.

Men ziet het aan BLÜCHER, die wel meermalen geslagen wordt, doch nimmer verslagen is. Hij duikt telkens weer op, durft allerlei waagstukken aan. BLÜCHER was de drijvende kracht, de ziel der bondgenooten, en ondanks al zijn neder-

¹⁾ Zie blz. 637.

²⁾ Vergelijk blz. 641.

lagen heeft ten slotte zijn energie, zijn durf NAPOLEON ten val gebracht.

Aan Fransche zijde een overeenkomstig beeld: Met dezelfde troepen, waarmede de Maarschalken, lauw en moede, geslagen worden, behaalt de Keizer de eene overwinning na de andere, dank zij de zedelijke kracht zijner leiding.

In de zeer merkwaardige voorrede van zijn merkwaardig boek „Vaincre” wijst de Fransche Overste MONTAIGNE er ook op, dat niet de vorm beslist. Men bewondert Austerlitz om den vorm; doch plaats NAPOLEON aan de zijde der verbondenen, deze aan die des Keizers, en NAPOLEON zal zegevieren met de omtrekking, die de nederlaag der verbondenen werd, terwijl deze ten onder zullen gaan met de krijgslust, die aan NAPOLEON de overwinning schonk, n.l. om zijn strijdmacht in de diepte op te stellen en de voor gelegen hoogten slechts zwak te doen bezetten.

Zoo heeft in 1814 noch de *strategische doorbreking*, noch het *opereeren* op de *binnenlijnen* NAPOLEON de overwinningen op BLÜCHER geschonken, doch wel de grootere zedelijke energie des Keizers.

30. Indien wij onzen blik hooger verheffen dan het oorlogstooneel alleen, en den oorlog in zijn geheel beschouwen als een moment der wereldgeschiedenis, blijkt, dat niet de *legerleiding* beslist, doch wel de *volksgeest*. In 1814 bewonderen wij den geniaalsten veldtocht van den geniaalsten strateeg ter wereld, en toch gaat Frankrijk in dat jaar te gronde. Dit schuilt, zooals ik reeds ontwikkelde, hierin, dat de geest des volks niet meer deugde. Welk een verschil met 1793, het begin der revolutie-oorlogen, toen het Comité du Salut Public alle jongelingen en gehuwden, alle vrouwen, kinderen en grijsaards, alle geweren en paarden, alle rijksgebouwen en pleinen, het salpeter van de muren der kelders, enz. enz., kortom alle krachten van Frankrijk op elk gebied ten dienste stelde van de nationale verdediging. Elders heb ik dit uitvoeriger ontwikkeld. ¹⁾ Hier wil ik volstaan met erop te

¹⁾ Zie „De grondslagen onzer weerkracht.” (Bijlage I van Een militaire vraag van den dag. 1911).

wijzen, dat Frankrijk toen overwonnen heeft, uitsluitend dank zij den volksgeest. De revolutie-oorlogen deden de moderne legervorming: het volksleger, de moderne verpleging: leven van het land, de moderne strategie: bewegingsoorlog zonder magazijnen en de moderne tactiek: het verspreide gevecht, geboren of herboren worden. De volksgeest van 1793 heeft dit alles, maar ook de overwinning gebracht; het uitgeputte Frankrijk van 1814 kon slechts de nederlaag brengen.

Niet de veldheer beslist ten slotte, doch de volksgeest.

Ik wil daarom besluiten met den wensch uit te spreken, dat de geest van het Nederlandsche volk er een moge worden als die van het Fransche volk van 1793: een van volkomen overgave aan de nationale zaak. Dat daarbij de beroeps-officieren zich meer en meer aan de spits van de beweging mogen stellen, om dien geest vaardig te maken over ons volk! Dan zullen wij den inderdaad algemeenen dienstplicht krijgen, dien ik zoo hoog aansla, niet in de eerste plaats om zijn materieele waarde, het numerieke getal, doch omdat ons volk dan inzake de landsverdediging zal hebben doen blijken van zijn overtuiging: Het geldt onze zaak!

De VOORZITTER: Mijnheer VAN DAM VAN ISSELT! Het applaus der vergadering legt de beste getuigenis af, dat de woorden, welke gij het laatste gesproken hebt, bijzonder gewaardeerd worden. Ik vermeen dan ook uit naam van allen te mogen spreken als ik den wensch uit dat ons volk toch moge begrijpen, dat bij eene eventueele verdediging van onze onafhankelijkheid het Leger moet worden gesteund door het volk, en wel een volk vol toewijding, begrijpende dat het *zijne* zaak geldt en niet alleen die van het leger.

Het bestudeeren van de krijgsgeschiedenis verschaft de gelegenheid om in de tegenwoordige tijden rekening te leeren houden met alle factoren, welke voorheen hun invloed hebben doen gevoelen op de krijgsverrichtingen, en daarmede ons voordeel te doen bij de toepassing van de middelen, waarover nu wordt beschikt en welke in de naaste toekomst ons ten dienste zullen staan, in de omstandigheden waarin wij alsdan verkeerden.

Ten slotte, mijne heeren, op dezen laatsten avond van ons werkjaar, waarin onze Vereeniging zoo krachtig gesteund werd door de medewerking van hen, die als spreker en debater zijn opgetreden, kan het Bestuur U nu reeds mededeelen, dat ook voor het volgend werkjaar de toezegging is verkregen van eenige personen, om over een aan hen opgegeven onderwerp eene voordracht te houden.

Waar hedenavond U is voorgehouden, dat de studie der krijgsgeschiedenis vooral geschikt is om uit de feiten leering te trekken voor de toekomst, veroorloof ik mij, als Voorzitter Uwe aandacht te vestigen op hetgeen in onzen kring te leeren valt.

Dit is, dat een ieder trachten moet, zoowel de sprekers als de debaters, om met *weinig* woorden *veel* te zeggen; zich alleen tot de hoofdzaken te bepalen en, bij het toelichten van eene meening, zich in het bijzonder te beperken ten opzichte van aanhalingen, van wie en welke beroemdheden ook. Dan zullen niet alleen de vergaderingen korter kunnen zijn en allen op een behoorlijk uur en met het meeste genoegen naar huis gaan, maar ook de gedrukte verslagen minder lijvig worden, dus gemakkelijker te lezen en minder kostbaar voor de Vereeniging zijn.

Als Voorzitter moet ik dit beginsel in de eerste plaats zelf betrachten; dank dus den spreker voor zijne voordracht, U allen voor uwe opkomst en sluit thans de vergadering.

BIJLAGE I.

De door THIERS, uitgave 1845/62, deel V, blz. 393/4, noot, be-
doelde brief d.d. 9 Febr. 1814, waarbij Maarschalk MARMONT
den Keizer diens voorgenomen offensief tegen BLÜCHER ont-
raadt, als zijnde het geschikte oogenblik daartoe verstreken
en de wegen bijna onbegaanbaar, luidt aldus: 1)

Chapton le 9 février 1814 à 1 heure après midi.

S. A. S. le Prince major général.

Monseigneur,

Je suis arrivé hier matin à Sézanne et ainsi que j'en ai
rendu compte à S. M. j'ai pu avoir des notions de la situation
de l'ennemi. J'attendais pour me porter plus loin que quel-
que chose indiquât l'arrivée de l'Empereur. La garde a été
annoncée, le service de S. M. est arrivé; je me suis porté
immédiatement en avant éclairant le pays dans toutes les
directions et j'ai acquis la certitude que la tête de l'infanterie
ennemie était arrivée à Montmirail et que sa queue était
encore hier au soir à Champ Aubert. Convaincu que S. M.
était en marche et que tout était en mouvement pour agir
ce matin, j'avais poussé le plus de troupes que j'avais pu
en avant pour arriver de bonne heure à Champ Aubert,
plein d'espérances dans le résultat que ce mouvement devait
nous donner; mais les circonstances ayant forcé l'Empereur
à rester à Nogent je n'ai pu avec une poignée de monde me
jetter au milieu de l'ennemi, à une grande distance, au

1) De ambtenaar van de Archives Nationales, die den brief opspoorde,
deelt daaromtrent mede:

„La lettre était adressée au prince major-général. Celle dont parle
THIERS était adressée à l'Empereur; est-ce par erreur? que M. THIERS
à donné cette mention. En tous les cas s'il en existe une autre adressée
à NAPOLEON le même jour, je puis vous affirmer qu'elle ne se trouve
point aux Archives Nationales.”

Daar THIERS t. a. p. spreekt van een brief van MARMONT d d. 9 Febr.
uit Chapton, is het nagenoeg zeker, dat de bovenaangehaalde de
door hem bedoelde is, en dat hij zich inzake het adres heeft vergist.

delà de défilés très difficiles et de chemins presque impraticables, sans avoir la certitude absolue d'être soutenu par des puissantes forces. Ce mouvement différé de 24 heures n'est plus exécutable parceque le principal avantage qu'il nous donnait était de surprendre l'ennemi. Notre mouvement lui étant connu, notre situation a entièrement changé. L'ennemi serait en mesure de nous recevoir réunis, puisqu'il voyage sur une route pavée, et que nous ne pourrions arriver à lui qu'en surmontant des difficultés de communication qui sont extrêmes et beaucoup plus grandes que je ne l'avais imaginé. Ainsi ce mouvement qui ce matin nous aurait donné de grands résultats nous serait funeste demain. D'après ces considérations et la conviction où je suis qu'en ce moment l'Empereur ne peut plus faire autre chose que d'exécuter le mouvement qu'il avait projeté sur Meaux et qu'il n'y a pas un moment à perdre pour le faire, je partirai ce soir d'ici pour me rendre à Sézanne et être en mesure de marcher promptement sur la Ferté si, comme je l'imagine, j'en recois l'ordre. Ma présence ici aura toujours eu pour résultat de retarder au moins d'un jour la marche de l'ennemi en le forçant à se réunir.

J'avais préféré le mouvement sur Champ Aubert parcequ'il n'y a qu'une lieue de mauvaise route, le reste est ferré; mais cette lieue est mauvaise à un point dont on ne se fait pas d'idée et cependant on la prétend meilleure que le chemin direct de Montmirail; s'il en est ainsi il n'est pas humainement possible de se tirer de ce dernier. Un autre motif aussi c'est qu'en passant à Champ Aubert nous étions surs de franchir la rivière de Petit Morin, marchant directement sur Montmirail on n'aurait pas eu de chances pour y arriver parceque cette rivière est débordée depuis hier et que pour peu que l'ennemi voulut défendre ou couper le pont on ne pourrait pas le franchir.

Les dernières nouvelles que j'ai de l'ennemi sont que c'est le 9e Corps Russe que j'avais hier en présence à Champ Aubert: ces troupes sont commandées par Langeron et arrivent de Mayence où elles ont été remplacées par des milices; je pense qu'elles suivent le Corps de Sacken. Les

dernières troupes de Langeront paraissent être parties de Champ Aubert marchant sur Montmirail à 8 h. $\frac{1}{2}$ du soir; cependant il y avait encore sur ce point des feux assez considérables cette nuit.

Je prie Votre Altesse Sérénissime, d'agréer l'hommage de mon respect.

Le Mal. Duc DE RAGUSE.

Deze brief berust in de Archives Nationales te Parijs, A. F. IV, 1669. Door THIERS even vermeld, is de *letterlijke inhoud* slechts aan zeer weinigen bekend geworden.

De opsporing van dit zoo hoogst merkwaardig schrijven dank ik aan de vriendelijke bemiddeling van Harer Majesteits Gezant te Parijs, Mr. A. L. E. RIDDER DE STUERS, wien hier nogmaals mijn oprechte dank zij gebracht voor zijn zeer gewaardeerde hulp.

v. D. v. I.

BIJLAGE II.

**Nota van den Oud-Kapitein der Artillerie O.-I. Leger
P. J. C. C. Kern.**

De Heer VAN DAM VAN ISSELT heeft over mij gesproken op eene wijze waardoor een antwoord van mijn kant niet achterwege kan en mag blijven.

Aangezien er echter op de vergadering zelf voor mij geen tijd meer was om nog aan het woord te kunnen komen, en ik toen ook om die reden gemeend heb geen poging te moeten doen om het woord te verkrijgen, zoo zij het mij thans vergund om eenige voor mij hoogst noodige toelichtingen te geven op hetgeen ik in de vergadering verklaard heb.

Ik zal hierbij zoo kort mogelijk zijn.

Zooals men weet werd in het tijdvak (1818—1841) in Frankrijk een strijd gevoerd tusschen voor- en tegenstanders van het denkbeeld om Parijs duurzaam te versterken.

In 1838 heeft de Fransche Kolonel der Genie VAUVILLIERS, die een groot tegenstander was van dat denkbeeld, eenige beschouwingen geleverd over de verdediging van Frankrijk in 1814, waarin hij o. m. ook het volgende onder de aandacht van zijne landgenooten gebracht heeft:

NAPOLÉON avait en janvier 1814,

Armée active:

En Italie, sous le prince EUGÈNE	35.000 hommes
Maréchal SOULT, Espagne frontières	45.000 "
Maréchal SUCHET id. id.	15.000 "
Maréchal AUGEREAU, frontières des Alpes	20.000 "
Généraux MAISONS, CARNOT, Belgique	20 000 "
Les cinq maréchaux sous NAPOLÉON	60 000 "
	195.000 hommes

Armées de garnisons:

85 places fortes de France	121.770 hommes
13 " " d'Espagne	30.000 "
24 " " d'Italie	36.600 "
4 " " d'Allemagne	55.000 "
126 places fortes	243.370 hommes

De bondgenootschappelijke troepen in Italië nog geheel buiten beschouwing latende, beschikte NAPOLEON dus in Januari 1814 nog over eene geheel uit Fransche troepen bestaande legermacht van 438.370 man, waarvan 243.370 man gebruikt werden als bezettingstroepen van 126 vestingen in de genoemde landen!!

In Frankrijk zelf, dat toen het hoofdoperatietooneel was en waar dus de beslissende strijd gevoerd zou moeten worden, beschikte NAPOLEON over een bijna geheel uit jonge en ongeefende troepen bestaand veldleger van 60.000 man en over een, volgens den Kolonel VAUVILLIERS, voor een groot gedeelte uit oude en dus ook geefende troepen bestaande legermacht van 121.770 man, die gebruikt werd als bezettingstroepen van 85 vestingen van dat land.

Hoofdzakelijk op grond van hier niet nader te vermelden politieke redenen heeft NAPOLEON toen de verdediging gevoerd met dat leger van 60.000 man, terwijl hij tegelijkertijd die legermacht van 121.770 man in 85 vestingen geïmmobiliseerd heeft, waardoor deze troepenmacht niet den minsten invloed heeft kunnen uitoefenen op den gang der militaire operatiën.

De Kolonel VAUVILLIERS was dan ook gerechtigd om de beteekenisvolle vraag te stellen:

Qu'êût donc fait NAPOLEON, vainqueur à Château-Thierry, à Montmirail, à Vauchamp, à Mormant, à Montereau, si à ses 30 à 40.000 hommes disponibles alors, il êût pu réunir seulement 50.000 hommes de ses garnisons?

Eenige bekendheid met NAPOLEON's karaktereigenschappen is voldoende om te begrijpen, dat het den Keizer absoluut onmogelijk zou zijn om de door hem in den veldtocht van 1814 begane fout openlijk te erkennen.

Om zijne in dien veldtocht gevolgde gedragslijn ter wille der geschiedenis te kunnen verdedigen, was de Keizer genoodzaakt over het nut van vestingen meeningen te verkondigen, lijnrecht in strijd met die welke hij vóór 1814 bij herhaling verkondigd en steeds met schitterende resultaten in toepassing had gebracht.

De Kolonel VAUVILLIERS heeft hieromtrent o. m. ook het volgende verklaard:

Le général triompha en Italie avec une armée de 40.000 hommes et 5000 hommes en garnison, l'empereur fut renversé avec une armée de 438.370 hommes, dont 243.370 dans les places fortes.

NAPOLÉON était naturellement porté, à Sainte-Hélène, à faire l'éloge des places fortes; car, s'il en eût blâmé le grand emploi, il eût fait, lui-même, la critique de sa propre conduite dans ses dernières années. Il fût convenu, avec ceux qui accusent les places fortes de sa perte, qu'effectivement il eut recours à un mauvais moyen de stabilité et qu'il s'était trompé. Mais, quand dépouillant la pourpre, il descend du piédestal et qu'il cause familièrement avec ses nobles amis, le général reparait et l'emporte sur le politique. Alors il est moins affirmatif sur l'éloge des forteresses, il avoue même qu'elles concoururent à ses désastres; c'est pour cela que le Mémorial de Sainte-Hélène est plus naïf sur ce sujet, parce qu'il ne le croyait pas destiné à la publicité. C'est une suite d'entretiens du coin du feu, tandis que les Mémoires étaient adressés à la postérité.

In de hier bedoelde Mémoires die uitgegeven zijn ook onder den titel van *Oeuvres de Sainte-Hélène* en waaruit de Heer VAN DAM VAN ISSELT de citaten geput heeft waarmede hij mijne beweringen heeft willen ontzenuwen, heeft NAPOLÉON over het nut van vestingen meeningen verkondigd met de bedoeling zijne in den veldtocht van 1814 gevolgde gedragslijn te kunnen rechtvaardigen, meeningen dus „pour le besoin de la cause” uitgesproken en die, zooals men wel begrijpen zal, in strijd zijn met zijne ware beginselen.

In zijne vertrouwelijke gesprekken daarentegen, in zijne „entretiens du coin du feu” zooals de Kolonel VAUVILLIERS ze genoemd heeft, die vermoedelijk tegen zijne bedoeling na zijn dood werden uitgegeven, heeft NAPOLÉON denkbeelden verkondigd geheel in overeenstemming met zijne ware beginselen, waardoor hij feitelijk ook de door hem in 1814 begane fouten erkend heeft.

Enkele van deze denkbeelden zal ik hier de revue doen passeeren. Zij luiden:

L'agglomération de Dresde, Torgau, Magdebourg, Wittenberg, Hambourg n'eût-elle pas produit une armée formidable sur les derrières de l'armée de l'ennemi? Au lieu de cela près de cent mille hommes furent perdus pour la France, accomplissant routinement leur destinée.

CARNOT et MAISON eussent dû suivre BULOW à travers les places fortes de France, il ne se fût trouvé ni à CRAON ni à

SOISSONS ni à LAON. Anvers est encore une des causes principales que je suis ici.

Quand l'armée est détruite, les places fortes ne sont plus d'aucune utilité, elles sont le prix de la victoire.

Les armistices font tomber les places fortes.

L'on a dit que j'avais conseillé de fortifier Paris, je n'ai jamais eu cette pensée, et si on me l'eût proposé, j'aurais refusé. Je considère une place-forte comme une cause d'immense faiblesse pour la défense d'un pays.

De notre temps, Naples, Dresde, Copenhague, Gènes, Turin, Venise, Warsovie, Le Kaire, Constantinople, Amsterdam, Bruxelles, Alexandrie, Vienne, le Kremlin lui-même, tous se sont perdus, au bout de peu de jours, avec et malgré leurs fortifications, quand Paris en 1792, Berlin pendant la guerre de sept ans, Madrid, Lisbonne se sont sauvés sans remparts. Aucune capitale ne résiste à la simple menace d'un bombardement, et plus elle est grande, riche et belle, et moins elle a de chances pour tenir.

Je ne comptais pas sur Paris pour soutenir un siège, et certes j'eusse été le premier à m'y opposer; il n'appartient qu'aux habitants d'une cité d'appeler sur elle les calamités qui désolèrent l'heroïque Saragosse.

Ziedaar de ware en echte meeningen van NAPOLEON.

Ter bestrijding van enkele van deze meeningen die ik ter sprake heb gebracht, heeft de Heer VAN DAM VAN ISSELT uit de *Oeuvres de Sainte-Hélène* geciteerd meeningen door NAPOLEON „pour le besoin de la cause” uitgesproken, en die den Kolonel VAUVILLIERS aanleiding hebben gegeven om te verklaren:

Si NAPOLEON pensait que les capitales dussent être fortifiées, pourquoi donc, dans le bulletin qui rend compte de son entrée à Vienne, en 1809, tourne-t-il à crime la tentative d'un archiduc pour défendre cette ville alors si bien fortifiée, environnée de douze des plus beaux fronts que l'on puisse voir, précédés de demi-lunes, chemins couverts, galeries de mines, profonds fossés revêtus; rien ne manquait: 16.000 hommes de troupes de ligne, une population oxaspérée en armes, Vienne pouvait bien résister *seulement huit jours*: et pourtant dix ans après, NAPOLEON répète que ce fut une idée criminelle. L'on a fait là dessus des phrases redondantes, jusqu'à la tribune nationale, elles sont fort éloquentes, sans doutes; cependant redisons avec NAPOLEON: *C'est l'événement qui décide*

les capitales, et le sort de Vienne avait été écrit aux champs d'Eckmühl et de Ratisbonne.

Quant à 1815, à quoi eussent servi les remparts de Paris? Si NAPOLEON n'y fit que de minces sacrifices, c'est qu'il savait bien que la question serait décidée loin d'eux. Je le répète donc, en 1814 et 1815 les fortifications de Paris étaient complètement étrangères à la solution de la querelle.

Hetgeen ik in de vergadering van deze Vereeniging van 27 Februari j.l. gezegd heb, moge een bewijs zijn, dat de Heer VAN DAM VAN ISSELT zich zeer vergist heeft in zijn oordeel over mijne opvatting omtrent de waarde en beteekenis die wij ook voor onze toestanden aan NAPOLEON'S oorlogsbeginnselen moeten toekennen.

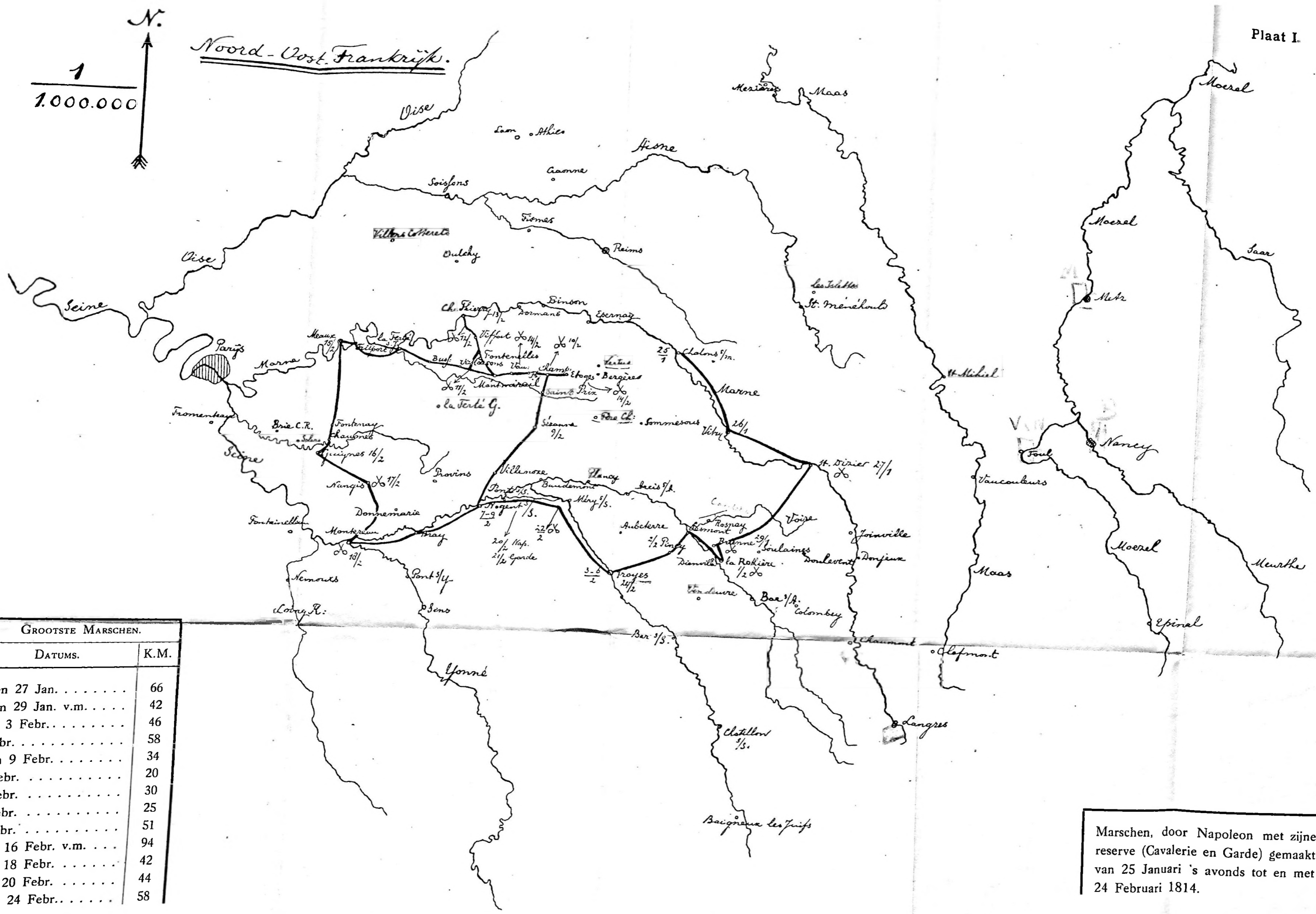
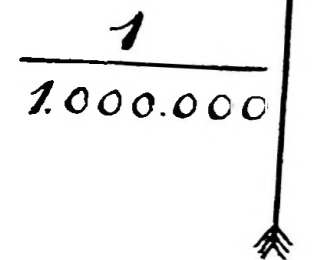
BERICHT.

Aan de Leden wordt medegedeeld, dat het manuscript van de door den Heer Dr. E. W. SIKEMEIER op 24 October a. p. gehouden voordracht over: *Ervaringen der Nederlandsche Ambulance in den Bulgaarsch-Turkschen Oorlog* (zie Aflevering I Orgaan), *niet* bij het Bestuur is ontvangen, in verband waarmede deze voordracht *niet* in druk kan verschijnen.

ERRATUM.

Bladz. 418, regel 16 v. o. staat: Straat Bagantoengan,
lees: Soengei Bagantoengan.

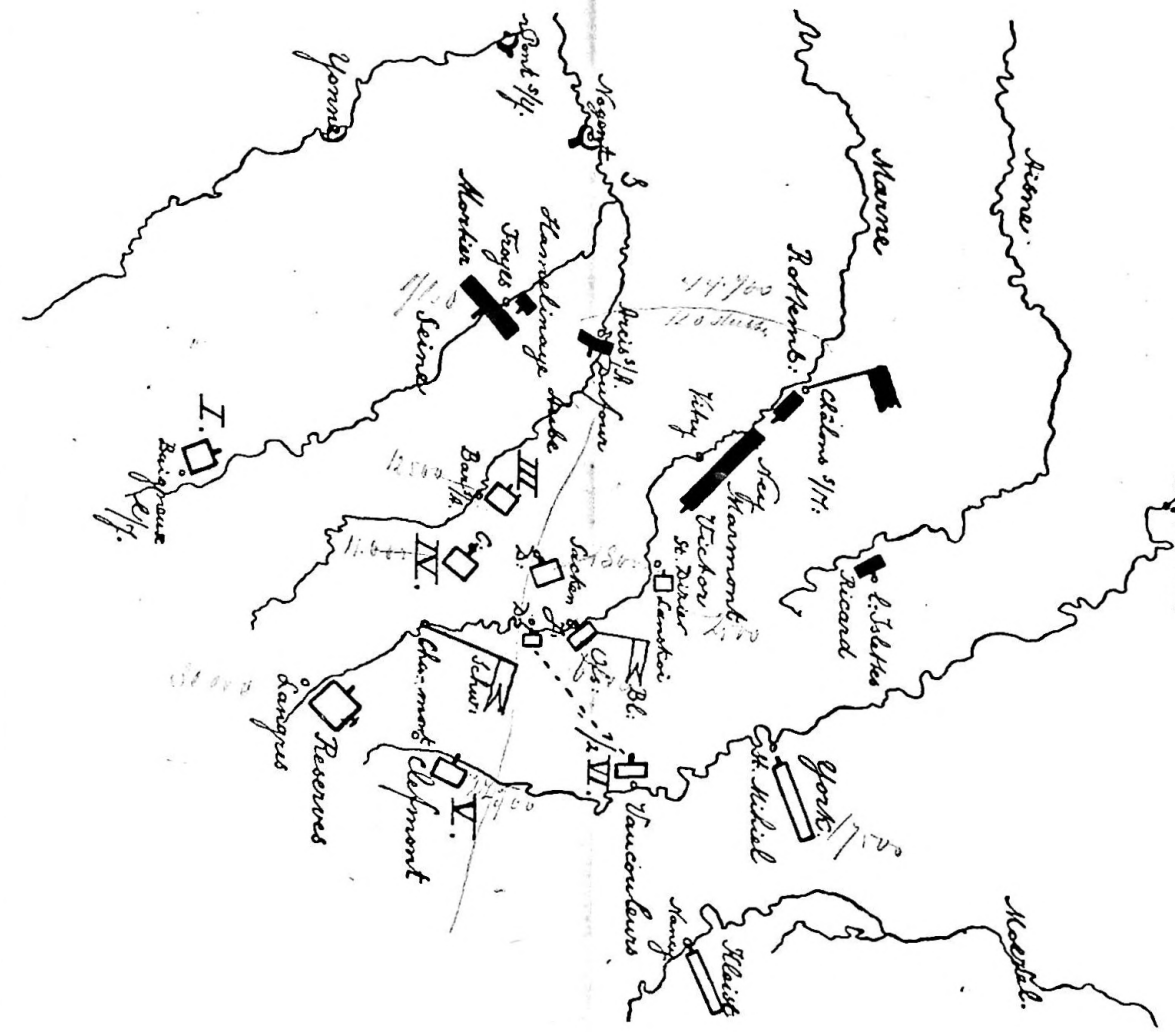
Noord-Oost-Frankrijk.

GROOTSTE MARSCHEN.	
DATUMS.	K.M.
26 en 27 Jan.	66
28 en 29 Jan. v.m.	42
2 en 3 Febr.	46
6 Febr.	58
7 t/m 9 Febr.	34
10 Febr.	20
11 Febr.	30
12 Febr.	25
14 Febr.	51
15 en 16 Febr. v.m.	94
17 en 18 Febr.	42
19 en 20 Febr.	44
21 t/m 24 Febr.	58

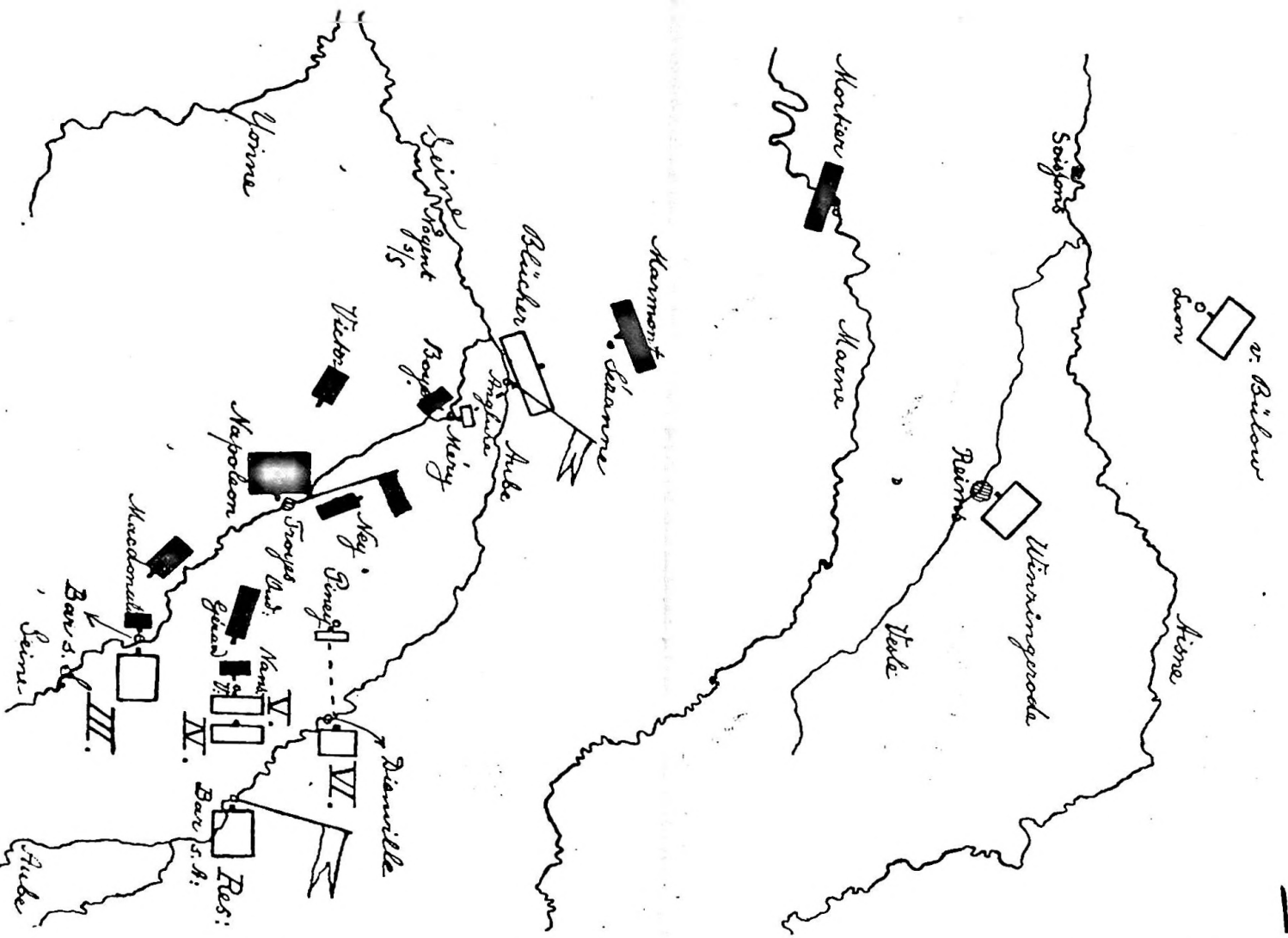
Marschen, door Napoleon met zijne reserve (Cavalerie en Garde) gemaakt van 25 Januari 's avonds tot en met 24 Februari 1814.

26 Jan. 1814 'smorggts.
1:1.750.000.

1.

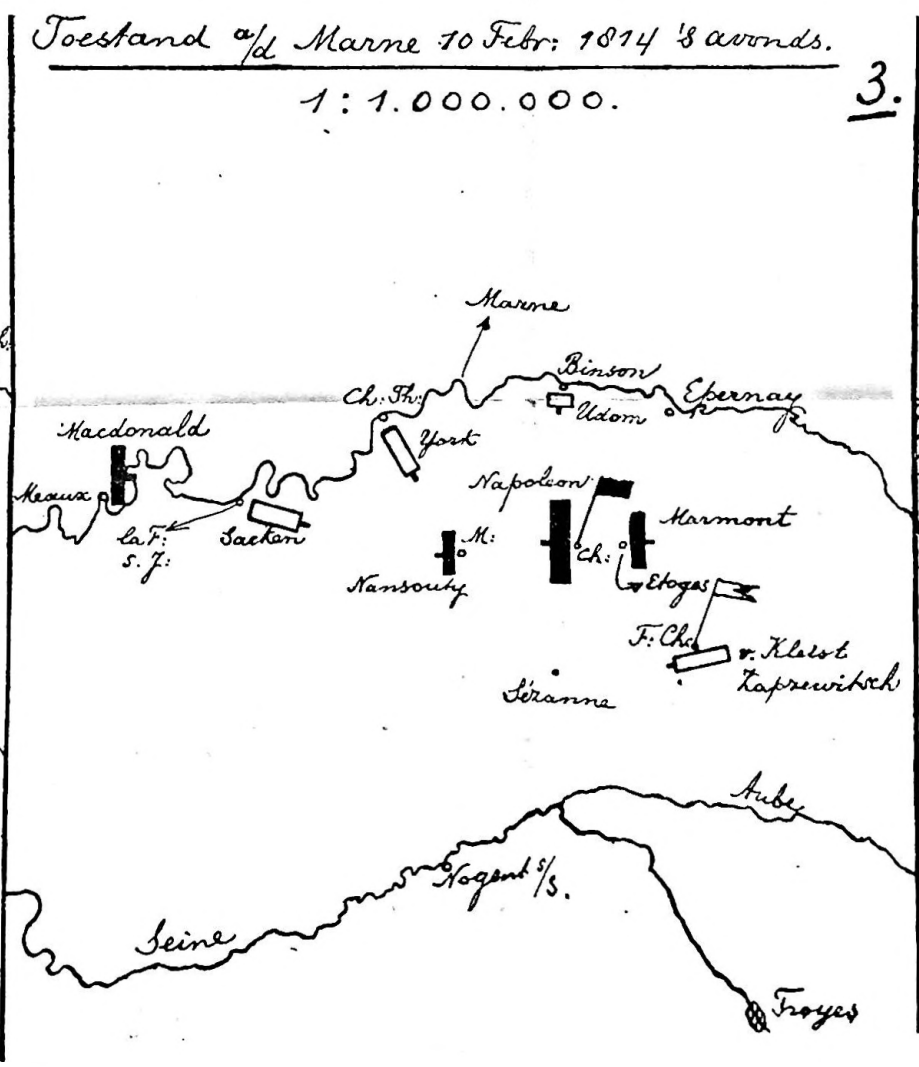
24 Februari 1814 's avonds. - 1:1.000.000.

2.

Toestand v/d Marne 10 Febr: 1814 's avonds.

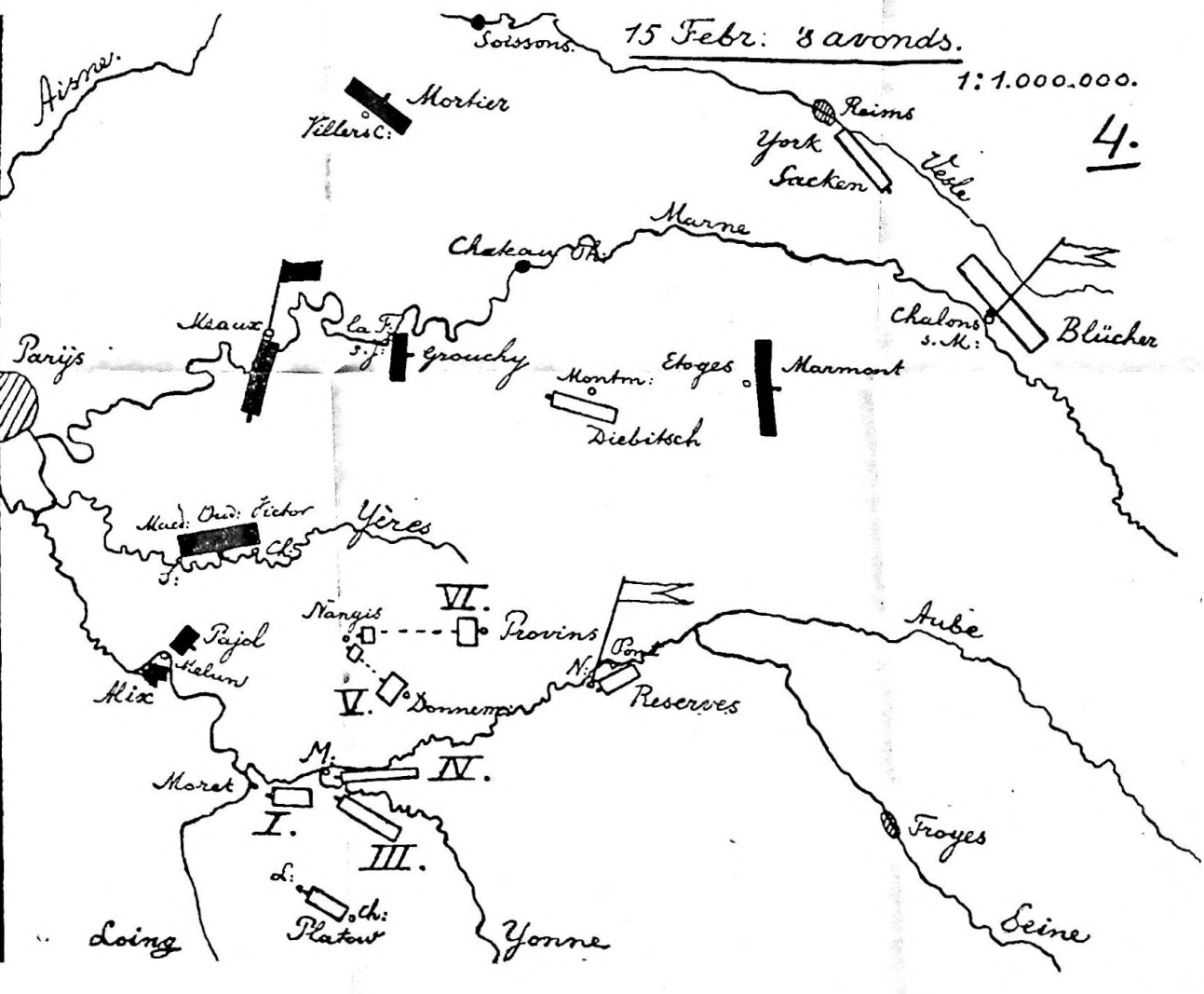
1:1.000.000.

3.

15 Febr: 's avonds.

1:1.000.000.

4.

9 Febr: 1814 's avonds. - 1:1.000.000.

2.

